REPORTER: Se pare că există oameni care încă nu au auzit numele Hannes Stein. Ne puteți spune, pe scurt, cine sunteți?
HANNES STEIN: Sunt un om care și-a greșit meseria într-un mod interesant: adică sunt jurnalist. M-am născut la Mönchen, cu patru ani înainte de prima aselenizare (1965) și cu douăzeci și patru de ani înainte de căderea Zidului Berlinului. Am crescut la Salzburg, în Austria...
REPORTER: Nu s-ar zice, după accent...
HANNES STEIN: Din fericire. Am studiat la Hamburg, anglistică fiind obiectul de bază, dar și americanistica, pe lângă puțină filozofie, pentru uz domestic. Am fost și am rămas anglofil, până peste urechi. La un moment dat, prin anii optzeci, am descoperit că mă amuză să-mi notez părerile și observațiile și în schimbul lor să obțin bani. [...]
REPORTER: Sunteți un om cu gândire politică. în ce categorie v-ați situa: stânga, dreapta sau centru?
HANNES STEIN: Consider rasismul o boală mentală și cred că politica imigraționistă europeană este antediluviană. Prin urmare aş putea fi un radical de stânga! Dar mă situez de partea democrației liberale și a capitalismului, varianta laissez-faire, deci aveți de-a face cu un liberal. îmi plac și Statele Unite și Israelul, adică aş putea fi un conservator de forță. Consider abominabile avorturile, în cele mai multe cazuri, și întotdeauna decesul asistat activ, prin urmare aveți înaintea dumneavoastră un reacționar întruchipat. You take your choicei
REPORTER; Există texte scrise de dumneavoastră mai lungi decât un articol de ziar?
HANNES STEIN: Cum m-am lăsat de gândit. Mic tratat pentru intelectuali epuizați, cartea mea apărută în 2004. Unii critici sunt de părere că ar fi vorba de un pamflet polemic dedicat rațiunii ' critice, în stilul lui Jonathan Swift. Modestia mă împiedică să comentez. Și Enciclopedia lucrurilor care mă sâcâie zilnic - mic tratat pentru intelectuali suprasolicitați, și Profeți ai sfârșitului sau Ofensiva antioccidentalilor, împreună cu Richard Herzinger.
REPORTER: Cunoaşteți limbi străine?
HANNES STEIN: Engleză destul de bine, ivrit destul de prost și puțin idiș, a bissale Jiddisch! Am mai învățat pe deasupra greacă veche şi latină. Dar cea mai străină este germana: mi se pare deosebit de dificilă.

Hannes Stein
CUM M-AM LĂSAT DE GÂNDIT
mic tratat pentru intelectuali'epuizat
însoţit de exerciţii practice
Traducere din limba germană
Mihai Moroiu
NEMIRA

Coperta colecției: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU
Imaginea copertei: Rafal Olbinski, Afiș, detaliu
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STEIN, HANNES
Cum m-am lăsat de gândit / Hannes Stein;
trad.: Mihai Moroiu
București, Nemira & Co., 2007
ISBN 978-973-l43-019-5
I. Moroiu, Mihai (trad.)
821.112.2-4=135.1
Hannes Stein
ENDLICH NICHTDENKER! Handbuch für den überforderten Intellektuellen

Redactor: Dana MOROIU
Tehnoredactor: Corneliu ALEXANDRESCU
Tiparul executat de Alföldi Nyomda Rt

ISBN 978^973-l43-019-5

This book belongs to Kristin
who wants to be catted Maya.
What's in a name?'1

1 Cartea asta îi aparţine Kristinei / care vrea să i se spună Maya. / Ce-i numele? (Ce-i numele?, fragment dintr-o faimoasă replică rostită de Julieta în RomeO și Julieta de Shakespeare) (n. tr.).

# INTRODUCERE

## Neajunsurile inteligenţei

Binevoitorule cititor! Minunată cititoare!

(

Uneori mi se pare că toată viaţa mea, până acum, nu a fost decât o pregătire în vederea scrierii acestei cărţi. Adică, după ce mi-am risipit cei mai preţioşi ani gândind - ani pe care mai bine i-aş fi petrecut râzând fericit, ani îh care m-aş fi putut bucura netulburat de existenţă în forma cea mai pură - a venit, într-o bună zi, momentul revelaţiei. A venit foarte uşor peste mine momentul acela şi, deodată, m-am simţit uşurat de întreaga povară: am hotărât să încetez pur şi simplu să mai gândesc. Şi nu am

-Cum m-am iâ - 7

asat de gândit

regretat nid o clipă decizia luată. lax acum aș vrea să le dau șansa cât mai multor semeni să se împărtășească din plăcerea necugetații1. Astfel m-am mobilizat să aştern pe hârtie această modestă învăţătură. în privința aptitudinilor mele scriitoricești, nu-mi fac iluzii. Din fericire, nici nu are mare importanţă, atât timp cât se face simțit doar adevărul intrinsec al mesajului meu. Acest mesaj se poate rezuma îhtr-o propoziție lipsită de strălucire: „Este vorba de uitarea gândirii," Sper și am încrederea că acest slogan va cădea pe un teren fertil și va da roade. Cei mai în vârstă dintre noi își aduc aminte cu siguranţă: pe vremuri se considera un comportament acceptabil atunci când - așa cum se spunea atât de plastic - „îți spărgeâi capul". între timp, însă, considerăm că s-a ajuns la înțelegerea faptului că această formă de comportament nu numai că dăunează sănătății, ci este și profund nesocială. De aceea mi-am achiziționat preventiv și vreo zece coșuri de rufe, pentru a păstra în ele epistolele dumneavoastră, dragi cititoare. Verişoara mea cea mai dragă s-a exprimat doar după ce a parcurs tot

1 Am utilizat termenii „necugetare" și „necugetator" în sensul prim și propriu, ca antonime pentru „cugetare" și „cugetător" (n. tr.).

manuscrisul: „Este cea mai bună carte scrisă vreodată." Prin urmare, vă rog să nu faceți economie la aprecieri de genul „sunteți un geniu" sau „sunteți vrednic să fiți ridicat la rangul de cavaler", dar și asigurarea că „sunt o susținătoare a monarhiei, cu dumneavoastră monarh" va fi acceptată de biroul nostru cu bucurie și emoție. Asemenea scrisori îmi vor, dovedi că lecțiile mele v-au mers la inimă.
Vă rog să nu mă înțelegeți greșit. Ceea ce vă propun eu aici nu este vrăjitorie. Nu are nimic de-a face cu magia sau cu mistica: oricine poate înceta să mai gândească, și asta fără nici o dificultate. în fond, ceea ce ne împinge să gândim mai departe este un fel de horror vacui- teama că viața fără gânduri și-ar putea pierde valoarea, spaima că am putea suferi, copleșiți de sentimentul unei negre pierderi. Nimic nu este mai departe de realitate. Viața fără gândire este la fel de suportabilă; și chiar oferă considerabil mai multă bucurie. Gândiți-vă, numai! Capacitățile dumneavoastră cerebrale sunt eliberate pe loc, în momentul în care încetați să vă mai folosiți de ele. Prin urmare, toate grijile se vor topi ca înghețata îh mâna unui copil, îhtr-o zi fierbinte de vară. Nici măcar bolile nu vor mai putea să vă neliniștească. Iar mai târziu voi dezvolta și

ideea conform căreia puteți lua în calcul chiar și un reviriment al contului dumneavoastră bancar. Și, desigur, veți fi scutiți și de calcule.

Există speranțe. Și vouă, nefericiților, care, din nepăsare, vă tulburați pacea micilor celule cenușii, vă poate veni ușor să vă lăsați de gândit. Și dumneavoastră, domnul meu cu pălărie de doctor și expresie blazată!

## O viață deprimantă

Vă întrebați acum, poate, de ce tocmai eu am ajuns să scriu această carte. Pot oare să fac dovada unor diplome de specialitate sau a unor grade academice? Sunt oare filozof de televiziune sau stilist la modă confirmat, adică angajat în savurarea plăcerilor lipsei de gândire, grație profesiunii? Mă consider fondator al unei noi religii? Nimic din toate astea. Răspunsul este cu mult mai simplu - și nu lipsit de o notă tragică. Eu mi-am irosit cam jumătate din viață gândind. Și astăzi mi-aduc aminte și mă-nfior! în zilele proaste aveam până la cincizeci de idei; dar nu mă torturau niciodată mai puțin de trei fantezii mature, sforăitoare.

Am avut mai multe tentative, pe cât de deznădăjduite, pe atât de inutile, de a înceta să mai gândesc. Odată nu am gândit nimic vreme de nouă săptămâni încheiate - și tot mă mai cățăram pe pereți, figurat vorbind. în compartimentul de tren mă uitam peste umărul oamenilor care citeau o carte, ca să înhaț vreun gând străin; mă simțeam mereu îmboldit de impulsul acut de a purta conversații în care să fie vorba și despre altceva decât, să spunem, înclinațiile sexuale ale colegilor mei. Până la urmă, simptomele mele de retragere au devenit într-atât de grave, încât am început să dezvolt halucinații. în vis mi se arătau titani ai spiritului, ca Socrate, Nietzsche și Stephen Hawking, care începeau să se sfădească cu mine. „Cunoaște-te pe tine însuți", zicea unul, celălalt intervenea: „Cine se bate cu monștri trebuie să ia seama, ca să nu se transforme și el într-un monstru." Cel de-al treilea completa, însă: „Găurile negre nu sunt câtuși de puțin așa de negre." Plecați de-aici! țipam eu fără glas, în visul meu. N-am nevoie de voi la mine în cap! După ce mă trezeam, deveneam dureros de conștient că eram pe cale să cedez în fața ispitei. Cum să mă împotrivesc? Cu

ce ceară să-mi oblojesc creierul, eu, biet Odiseu, ca să rămân surd la cântecele de sirenă ale gândirii? Desigur, întrebarea decisivă, pe care atunci încă nu îndrăzneam să mi-o pun, suna astfel: Cum se ajunsese până aici? De ce să fiu înrobit eu - potrivit firii mele, mai degrabă un om care se bucură de viață - tocmai viciului gândirii?

Adevărul este că am apucat-o pe această pantă prăpăstioasă (ceea ce nu scuză nimic, dar explică multe). Astfel, în camera mea de copil, atârna un afiș: un domn cu păr alb, zburlit, mustață și ochi veseli și înțelepți. Deasupra creștetului său, în toată splendoarea, exista un singur cuvânt în engleză: Think![1] Urmările nu au întârziat să se arate. La scurt timp îi explicam puștiului din vecini, cu ajutorul a două bucăți de zahăr, teoria relativității restrânse. Dacă acest cub de zahăr este un vagon de tren, iar celălalt o navă spațială care se deplasează cu viteza luminii... și cele două zboară unul pe lângă celălalt... atunci cel de-al doilea (văzut din vagonul de tren) se mișcă totuși tot cu viteza luminii, mai exact cu 300 000 de kilometri pe secundă. Asta se întâmplă pentru că viteza luminii reprezintă o viteză-limită,

1 Gândește (n. tr.).

mă-înțelegi! Pe fața băiatului din vecini s-a așternut cea mai profundă consternare. Prin urmare, i-am explicat încă o dată. Și apoi încă o dată, cu toată răbdarea. Iar după ce-a de-a patra tentativă am reușit să pricep și eu, pe jumătate, cum devine chestia. o otravă dulce mi-a picurat îh suflet. Şi m-a copleşit sentimentul că secretele universului se deschid înaintea mea. Spaţiul şi timpul nu reprezentau decât nişte culise, dar eu detectasem scripeţii şi cablurile din înaltul scenei: energia este o formă de existenţă a materiei! Greutatea are propria ei masă! E = mc2! Faptul că puştiul din vecini şi-a luat grăbit rămas-bun, că de atunci nu a mai venit niciodată să se joace cu mine, mi-a tulburat prea puţin buna dispoziţie, în definitiv (spre deosebire de el), eu ştiam că: spaţiul se curbează mai tare în apropierea unor mase mari, iar timpul se scurge mai repede, de îndată ce creşte viteza. Fantastic! Singurătatea nu mă deranja câtuși de puţin. Dimpotrivă, mi se părea o dovadă a nobleţei mele intelectuale, în următoarele săptămâni și luni am suferit o mutație, devenind un monstru cu ochelari: un wrd1, așa cum îi

1 Persoană considerată stupida, inepta, din cauza preocupărilor savante și a inadaptabilității în societate (n. tr.).

numesc americanii pe asemenea indivizi dezagreabili. Think!, spunea Albert Einstein și-mi făcea cu ochiul de sus, din afișul de pe peretele camerei mele de copil.

Și încă această pagubă ar mai fi putut să fie înlăturată, cu puțin noroc. Dar, din păcate, trebuie să vă povestesc că, în vremea pubertății, un al doilea seducător m-a tras de mânecă. Și acum mai sunt uimit cum de i s-a permis să se apropie de noi, ba chiar am fost lăsați singuri în compania lui. La fel ca atâția alții din generația mea, am făcut cunoștință cu acest personaj ademenitor într-o sală de clasă. Din senin ni s-a pus în mână fotocopia unui eseu din secolul al XVIII-lea, iar nouă, elevi nevinovați, nu ne-a rămas decât să citim: „Sapere aude! Ai curajul să te servești de propria ta rațiune!" Așa era instigat tineretul, chiar în școală, să se bizuie pe forțele plăpânde ale minții sale, Nimeni nu ne-a luat de mână, ca să ne facă afectuos cunoștință cu un corp de opinii general recunoscute. Oare profesorii noștri știau ce fac? Probabil credeau că acest Immanuel Kant a fost profesor universitar și, pe deasupra, e mort de mult. Cineva ca el nu poate fi defel periculos. (în definitiv, imaginea din enciclopedie îl prezenta

drept un bărbat cu perucă pudrată, cu coadă.) Dar le-a scăpat că filozoful german ducea sensibil lipsă de maniere. El își bătea joc. El disprețuia. El nu suporta nici un fel de scuză. „Este cât se poate de comod să fii minor", scria el. „Am o carte care-mi ține loc de rațiune, un duhovnic care-mi ține loc de conștiință, un medic care-mi hotărăște dieta ș.a.m.d.: prin urmare nu trebuie să mă ostenesc singur. Nu am nevoie să gândesc, dacă sunt în stare să plătesc; alții vor îndeplini în locul meu treaba asta neplăcută." Oricum, aici se declară deschis că gândirea este un lucru dezagreabil (voi dezvolta imediat). Dar Kant a omis să ne avertizeze în privința urmărilor. în schimb a plasat un fitil: „Revelația este ieșirea omului din starea sa de minorat, de care singur se face culpabil." Și a definit: „Minoratul este incapacitatea de a te servi de rațiunea proprie, fără îndrumarea altcuiva."
Dar nu erau doar simple propoziții, ci adevărate încărcături explozive. Cu ele, filozoful a distrus edificii respectabile, înălțate de lene și de tradiție, edificii la fel de somptuoase ca palatele lui Saddam și la fel de utile ca piramidele. Și ce a apărut în locul lor? Un pustiu de ruine. O paragină. De-abia în trecutul recent s-a reușit dezamorsarea dinamitei

iluministe a lui Kant, tocmai la timp, înainte să provoace noi dezastre. în acest fel s-a fondat în anii șaptezeci marxismul universitar. De la San Francisco până în Berlinul de Vest s-au întrunit studenți în săli de seminar neîncăpătoare, și-au aruncat unii altora în cap cu citate, și-au azvârlit cursurile în aer și au întemeiat minuscule partide politice, din care mai târziu au putut să se exclu-dă reciproc. Dacă studenții ar fi urmat îndemnul domnului Kant la gândire independentă/jocul lor vesel nu ar fi avut loc nicicând. Și nici nu ar fi avut ce să le povestească nepoților. Și anii optzeci s-au dovedit extrem de distractivi. în campusurile uni-versitare ale Occidentului s-a clădit următorul edificiu ideologic - postmodernismul. De această dată era vorba de memorarea unor fragmente din scrieri de Foucault, Deleuze, Derrida și Guattari. Un singur Supere audel, plasat la locul potrivit, ar fi fost de ajuns ca să arunce totul în aer. Genera-ții de academici ar fi rămas fără simbrii și pâine. Nu este de neimaginat.
Pentru a dezamorsa dinamita revelatoare a lui Kant, s-a folosit personal calificat: experți în bombe academice, oameni cu titluri profesorale și doctorale. Dar noi, cei tineri, am fost lăsați

neprotejați, fără armament ideologic, în fața insinuărilor filozofului. Un act lipsit de răspundere, din punct de vedere pedagogic. Am citit: „Lenea și lașitatea sunt cauzele pentru care majoritatea oamenilor, deși natura i-a eliberat demult de conducere străină, preferă să rămână tot cursul vieții lor la vârsta minoratului și pentru care altora le vine atât de ușor să-i mențină sub tutela lor." Acum au înflorit semințele otrăvite care fuseseră sădite în camera de copil. Cu Einstein - bătrânul cel ciufulit de pe afiș - gândirea nu fusese decât o plăcere, iar Kant îi adăugase acum un gust eroic. Și niciodată nu m-a prevenit nimeni de neajunsurile inteligenței.
Care sunt evidente.

## Focile și Rodin

Cine a vizitat vreodată împrejmuirea focilor dintr-o grădină zoologică știe de ce sunt atât de frumoase: focile emană o bucurie pură a existenței. Una se împinge cu înotătoarele din față pe uscat, fără să lase măcar impresia că ar fi neîndemânatică. Alta străbate bazinul cu străluciri verzui,

ca o săgeată întunecată. în spate, alta se joacă: scuipă un jet, ca o fântână arteziană, și se scaldă ore întregi în ploaia de stropi. Nu încape discuție, focile sunt animale fericite. Și asta pentru că nu stau nici măcar o clipă să se gândească, pentru că, pur și simplu, au prea puțină minte.
Faceți comparația cu o operă cunoscută din istoria culturii! Gânditorul sculptorului August Rodin este un uriaș care-și susține capul cu brațul. Bărbatul din bronz șade greoi, intens concentrat, revărsat - într-un cuvânt, nefericit. Este o convulsie încremenită în metal. Nimic ușor, gracil, ludic nu i se potrivește; spre deosebire de foci, are un aer stângaci chiar și atunci când se află în propriul său element. Apoi, postura sa sugerează și un anume proces trupesc. W.H. Auden scria că: Rodin was no fool / When he cast his Thinker, / Cogitating deeply, / Crouched in the position / Of a man at stool. Tradus în proză: „Rodin n-a fost nebun atunci când i-a dat Gânditorului său, cel profund cugetător, forma turnată a unui bărbat ghemuit pe tron."
întotdeauna se ține seama tocmai de produsul final. Și, când e vorba de gândire, nu te aștepți la nimic bun care să iasă dintr-o asemenea poziție.

întreitul blestem

în fond, orice om cunoaște dezavantajele gândirii. Și totuși, până acum nu a îndrăznit nici un povățuitor să le spună pe nume şi să le categorisească. Spre folosul dumneavoastră, dragă cititoare, binevoitorule cititor, pentru prima oară acest tabu va fi încălcat, în paginile ce urmează. Asociațiile de intelectuali pot să strige după ajutor, bibliotecile pot să amenințe cu boicotul, iar reprezentanții marii industrii pot să finanţeze campanii împotriva mea - nu voi permite să mi se bage pumnul în gură.

Important este doar să mă susțineți în lupta mea!

Există trei cauze pentru care inteligența se dovedește un blestem pentru cel bătut.

1. Prin gândire îți distrugi șansele unei cariere. Faptul este valabil în primul rând în politică. Poetul chinez Su Tung-po (1036-l101) a scris cu prilejul nașterii fiului său versuri nemuritoare, traduse în germană de colegul său Bertolt Brecht:

Familii, când vi se naște un copil
Vă doriți să fie inteligent.
Eu cel care prin inteligență
Cum m-am jâ „ 19
'«t de gândit

Mi-am distrus întreaga viață
Nu pot decât să sper că fiul meu
Se va arăta
Neştiutor şi încet la minte.
Căci aşa va avea o viață liniştită
De ministru în cabinet.

Din aceste versuri transpare ironia, ba chiar și critica reținută. Adevărul eşte că şefii prea căzuți pe gânduri nu sunt șefi buni. Și nu este valabil doar în politică, ci şi în domeniile largi ale economiei și culturii (și s-a aplicat în toate țările și în toate epocile). în pozițiile de conducere, trebuie să iei decizii, uneori cu iuțeala vântului. Cine stă să reflecteze nu are ce căuta într-un asemenea serviciu. O anecdotă evreiască arată limpede cum nu trebuie să se întâmple, în nici un caz. La un rabin înțelept a venit odată un om care se afla într-un proces cu un vecin și i-a expus pe larg și pe îndelete cum s-a ajuns la neînțelegere. Rabinul a căutat în Talmud, a studiat comentariile și l-a anunțat pe om, într-un târziu: „Ai dreptate." A doua zi a venit la el vecinul cu pricina. Și el și-a prezentat, printre multe digresiuni, versiunea sa, iar rabinul şi-a vârât iarăşi nasul în Talmud şi la urmă i-a spus

și vecinului: „Ai dreptate." îngrozită, nevasta lui s-a revoltat: „Cum poți să-i spui celui dintâi «Ai dreptate», ca pe urmă să-i spui și ăstuia «Ai dreptate»?" Fără nici o ezitare, rabinul a început să caute textele nimerite din cartea sfântă. Apoi și-a cercetat nevasta peste ramă ochelarilor și i-a spus: „Ai dreptate." Nici un cârmuitor nu se comportă atât de dialectic ca în această poveste. El nu are voie să diferențieze, să cântărească totul în toate felurile, să vadă mereu cele trei fațete ale aceluiași lucru.
Și este, desigur, un adevăr general cunoscut.
De aceea nici nu este promovat cel care cântărește totul în toate felurile. Numai oamenii simpli ajung până în vârf, unde se află jilțul de șef. Gânditorii nu au nici o șansă să se cațăre pe piramida puterii până în vârf; numai dacă reușesc, stăruitor, să mimeze cu succes că nu gândesc. Dar de ce ar fi nevoie să se străduiască atât, când este cu mult mai simplu să nu gândească, în mod real?
2. Gândirea însingurează. Cel care gândește aidoma bărbatului din bronz al lui Rodin face opinie separată și curând va constata că nici nu mai are prea multe de discutat cu cei din jur. Și cârciuma se va transforma în tortură, nemaiavând

nimic în comun cu toţi chefliii lipsiţi de griji, chiar dacă pe vremuri au fost cei mai buni prieteni. Dar nici nu se va putea ascunde de lume pentru mult timp. Lumea se uită chiorâş la gânditor. Iar el va fi trecut în rândurile celor care strică buna dispoziţie, care prin sentinţele lor intelectuale distrug orice petrecere. Mai întâi va fi considerat elitist, şi asta pe drept cuvânt, căci un gânditor este un cowboy ce-şi ţine mereu priponit alături calul său cel impunător. El citează din cărţi pe care nu le cunoaşte nimeni şi clocește opinii stranii, pe care le exprimă în cele mai nepotrivite momente şi rămâne surd la ultimul strigăt cu care spiritul vremii îl cheamă la ordine. Mai trebuie oare să se mire că toţi îl ignoră?

Cel care gândeşte se condamnă la cea mai gravă formă de singurătate: „Căci o mulţime de oameni nu înseamnă o societate, iar chipurile lor nu sunt nimic mai mult decât o galerie de imagini, iar conversaţiile doar un cimbale răsunător, acolo unde nu există iubire", scrie eseistul englez Francis Bacon, „Maxima lui Pitagora este întunecată, dar adevărată: Cor ne edito - Nu-ţi mânca inima. Nu încape îndoială că toţi cei care nu au nici un prieten faţă de care să poată vorbi deschis - dacă

dorim să ne exprimăm dur - sunt doar niște canibali ai propriilor inimi." în mijlocul mulțimii, gânditorul rămâne un unicelular intelectual, o simplă monadă. Iar pentru el există o singură cale de a se întoarce la viața socială, anume despărțirea de ritualurile sale antisociale.
3. Gândirea duce Ia plictiseală. Căci gândirea înseamnă pătrundere, iar cel care pătrunde prin lucruri le răpește misterul, stilul, farmecul metafizic. Nicăieri nu este acest lucru explicat mai clar decât în povestea lui Frank L. Baum despre Dorothy cea vitează, care pleacă la drum împreună cu prietenii săi, în căutarea marelui, teribilului Vrăjitor din Oz, într-o țară de la celălalt capăt al curcubeului. Și când, în sfârșit, îl descoperă, după grele încercări, acesta se dovedește a fi un omuleț cu chelie, lipsit de puteri magice. Vrăjitorul din Oz nu este decât un șarlatan banal. Nu ar fi fost mai bine să fie lăsat în pace, cu secretul lui cu tot? Ce s-a câștigat cu demascarea lui?
Mai poate fi numit și efectul înțeleptului Solomon, după acea carte a Bibliei care ne învață că totul este vanitate. Nu există nimic nou sub soare, spune înțeleptul Solomon, există oameni buni și

oameni răi, opresori și oprimați, dar până Ia capăt trebuie să intre cu toţii sub pământ și să fie daţi uitării. „Și iarăși am văzut sub soare că izbânda în alergare nu este a celor iuți și biruința a celor viteji, și pâinea a celor înțelepți, nici bogăţia a celor pricepuţi, nici faima pentru cei învăţaţi, căci timpul și întâmplarea întâmpină pe toți."1 Așa fost, aşa este şi aşa va fi.

Prin urmare, celui care s-a dedicat gândirii, lumea abia dacă mai poate să-i ofere surprize. El vede cum cel puternic urcă și cade din nou; vede cum modele vin și pleacă din nou; apoi pronunță cu voce moale: „Asta o ştiu deja", își ridică politicos mâna la gură și cască. însă cel care încetează să mai cugete caută extaziat spre univers și se minunează.

## Alte blesteme

Să menționăm acum doar tangențial alte dezavantaje care decurg din gândire: șansele de a ajunge într-o emisiune la televizor scad rapid. Aici, orice comentariu este de prisos, în definitiv, pnn acest

1 Ecclesiastul, 9:11 (n. tr.).

mediu de comunicare se oficiază un carnaval perpetuu al lipsei de gândire. Cel care ar dori să se servească de neuronii săi, în acest vârtej multicolor, ar face o figură comică, dacă nu, mai exact, tristă, ca un puritan înveşmântat în negru, venit la carnaval. Desigur, ar putea fi numită o costumaţie originală, în mijlocul sărbătorii poţi să faci pe puritanul, dar asta nu merge decât o singură dată. Devine mai greu să găseşti parteneri de sex. Lucru valabil în special pentru partea feminină a populaţiei, căci bărbaţilor le este îndreptăţit teamă de femei, care le-ar putea fi superioare. Cel mai greu le este femeilor frumoase, ele sunt înconjurate de aura de fier a intangibilităţii ca de o centură de castitate. Astfel, femeile frumoase, înţelepte, au cele mai mari şanse să sfârşească in postura de fecioare îndârjite. Dar şi bărbaţii care gândesc suferă de un handicap sexual. Aceştia se prefac a fi infernal de nătăfleţi, visează să stea de vorbă cu adoratele lor în pat, iar când în sfârşit trec la acţiune, o fac îh cel mai nepotrivit moment. Lor le lipseşte spiritul ludic, lipsit de scrupule, meridional. Cine şi l-ar putea imagina flirtând pe buşteanul de bronz meditativ al lui Rodin? Gândirea te urâţeşte. Cel care-şi încreţeşte fruntea mereu va arăta în scurt timp ca un bătrân. Priviţi portretele

filozofilor renumiţi, din Antichitate şi până astăzi! Renunţarea la activitatea intelectuală, dimpotrivă, nu-ţi sapă riduri pe faţă. Trăsăturile rămân tinere şi proaspete. Până în momentul actual nu s-a putut totuşi demonstra ştiinţific că reflecţia duce la căderea părului (bărbaţi) şi respectiv la exces de greutate (femei).

Cum m-am lăsat de gândit

Am menţionat deja că mi-am irosit jumătate din viaţă gândind. Cum am reuşit să încetez?

A apărut în existenţa mea un guru, am găsit inspiraţie într-o carte înţeleaptă, m-a vindecat un hipnotizator de acest viciu? Defel. Schimbarea a fost adusă de o banală gripă. Am zăcut în pat o săptă-, mână, am mâncat supă de găină şi am inhalat ceai de muşeţel, nevastă-mea îmi aducea sticle cu apă fierbinte, iar creierul mi-l simţeam ca pe un bulgăre de mucozităţi. Termometrul se ridicase până la 38,2°C. Dar cel mai important lucru era următorul: punând toate cap la cap, mie îmi mergea bine. Mă simţeam protejat ca şi cum m-aş fi aflat în burta mamei. Toate grijile se îndepărtaseră, nu mă mai

neliniştea u nici trecutul, nici viitorul, pluteam în timp ca într-un sos leneş şi cald. Nu mă gândeam la nimic în zilele acelea m-a vizitat un prieten la patul meu de suferinţă şi a rostit ceea ce avea să-mi schimbe viaţa: „în sfârşit ai încetat şi tu să mai gândeşti. Fii deştept şi nu o lua de la capăt!" Era cel mai bun sfat pe care l-am primit vreodată şi mi l-am însuşit pe loc. îi sunt şi astăzi recunoscător prietenului meu. Acum este rândul meu să vă dau şi dumneavoastră acest sfat, la toţi care veţi avea în mână această carte. Lăsaţi-o baltă! încetaţi odată cu obiceiul ăsta. Nu se pune problema dacă oul a ieşit din găină sau găina din ou; adică, dacă a) nefericirea vine de la gândire ori b) gândirea de la nefericire, în cazul a) gândirea ar fi cam ca păcatul originar, muşcătura fatală din măr, de care nu se poate bucura decât şarpele diavolesc. în cazul b) tot consumul nervos ar fi o simplă risipă. Strămoşii noştri păroşi, după ce au fost alungaţi din pomii paradisului, au început să-şi frământe căpăţânile lor de maimuţă. Şi la ce a dus toată osteneala asta în zece mii de ani de istorie a omenirii? La genocid, supe la pachet şi nesfârşit târâit de celulare. Oricum, în ambele situaţii, nefericirea şi gândirea sunt inseparabile. You can't have one without

Cum ni-aia /.„ . 77
n iâ«at de gândit 27

tke otherS Cine se încurcă cu una are automat parte de o porție și din cealaltă. Necugetarea, în schimb, ține de sfera fericirii, potrivit naturii sale. Astfel, cine evită să-și mai strivească mintea nu renunță la nimic. Dimpotrivă, chiar are de câștigat:

Putere
Bogăție
Liniște interioară
încredere în sine
Curaj
Respect de sine
Sănătate
Sex

Dar îmbucurător este că, așa cum demonstrează propria mea experiență, gândirea rămâne o deprindere de care te poți lepăda. Este tot atât de puțin congenitală pe cât orice alt viciu. Chiar și cine a fost înzestrat de natură cu cele mai alese talente le poate diminua treptat, cu timpul. Deoarece nu ține de biologie, ci de voință. Mulțumită metodei mele de antrenament, nu trebuie nici măcar să așteptați următoarea răceală! Nu căutați în Pagini

1 „Nu poți să o ai pe una fără cealaltă" (n. tr.).

Galbene ca să aflaţi unde se adună în oraşul dumneavoastră „Gânditorii anonimi" (GA); Şi înscrierea la „Think Watchers"1 este cu totul inutilă. Vă garantez, de îndată ce veţi fi citit această carte până la capăt, veţi şi înceta să mai gândiţi. Desigur, există o condiţie. Va trebui să urmaţi neapărat, cuvânt cu cuvânt și minuţios, toate indicaţiile mele. Este important să îndepliniţi exerciţiile incluse la sfârşitul fiecărui capitol. Dacă veţi respecta totul, practic este imposibil să greşiţi. .

## Cele opt căi

Primii cititori ai manuscrisului meu au criticat faptul că textul ar fi contradictoriu. în paginile următoare vă voi dezvălui cele opt căi de a renunţa la gândire; dar cine ar vrea să le străbată simultan ar ajunge la disperare. Pe o pagină vă sfătuiesc să rămâneţi mereu în armonie eu mediul ambiant, pe următoarea că trebuie să vă consideraţi cel mai grozav. Cum se împacă una cu alta? Apoi, aş dori să vă identificaţi în chip absolut cu grupul

1 Paznicii gândirii (n. tr.).

dumneavoastră etnic, după care vă sugerez că ar fi o idee bună să vă convertiţi lâ islamism. Cum funcţionează astea simultan? Mai târziu, într-un capitol suplimentar, vă îndemn să daţi dovadă de curaj și să deveniţi dependenţi de droguri. Ceea ce nu se potrivește deloc cu religia lui Mahomed, care interzice strict chiar şi consumul de alcool. Prin urmare, ce anume este important în cele opt căi propuse de mine?
Ei bine, ele nu duc toate în aceeaşi direcţie, așa cum fac cele opt benzi ale unei autostrăzi. Imaginați-vă o pădure mică și întunecată, spre care șerpuiesc mai multe drumuri înguste, din mai multe părţi. Desișul, bătrânii copaci acoperiţi de mușchi, ţipătul sinistru al cucuvelei - toate acestea sunt metafore ale gândirii. Iar în mijlocul pădurii fermecate se află un luminiș, ţelul comun spre care duc cele opt căi. Important este doar să nu te abaţi de Ia drum, Aceeași imagine o găsim și în interpretarea unui vers al lui Lao-Ţzî: „Opt spiţe se întâlnesc într-un'butuc; / Pe nimicul din el se sprijină utilitatea căruţei." La acest nimic, la acest spaţiu gol, la acest luminiș din centru nu ajunge decât cine se eliberează treptat de gânduri.

PRIMA CALE: SÂ TRĂIASCĂ ARMONIA!

OCOLIȚI DISPUTELE. CU ORICE PREȚ!

Sa începem cu ceva simplu, cu aventurile lui Asterix, eroul galic de benzi desenate. E limpede că poveştile lui au o structură conservatoare. Totul începe de la armonia bine cunoscutului sătuc din Galia, aflat sub ocupație romană, în anul 50 Î.Hr. (Şi armonia nu are nimic de suferit când zgârcitul satului, care vinde peşte stricat, este luat la bătaie, nici când bardului local i se pune căluş în gură, tot după o chelfăneală zdravănă; dimpotrivă, totul devine şi mai autentic.) Dar starea idilică este brutal întreruptă, din oarecare motive. Iar aventurile din întreaga revistă constau în eforturile

făcute pentru restabilirea situației de eroul cu nasul lat, alături de prietenul lui cel gras, Obelix (de regulă și într-o călătorie prin țări îndepărtate). în final, Asterix îi învață pe romani bunele maniere, pacea este restabilită, iar obștea sătească sărbătorește sub cerul liber, la un ospăț cu porc mistreț, în esență rămâne mereu aceeași poveste: armonie - perturbare - înlăturarea perturbării - armonie.
într-un episod remarcabil al aventurilor lui Asterix, criza este declanșată de un agent roman, un individ mărunt de statură și nebărbierit, pe nume Tullius Destructivus. Destructivus dispune de o aptitudine bizară. El are capacitatea de a-i face pe cei din jurul său să se mânie unii împotriva celorlalți. Și fără să facă sau să spună nimic deosebit. De multe ori este suficient ca el să stea prin preajmă, cu brațele încrucișate și imediat bulele de text se înverzesc: iese la iveală pizma, se arată invidia. Prietenii încep să-și arunce unul altuia jigniri de moarte. Destructivus este trimis chiar de marele Cezar în satul galic cu o vază de flori, cu care să-l onoreze pe Asterix. Obștea este sub amenințarea unei grele încercări, căci de această dată dușmanul nu atacă grosolan, din afară. El urmărește să distrugă armonia rafinat, din interior. Războinicii

i galici urmează să se certe așa de rău, încât să se
/ împrăștie în cele patru vânturi, spre binele Impe-
■ riului Roman.
De interes pentru tema noastră de discuție este
însă că aici se nasc pentru prima oară gânduri.
Ce este gândirea?
în acest punct trebuie, din păcate, să devenim
sistematici și să punem întrebarea: Ce eşte de fapt
gândirea? Răspuns: Gândirea este un dialog con-
tinuu şi tăcut cu sine - nu un monolog, aşa cum
poartă protagonistul din Ulise, de James Joyce, ci
un dialog interior. Este ca și cum, de îndată ce un
Tullius Destructivus, cu brațele încrucișate, ar în-
cepe să agite spiritele, iar neuronii să se zbată săl-
batic: încolo şi încoace, pe de o parte și pe de altă
parte, de fapt și însă.
Acest conflict interior iese la suprafață, în
lumina reflectoarelor. El dorește să se împlinească
prin conversații, dezbateri, discuții, vrea să respire
aerul încărcat de fum al cafenelelor şi să facă nesi-
gure sălile mohorâte de seminar. KarI Popper, teo-
retician al filozofiei științelor, considera că în acest

fel se desfăşoară progresul cunoaşterii. El a lichidat cu furie convingerea că ştiinţele naturii s-ar servi de aşa-numita metodă inductivă, că, prin urmare, mai întâi ar observa, pentru ca apoi să construiască ordonat din aceste observaţii teorii universale. Fals! Orice observaţie este de la bun început ghidată de teorii, falsificată, dirijată. Ceea ce, în sine, nici nu e rău, spune Popper. Dar important rămâne ca diversele teorii să intre într-o competiţie cinstită. Tentativele de a explica lumea se înfruntă în ring, iar cea care se alege cu nasul vânăt chiar pierde.

O teorie se alege cu nasul vânăt atunci când face supoziţii care nu se adeveresc. Cam la fiecare sută de ani are loc un knock-out tehnic: atunci se prăbuşeşte un model de explicare a lumii, scuipă sânge şi oameni cu şorţuri albe îl trag de picioare afară din ring. Cu cât o teorie este mai solidă, cu,, atât se poate lăuda cu mai multe criterii pe baza cărora a fost contestată; există, ca să spunem aşa, teorii de categoria muscă, mijlocie şi grea. Descalificată este aceea care nu a bifat aceste criterii. Cu cât o teorie este mai bună, cu atât rămâne mai multă vreme în ring. Unele rezistă vreme îndelungată (teoria relativităţii), altele abia dacă au mai rămas doar cu numele (teoria flogisticului). Şi

gongul care anunță sfârșitul luptei? Așa ceva nu există. Adevărul este pentru Popper o simplă „idee de reglementare", așa cum zisese Kant, un punct de orientare, dar nu ceva ce poate fi atins prin mijloace omenești. Căci nobila luptă nu are vreun scop. Niciodată teoriile nu pot fi verificate (demonstrate), ci doar falsificate (contrazise). Exprimat într-o formulă elocventă: prin eroare, ne ridicăm. Ceea ce este posibil prin discuție liberă, pornind de la premisa „că tu te poți înșela, că eu mă pot înșela și că, poate, împreună, ne putem apropia de adevăr".

Ironia face că modelul lui Karl Popper are asemănări structurale cu sistemul unui filozof pe care îl detesta din inimă: Hegel. Și G.W.F. Hegel era de părere că procesul gândirii se desfășoară prin contradicții și erori, iar erorile tot mai istețe se exclud între ele. Gândirea progresează în triunghiuri. O teză se ridică, o antiteză o înlătură de pe locul ei. Dar asta nu o duce la dispariție; ea se restabilește pe un nivel mai înalt: din teză și antiteză apare o sinteză, care, devine la rândul ei teză, din care apare o antiteză și astfel procesul continuă mereu, tot mai sus. Prin eroare, ne ridicăm. Rațiunea caută un obiect care să fie pe măsura ei,

C u m m - a m / ă „ , „ , „ ,. 35

Jasat de gândit 30

apoi suferă un eșec grandios; din asta învață și-și caută un nou obiect. „Realizarea conceptului, scrie Hegel, poate fi de aceea considerată o cale a îndoielii sau, mai exact, o cale a disperării; de-a lungul ei nu se petrece de fapt ceea ce se înțelege de obicei prin îndoială, o scuturare a vreunui presupus adevăr sau a altuia, după care să urmeze cuvenita dispariţie a îndoielii și întoarcerea la primul adevăr, în așa fel încât, la sfârșit, totul să fie considerat ca la început. Este înțelegerea conștientă a lipsei de adevăr a cunoașterii care iese la iveala..." Logica râde, dialectica rânjește. Iar bulele se colorează în verde.

## Combateţi-l ţ>e Tullius Destructivus din interiorul dumneavoastră

Dacă doriţi să vă despărţiţi de acea obișnuinţă cunoscută în general sub denumirea de gândire, trebuie să puneţi capăt dialogului interior. Trebuie să terminaţi cu tot acest încolo și încoace, pe de o parte și pe de altă parte, de fapt și însă. Pe scurt, trebuie să-l combateţi pe Tullius Destructivus din interiorul dumneavoastră. Și este mult mai simplu

decât pare. Nu trebuie nici să meditați, nici să faceți băi cu nămol, nici să vă exorcizați (deși, desigur, totul vă este permis, dacă vă face plăcere).
Nu trebuie decât să vă însușiți o înțelepciune a stoicilor antici. Acei virtuozi ai stăpânirii de sine sfătuiau ca omul să nu-și facă sălaș în vecinătatea unor circumstanțe asupra cărora nu are nici o putere. Aplicată la situația noastră, asta înseamnă: Feriți-vă din calea certurilor! Evitați discuțiile și dezbaterile! Căutați în schimb apropierea, unirea, consensul părților - atunci Tullius Destructivus din dumneavoastră curând nu va mai cuteza să-și ridice fața lui nerasâ. Până la urmă va muri de inaniție, chinuit de inimă rea.
Exercițiul ar trebui să vă fie la îndemână, atât timp cât nu sunteți obligați să renunțați la nimic dezirabil. Deoarece conflictele sunt mereu dureroase: trebuie să vă impuneri poziția, să vă căutați cu grijă și trudă argumentele și, uneori, să vă puneți în situația de a intra în conflict chiar și cu puterea de stat. Dar, şi mai grav, riscați să vă pierdeți prieteni sau să vi-i puneți la grea încercare.
Mai exact, dacă veți avea alte păreri decât Georg, Franz sau Susi, trebuie să născociți ceva ritualuri complicate, care să vă permită să aveți în lă*at de gândit il

continuare relații sociale cu Georg, Franz și Susi. Așa cum se spune, într-un limbaj atât de ales, trebuie să practicați toleranța. Dar puteți fi scutit de această durere de cap dacă pe viitor veți alege calea păcii. Vă va fi permis să vă scăldați în armonie, să vă abandonați în voia sentimentului de concordie și să vă lăsați circumvoluțiunile să se topească încet. De fapt, acolo se și ajunge în final.
Citind ceea ce am scris până aici, îmi dau seama că poate am lăsat calea deschisă unei neînțelegeri. Și anume, ați putea crede că mă refer la genul de ceartă care se îndreaptă într-o direcție anume: contestarea unei teorii științifice, o sinteză în sens hegelian. Dar nu aceasta a fost intenția. Vorbind deschis, cele mai multe neînțelegeri din lume „nu duc la nimic". După cum a observat Karl Popper, într-o dispută dintre doi rivali de condiție egală, rareori unul reușește să-l convingă pe celălalt. Dar și o dispută inutilă are urmări neplăcute. Și când încrucișați spada într-un duel intelectual, sunteți silit să vă modificați atitudinea - poate să faceți concesii adversarului, poate să vă arătați și mai furios: oțelul se ciocnește de oțel, sar scântei în toate părțile și așa se nasc gândurile. întotdeauna, în orice situație. £ limpede?

Laudă mişcării germane pentru pace
Din fericire, germanii au învăţat din istoria lor şi, după pierderea a două războaie mondiale, au pus bazele unei mişcări care nu aspiră decât la cea mai deplină armonie. Totul a început cu marşurile de Paşte din anii cincizeci ai secolului trecut. Atunci a fost născocită o lozincă: „Moartea atomică ne ameninţă pe toţi!" Acest slogan era de două ori genial. Tot răul din lume era redus la un singur principiu al răului: bomba de la Hiroshima (într-un moment în care Arhipelagul Gulag din Uniunea Sovietică tocmai atinsese cea mai mare întindere a sa). Apoi, îi declara egali pe toţi cei ameninţaţi de bomba atomică. Discuţiile deveniseră de prisos. Deosebirea dintre prietenii şi adversarii democraţiei se topea în lumina Apocalipsei viitoare. De aici înainte nu mai existau părţi în discuţie, ci doar victime ale unei potenţiale conflagraţii mondiale.
Mişcarea pentru pace vest-germanâ a sărbătorit următoarea ei victorie asupra gândirii în anii optzeci. Atunci, Uniunea Sovietică a instalat rachete cu rază medie de acţiune cu focoase nucleare, care ameninţau direct Europa Occidentală; în acest fel urmărea să despartă Statele Unite de aliaţii lor
Jâ*at de gândit Jy

europeni. Americanii au echilibrat situaţia prin instalarea rachetelor Pershing şi a celor de croazieră, cu încărcături nucleare. Cei mai în vârstă dintre noi îşi aduc cu siguranţă aminte de felul cum a reacţionat mişcarea pentru pace: prin aşa-numitul consens minim. Chiar şi numai pentru această invenţie verbală pacifiştii atomici germani ar fi meritat un premiu! „Consensul minim" însemna că membrii mişcării pentru pace trebuiau să uite diferenţa de concepţie politică dintre ei şi să se concentreze asupra înlăturării armelor americane. „Mişcarea pentru pace a apărut dintr-un unic motiv: teama faţă de intenţiile de înarmare ale Statelor Unite", scria unul dintre cei mai de seamă protagonişti. Toate celelalte erau considerate simple fleacuri: militarismul agresiv din ţările blocului răsăritean, intervenţia sovietică în Afghanistan ş.a.m.d. Unitate! Armonie! Cozonac! Din păcate, anumite personaje obscure stânjeneau acest „consens minim" - o mână de scriitori din RDG. în închisoare, unii dintre ei cunoscuseră bine mijloacele de interogatoriu ale Ministerului Siguranţei Statului. Printre ei, Jiirgen Fuchs, care a fost expulzat cu repulsie din Uniunea Scriitorilor din Germania Federală, al cărei preşedinte era un

agent de influență STASI. Tot dintre ei făcea însă parte și Wolf Biermann, care, în 1981, în timpul unei mari demonstrații de la Bonn, a fost la un pas să fie bătut de câțiva prieteni ai păcii deosebit de pacifiști. Așa s-a reușit, pentru moment, să fie decuplat tot ceea ce aducea, chiar și de departe, aminte de gândire.

Şi totuși, Uniunea Sovietică s-a prăbușit peste noapte, iar mișcarea pentru pace a ajuns la un pas să fie și ea târâtă în iadul istoriei. Doar grație unei fericite coincidențe, în 1991, s-a sculat din morți, și-a scuturat praful de pe salopetă și și-a legat iarăși vechea cârpă palestiniană pe față. Iată ce se petrecuse: trupe ale dictatorului irakian invadaseră și anexaseră Kuwaitul. Acum, o forță de intervenție internațională, sub comanda americanilor, se pregătea să alunge agresorul și să-i ia prada. Cearșafuri albe au fost prompt arborate în întreaga Germanie, ca semn al capitulării spirituale. Iar o feministă convinsă a ținut să explice la televizor: „Ocuparea Kuwaitului este, desigur, problematică, dar nu cu totul absurdă. Statul acesta nu există decât de vreo treizeci de ani, iar înainte a fost într-adevăr teritoriu irakian." Clase întregi au ieșit la demonstrații, împreună cu profesorii lor.

Cum m-an-i fâs_. ...... 41

"sat de gândit

Și, sub sloganul limpede pentru orice elev începător, „Războiul e crud", s-au întâlnit iarăşi mai târr ziu, în număr ceva mai mic, cu prilejul războiului din Iugoslavia, dar cu mult mai mulţi la vremea războiului irakian, în 2003. între timp, ţelul armoniei totale se afla cât se poate de aproape; întreaga Germanie a alcătuit un enorm lanţ uman împotriva politicii externe a Statelor Unite. Din păcate, trebuie să amintim totuși că vreo câţiva veşnic nemulţumiţi au stricat totul. Revista de specialitate Der Journalist a stabilit cu indignare că mediile de informare ale Editurii Axel-Springer aprobă acest război. Și încheia, tăios, afirmând că trebuie să fie o eroare îngrozitoare, de fapt, toate celelalte medii și cititorii fiind împotrivă.
Germania nu s-a mai aflat niciodată atât de aproape de idealul lipsei totale de conflict. Și instincte vechi s-au trezit la viață: Daţi semnalul de atac împotriva acestor renegaţi! Daţi foc la mașinile lor de livrat marfă! Năvăliţi asupra birourilor! Dar în acest punct negânditorii și toţi cei care tindeau spre același ideal s-au oprit, pacifiști. Așa cum am subliniat, armonia trebuie să fie ţelul nostru suprem. Orice formă de conflict trebuie evitată - chiar și cu Editura Springer.

Paradisul necugetârii
„Nu merită să arunci și a două privire pe o hartă, dacă pe ea nu este consemnată și Utopia", scria Oscar Wilde. Şi aşa se pune întrebarea dacă vreo ţară de sub soare a declarat vreodată armonia raison d'etre, rațiunea sa de a fi? Desigur, nimic nu este perfect. Nici o guvernare nu va reuși să construiască din nou Grădina Raiului. Chiar dacă au existat tentative îndrăzneţe în această direcţie, nici un experiment politic nu a izbutit încă să suprime total gândirea. Și totuși! Totuși, utopia aceea există. Faptul că celor mai mulți, atunci când i se menționează numele, nu le vine în minte decât Aquavit și mobila pe care ţi-o montezi singur este o nedreptate istorică. Şi este trecută cu vederea chiar realizarea esențială: în acea ţară s-au înlăturat aspectele care marchează viaţa de pe nefericitele noastre meleaguri, acolo nu mai există nici lupte de concurența, nici sete de putere, nici conflicte de partid. Vă rog să evităm confuziile. Sunt dureros de conștient, „căminul popular" suedez - așa cum a fost denumit de constructorii săi - nu mai emană demult tihna de odinioară. Şi acolo a pătruns principiul realității și elefantul capitalist a sfărâmat o
Cum m-âm jă A 43
4a' de gândit

groază de porțelan roșu-trandafiriu. Dar toți suedezii sunt, în străfundul sufletului lor, social-democrați. Chiar și conservatorii (poate tocmai ei), chiar şi liberalii. Desigur, formal există un parlament, în care un partid eşte la putere şi celelalte formează opoziția. în practică, însă, nu are nici o importanță, atât timp cât ambele partide sunt tributare aceleiaşi ideologii.

Potrivit acestei ideologii, cetățenii trebuie să fie protejaţi de spaimele responsabilității personale. Statul se preocupă într-un mod de-a dreptul emoționant de fiecare în parte, îl răsfață, îi dă biberonul, îl trage puțin de urechi, când calcă pe lângă, îl furajează cu terciul dulce al bunăstării și, în schimb, își rezervă dreptul să-i confişte o bună parte din avutul lui. Este de-a dreptul obscen să aduni averi sau să le etalezi. Acele checks and balancesi, pentru care se depune jurământ în lumea anglo-saxonă, sunt dezavuate aici. Prea multă dezordine! Prea multe convulsii! Dar, în schimb, se garantează societății o administrare eficientă și dreaptă. Așa cum a remarcat odată Hans Magnus Enzensberger, bun cunoscător

1 Limite de putere și competențe impuse diverselor departamente ale unui guvern (n. tr.).

al Suediei, lucrurile arată ca și cum în acea Utopie „ar fi fost încununat de succes un proiect pe care l-au ratat regimuri de o cu totul altă natură, de la teocrație până la bolșevism: anume domesticirea omului". Şi totuși, îh loc să celebreze acest triumf după cum s-ar fi cuvenit, scriitorul german și-a exprimat suspiciunea: „M-am întrebat care este prețul acestei păci, care sunt costurile politice ale reeducării, și am început să simt peste tot refularea și revenirea sa, mirosul de mucegai al unei pedagogii atotprezente, blajine, nemiloase."

Se miră cineva că Enzensberger cârtește împotriva modelului suedez? Este un intelectual de necontestat, prin urmare își câștigă banii prin gândire. Toți cei care se dau în vânt să propage necugetarea nu mai prididesc cu lauda armoniei suedeze. Utopia marxiștilor, care promitea odată „moartea statului", se vede aici - nu, nu împlinită, ci răsturnată, sprijinită pe picioarele din spate. în loc să-și dea sfârșitul, statul s-a transformat într-un animal de pluș, cu ochi de mărgele. El nu mai este un Leviathan, un monstru sau o grozăvie, ci, ca să spunem așa, un nemonstru, o negrozăvie. Pe alte tărâmuri, mai puțin cultivate, însușirile barbare, cum ar fi creativitatea, talentul

de improvizaţie şi hotărârile spontane, pot să fie la căutare. în Suedia, însă, greutăţile sunt lăsate liniştit în seama instituţiilor competente. în definitiv, nu ne aflăm în Vestul Sălbatic.
„Căminul popular" suedez a fost înălţat mai mult sau mai puţin pe fundamentul liberului consimţământ. Această tiranie moale ca untul a spiritului colectiv nu domină nici prin poliţie secretă, nici prin organe de cenzură. Nu, Suedia nu este Coreea de Nord. Nu întâlnim nici lagăre de concentrare, nici perioade de foamete dirijate de stat, nici execuţii publice, nici statui ale zeilor-dictatori ridicate la colţ de stradă şi nu există nici indicii că oameni de ştiinţă lipsiţi de scrupule, purtând nume ca Svensson sau Lindgren, şi-ar folosi în secret cârligele Ikea pentru a monta pe insulele lor de piatră focoase nucleare. Dimpotrivă! Armele nucleare sunt dezavuate în Suedia mai mult ca nicăieri în lume. Nici o altă ţară nu ar trebui să se simtă mai puţin în cauză decât ea, atunci când se discută conceptul de „stat ticălos"... ori nu-i aşa?
Chiar în acest moment poposeşte la mine în casă un ziar, cu următoarea ştire: o firmă suedeză, citesc eu fără să-mi vină să cred, a ajutat în secret Siria să se înarmeze cu arme atomice. Din câte se

pare, dictatorului sirian Bashar Al-Assad i s-a livrat ilegal o instalație de purificare pentru acid fosforic. Tehnicienii sirieni au fost instruiți să mânuiască materiale radioactive la Govde, în Suedia. Deci se poate! Nemonstrul are ochi din care sar scântei roșii! Suedia face parte din axa răului!
La fel de bine se poate constata și rezultatul pedagogicii blajine: cel care pune la îndoială în principiu consensul suedez categoric trebuie să fie nebun. El devine astfel un caz nu atât pentru procuror, cât pentru psihiatrie. Extra ecclesiam nulla salus, în afara armoniei nu se găsește nimic. De aceea numai unor reacționari neînfricați le-ar putea trece prin cap ideea de a ocupa posturile vacante din opoziție. Jos cu insectele înțepătoare!
Dincolo de Suedia, civilizația occidentală suferă de paloarea gândirii. Diferendele, certurile și disputele o sfâșie din interior. Aceasta este pedeapsa pentru că și-au făcut erou din disident și din excentricul solitar. Iar el a adoptat drept formulă sacră preceptul biblic „Să nu te iei după cei mai mulți, ca să faci rău", și urmărește să-și impună încăpățânarea în Jâsat de gândit 4/

cele mai imposibile împrejurări, bizuindu-se pe propria-i „conştiinţă". Americanii cunosc termenul nimerit pentru acest tip pisălog. îl numesc gadfly, adică tăun. Cine doreşte să se lase de gândit bine face, lipsindu-l astfel pe tăun de aura sa.

De.ce nu am începe demersul nostru chiar cu omul de la care a pornit întreaga poveste? Aşa că sunteţi invitaţii mei într-o piaţă din Atena, în secolul al V-lea î.Hr. Veţi vedea un mic grup de oameni şi, la mijloc, un bărbat bărbos, cu nasul cât un cartof. Extrem de asemănător cu ticălosul din benzile desenate, Tullius Destructivus! Şi tocmai îl punea în dificultate pe un demnitar al oraşului. Este limpede că se discută despre filozofie. „Asta numeşti tu, prin urmare, înţelepciune, prietene?" strigă obraznic provocatorul. „Pe Zeus, prefer să fiu prost în felul meu, decât înţelept în felul tău!" Toţi izbucnesc în râs, în admiraţia lui. „Eu ştiu oricum că nu ştiu nimic." Demnitarul tace uluit şi-şi aruncă maiestuos toga peste umăr. Dar noi ne amintim repede de căutarea adevărului ca lanţ infinit de erori, de calea cea grea a cunoaşterii, calea lui Hegel, care, de fapt, ar trebui acceptată ca o „cale a disperării".

De la cei din jur am putea să aflăm că pe domnul acela cu nasul mare îl cheamă Socrate şi că

este de meserie pantofar. Tatăl său a fost sculptor, iar mama sa moașă. Uneori spune că practică arta tatălui său, atunci când se străduiește să le dea oamenilor formă, și meseria mamei, atunci când îi ajută să dea naștere la cunoștințe. Cei care l-au ascultat pe Socrate povestesc că, după părerea lui, pentru a fi înțelept, trebuie să ai idee și despre înțelepciune. Adică nu este suficient să te pricepi bine într-un domeniu îngust, trebuie să știi câte ceva și despre înțelepciune în sine. Apoi, mai susține, insuportabil de arogant, că virtutea poate fi învățată. Și mai crede, cu toată tăria, că este mai bine să suporți nedreptăți decât să le faci! Socrate este un scandalagiu notoriu, consideră demnitarul cu pricina. își atrage concetățenii în dispute pentru a le demonstra, despicând firul în patru, că (atenție!) la lucrurile cele mai importante (și acum urmează cuvântul fatal) nu s-au gândit niciodată cumsecade.

Nu-i de mirare că atenienii s-au săturat repede de pantofarul cel urât. L-au adus în fața judecății sub acuzația de corupere a tinerilor și de blasfemie și l-au silit să bea cucută. Iar el, dacă este să dăm crezare surselor competente, a dat pe gât paharul cu otravă, cu nonșalanță, ceea ce sugerează curajul său. Dar, înainte, filozoful a apucat să susțină în

fața judecătorilor o apologie. Și iată cum s-a apărat Socrate: „Dacă mă veți ucide, nu veți găsi ușor un altul care, chiar dacă sună ca o glumă, i-a fost dat cetății de zeu, aidoma unui cal mare și mândru, dar care, din pricina dimensiunilor lui este puțin leneș și trebuie întețit de un tăun. Tot așa, cred, i-am fost eu dat orașului de zeu. Eu trebuie să vă întețesc și să vă înduplec și să vă cert - pe fiecare - și să nu vă slăbesc, să mă țin de capul vostru cât e ziua de lungă, peste tot. Altul asemenea nu vă va mai fi hărăzit cu ușurință! Dacă-mi veți da ascultare, mă veți cruța. Dar voi, pesemne, veți Iovi buimaci în jurul vostru, ca sculați din somn morocănoși, și mă veți ucide - pentru ca apoi să vă dormiți viața, dacă zeul vostru protector nu vă va trimite pe altul."

Nu este asta o grandioasă măgărie filozofică elenă? Tăunul considerat dar de la zeu! Iar Atena să-i mai și fie recunoscătoare pentru înțepături! De parcă lipsa de somn ar fi ceva de laudă! Paharul de cucută!

Dar Socrate nu a fost singurul: și în alte locuri, și la alte vremuri, eternul disident și-a făcut de cap în voie. Și voi alege exemplul lui Ieremia, fiul lui Hilchia, din Anatot. Ieremia nu suferea prea tare de modestie. El povestea că a fost chemat de Creatorul

cerului și al pământului, pe când dormea încă în> pântecele mamei sale. Mai târziu a străbătut (Tarelui Israel prorocind nenorociri, deoarece confrații săi se îndepărtau de la Legea lui Dumnezeu: ar fi trebuit să ocrotească văduvele și orfanii, să cinstească străinul cel drept, muncitorului cu ziua să-i plătească la timp simbria, iar în anul sfânt să elibereze sclavii. (Ultimul punct era cât se poate de nerealist.) Și regelui său, Ieremia i-a vorbit astfel: „De aceea nu te vor plânge, cum se plânge «Vai, fratele meu!» sau: «Vai, sora mea!» Nu te vor plânge, zicând: «Vai, doamne!» sau: «Vai, cinstea ta!» Ci te vor îngropa ca pe un asin; te vor târî și arunca departe peste porțile orașului..." Dacă nici asta nu este crimă de lezmaiestate, atunci ce?
Ieremia a prevăzut căderea Ierusalimului. El a povățuit să nu li se opună rezistență trupelor babiloniene, după ocuparea Țării Sfinte. Dar cei puternici nu l-au ascultat - într-un gest exemplar de necugetare au încheiat un pact de ajutorare cu Egiptul, care se afla în dușmănie cu Babilonia. în mod firesc, Nabucodònosor, suveranul babilonian, s-a mâniat foarte rău. La fel de firesc, egiptenii nu au mișcat un deget când aliații lor au ajuns la greu. Nabucodònosor a pus să fie incendiată

capitala Țării lui Israel și a pustiit singura casă în care Dumnezeul lui Israel locuise printre oameni. Soldații lui au prădat tezaurul Templului și au luat în robie întreaga elită a evreilor. Dar mai înainte de asta, Ieremia a intrat la mare strâmtoare, în mijlocul Ierusalimului asediat, când poporul său ar fi avut multă nevoie de îmbărbătare, profetul le-a grăit astfel, în numele lui Dumnezeu: „Cine va rămâne în această cetate va muri de sabie, de foame și de boala ciumei, iar cel ce se va duce la Caldei va trăi, va avea ca pradă viața lui și va rămâne viu." Dacă nici ăsta nu este defetism, atunci ce?

Când cuvintele lui Ieremia au ajuns la nobilii evrei, nimeni nu a fost încântat. Și astfel Ieremia a fost aruncat într-o groapă de gunoi, unde a zăcut în frig până când sclavul negru Ebed-Melec a cerut îndurare pentru viața lui - un eunuc care nici nu aparținea în totalitate poporului ales. Dar a obținut mila regelui și imediat a înnodat tot felul de zdrențe și și-a făcut o frânghie căreia i-a dat drumul în groapă, iar bătrânul s-a legat de subsuori și salvatorul său l-a tras la lumină.

Dar libertatea i-a fost redată lui Ieremia de dușmanii patriei sale. Când a fost pus în lanțuri și

dus în exilul babilonian împreună cu cei zece mii de mai-mari evrei, o căpetenie a gărzilor din Babilon i-a desfăcut legăturile, pe drum. Soldatul auzise de Dumnezeulevreilor şi a preferat să-i redea libertatea profetului. Şi ce a făcut atunci tăunul, individul incomod, Ieremia pe numele său? S-a întors şnur acasă, şi s-a ridicat iarăşi împotriva majorităţii, în loc să predice reconcilierea şi armonia. (Mereu aceste cuvinte biblice încâlcite: „Să nu te iei după cei mai mulţi, ca să faci rău!") Ieremia i-a sfătuit pe cei care rămăseseră în Ţara lui Israel, printre sate cuprinse de flăcări şi mormane de cadavre, să nu emigreze în bogatul Egipt. Să aibă încredere în Dumnezeu şi să reziste pe pământul pustiit al ţării. Dar cuvintele bătrânului din Anatot oricum nu mai erau ascultate decât de câţiva rătăciţi: oare nu le adusese el mereu nefericire?
Dacă eyreii ar fi fost o naţie de necugetători, ar fi trecut sub strictă tăcere această trădare de patrie. Dar mai târziu l-au înălţat la loc de cinste şi au, inclus fără ezitare profeţiile sale complete în Cartea lor sfântă. Asta spune de fapt totul despre religia lor.
Cum m -am. /« , 53
Jâsat de gândit . "

EXERCIŢII PRACTICE

I. Aprobaţi-i ostentativ, vreme de o săptămână, pe toţi cei care vă ies în cale. Veţi constata că vă uşurează enorm din punct de vedere sufletesc. Şi, în acest fel, vă veţi face noi prieteni, extaziaţi că nu vă folosiţi niciodată creierul.

II. Procuraţi-vă un rezumat al sondajelor de opinie. în conversaţii, susţineţi întotdeauna părerea majorităţii. Nici n-o să vă vină să credeţi cât de repede vă va creşte popularitatea. în orice cârciumă, indiferent cât de ordinară, puteţi să vă tăvăliţi în consens - savuraţi-l din plin.

III. Faceţi rost de o imagine a lui Socrate - aşa ceva se găseşte în oricare dicţionar filozofic mai de soi - şi aruncaţi în ea cu săgeţi! Acest exerciţiu simplu de concentrare vă va ajuta să vă reculegeţi în Vederea unei noi teme: autodeconectarea. în afară de asta, decuparea şi atârnarea pozei vă va face bucurie. Iar aruncarea săgeţilor vă menţine în formă fizică bună.

A DOUA CALE: BISERICA SĂ RĂMÂNĂ LA ȚARĂ! IDENTIFICAȚI-VĂ CU GRUPUL DUMNEAVOASTRĂ ETNIC. PE DEPLIN!

Scriu rândurile de față într-un sat din Tirol. în fiecare dimineață mă trezește devreme sunetul confuz al tălăngilor de la gâtul vacilor, apoi aud tușitul tractoarelor, care pornesc la arat. Duminica, clopotele bat viguros, iar aerul tremură în jurul lor. Patul din camera de pensiune, pe care am închiriat-o pe mai multe săptămâni, miroase proaspăt a flori de tei. Hangița de la crâșma satului este blondă, are lemnele pregătite pentru foc și o cheamă Susi. Vântul adie călduț. Cărări încântătoare se împletesc, urcând spre înălțimile munților.

Seara, privind peisajul prin ochiurile de geam, poţi savura rachiu de genţiană şi găluşte cu slănină. Conversaţia localnicilor, în dialectul lor gutural, îţi transmite senzaţia de tihnă. Se spune că nişte străini, se pare francezi, au cumpărat cândva o frumoasă casă din piatră, acum o ruină, aflată la capătul uliţei principale, dar, slavă cerului, nu au rămas mult acolo. Fiecare detaliu din acest ţinut este paşnic, nimic nu-i tulbură liniştea sufletească, până şi grămezile de bălegar de lângă curţi sunt idilice. Şi care este explicaţia? Foarte simplu: aici nimeni nu a mai gândit nimic, de când lumea. Comparaţi cu viaţa nesănătoasă dintr-un oraş mare! în loc de tălăngi se aude claxonul automobilelor, aerul are gust de benzină, chelneriţa de la localul din colţ are sânii plaţi şi nu o cheamă Susi, ci Yvonne. Oamenii gândesc, gândesc, gândesc - fără pauză; îţi dai seama după feţele lor, în metrou. Şi de ce oare nu pot înceta cu nefericirea asta? Din nou este foarte simplu de răspuns: la sat oamenii rămân între ei, la oraş se petrece un amestec total. The city is the place where strangers meet, scria sociologul american Richard Sennett. Oraşul este locul unde se întâlnesc între ei oameni străini. Cine s-a aflat vreodată la New York

va confirma imediat această sentință. Plasați-vă oriunde în Times Square, la colțul oricărei clădiri, şi veţi constata cum tout le monde defilează grăbit: cafenii; albi; bronzaţi; ciocolatii; bărbaţi cu turbane; femei cu văluri; femei cu telefoane mobile; bărbaţi cu tichie; cerşetori știrbi și doamne bancher în costume de haine. Alături, pe trotuar, se vând hotdogi cuşer. Ceea ce într-alte locuri este încă o noțiune-limită - omenirea - aici a devenit de mult realitate (să recunoaștem, spre spaima noastră). Călătoriţi cu unul din renumitele taxiuri galbene pe lângă Central Park, seara, de preferat, când se aprind luminile în zgârie-norii din stânga și din dreaptă insulei verzi. Și acum, spuneţi, vă rog, cum să te lași de gândit într-un asemenea mediu scânteietor? Trebuie căutat un loc mai tihnit, înțoarceți-vă la Katz' Deli din West Houston Street, comandaţi un sandvici cu pastrama și ardei muraţi - și veţi primi un morman uriaș, pe o farfurie - și apoi uitaţi-vă jur-împrejur: cei mai mulți semeni cu care împărțiți scaunele și mesele tocite din acest local ar trebui să se urască între ei, şi pe bună dreptate. Imigrantul mexican stă lângă un gringo, ucraineanul lângă polonez, iar doamna aceea de culoare ar putea să-i arunce în față un

cocoloș de pască tânărului alb venit din sud. Dar, straniu, nu se întâmplă nimic. Nu se măcelărește nimeni, ci toată lumea clefăie la unison.

Este limpede că au conceput împreună un ritual, și astfel o scot la capăt. Vă întreb: Poate așa ceva să fie autentic?

înapoi în colțul cu icoane

Nimic nu îngustează mai sigur orizontul spiritual decât retragerea în colțul cu icoane. De preferat, și fără limbi străine. Dar dacă pentru dumneavoastră este prea târziu, aveți grijă ca măcar copiii să nu-și piardă vremea silabisind cuvinte și învățând pe dinafară reguli gramaticale fără sens. Este absolut suficient să nu vă stăpâniți nici limba maternă. La ce bun să vă bateți capul cu vreun dialect? Arătați respect față de moștenirea strămoșilor. Și, pentru numele lui Dumnezeu, nu fiți curioși să aflați cu ce se îndeletnicesc alte triburi. Desigur că, într-o lume care devine pe zi ce trece tot mai mică, nu este ușor să-ți cultivi o identitate etnică inconfundabilă. Poate că și dumneavoastră aparțineți existențelor cu cratimă, care

fac tot mai nesigură planeta noastră: este posibil să fiţi iudeo-velş, sau germano-turcoaică sau spaniolo-armean. Şi chiar dacă vă consideraţi „de etnie pură", s-ar putea ca un străbunic să provină de la Cardiff-on-Sea, iar o bunică să se fi numit Posnianski. în acest caz, nu mai ajută decât un singur lucru: trebuie să vă inventaţi o identitate etnică. A fost odată un stat care a stabilit norme în această privinţă şi, dacă sunteţi sensibil, s-ar putea să vă ştergeţi delicat la colţul ochilor când i se pomeneşte numele. Ovaţii mişcătoare pentru RDG! „Cel dintâi stat al muncitorilor şi al ţăranilor de pe pământul german" (aşa cum îl numeau prietenii şi admiratorii lui), născut după al Doilea Război Mondial ca un prunc nevinovat. Şi nepătat de mizeria uniformelor maro. Război de cotropire? Genocid? Se ştiau de la bun început de partea Uniunii Sovietice - „învingătoarea istoriei" - şi cu asta problema era rezolvată. Un evreu glumeţ a scornit următoarea vorbă de duh: „Austria şi RDG au ceva în comun: ambele se prefac că au fost cotropite de nazişti." De netăgăduit! Există o doză de adevăr în asta. Dar, numai aşa, numai din nimicul fără istorie, se putea crea ceva nou: aşa-numita identitate redegistă.

O identitate curată nu numai din punct de vedere istoric, ci și etnic. Vest-germanii s-au confruntat cu diferiți imigranți (italieni, greci, turci), fenomen declanşat de economia financiară care gândea la rece. Curând, restaurantele cu spaghetti şi chioşcurile cu chebap au schimbat aspectul străzilor, iar politicienii dreptei radicale și-au exprimat indispoziţia la adresa „societăţii mixate rasial". De cealaltă parte a Zidului, această indispoziţie ar fi fost absurdă. Germanii redegişti nu erau „mixaţi rasial". (Micul grup de muncitori străini, cubanezi şi vietnamezi, din capitală nu era remarcabil, iar sorbii din Lausitz nu se puneau la socoteală.) Printre borcane de castraveţi Spreewalder, lozinci socialiste și turnători STASI, puteai să-ți faci o viață cu totul tihnită, iar filmul Cood bye, Lemn, un succes internaţional, susține teoria. RDG le oferea locuitorilor ei şansa de a se cufunda total în letargia provincială. Desigur, regimul nu a reușit niciodată să eradicheze gândirea tot atât de consecvent ca dictatorul nord-coreean Kim Jong II - în coastă cu agitaţia capitalismului. A reușit în schimb altceva. Identitatea redegistă s-a îndepărtat tot mai mult de realitatea ticăloasă, a devenit tot mai curată și mai lipsită de substanță

şi tot aşa a supravieţuit până şi sfârşitului RDG. După căderea Zidului, a rămas să plutească deasupra confuziilor acestor vremuri ca un strigoi cu luciri roşietice, tânguindu-se prelung a amărăciune. Apoi s-a transformat într-un mit, care a ajuns la desăvârşire abia în zilele noastre.

Primejdiile contactului cu inamicul

Căutaţi-vă mântuirea în provincie! Nu numai din punct de vedere geografic, ci şi spiritual-bisericesc. Este nociv să vă încălcaţi graniţele propriei concepţii asupra lumii. Cunoaşteţi renumita gravură pe lemn în care un copil stă ghemuit pe discul plat al pământului şi străpunge, cu căpăţâna lui groasă, balonul de sticlă pe care, după părerea anticilor, se aflau fixate soarele, luna şi stelele? în nici un caz să nu-l consideraţi un exemplu pe sfărâmătorul corpurilor cereşti. Ţineţi capul cuminte, sub clopotul de sticlă! Afară, în vidul ideologic, vă pândesc mulţimi de gânduri.

Refuzaţi, prin urmare, să preţuiţi autori care fac parte din alaiul intelectual al armatelor inamice. Pentru liberali, asta înseamnă că lectura lui Curo m-am lăval. , . .. ' 61
Jasat de gândit

Edmurid Burke, cel dintâi care a dezvăluit ororile Revoluției Franceze, trebuie lăsată în seama conservatorilor! (Unde și este locul Iui Burke cel închistat, cu dependența lui față de tradiții.) Pe când stânga ar trebui să se ferească să îl atingă pe Adam Smith, așa cum se ferește cardinalul să-i strângă mâna ereticului. (în definitiv, Adam Smith a fost strămoșul spiritual al neoliberalilor. Pfui, drace!) Iar voi, liberali economici, păstrați distanța față de Marx și Pier Paolo Pasolini (acești critici radicali ai capitalismului)! Și cu toții, împreună, binevoiți să-i ocoliți Ia distanță pe Nicolâs Gomez Dâvila și Gilbert Keith Chesterton, doi gânditori reacționari până la ultima virgulă.
Dacă atingeți dușmanul filozofico-politic, vă pândesc neplăceri din două direcții. Mai întâi, s-ar putea să vă treziți provocați la contradicție, și, fără greș, va trebui să vă puneți creierul în funcțiune. Apoi, mult mai periculos, este posibil să vă și revizuiți anumite poziții. Ați putea constata că o persoană detestabilă vă este, spiritual vorbind, mai aproape decât vă face plăcere să recunoașteți; că în adânc există domenii remarcabile de corespondență; că stângistul/Iiberal/conservator nu este deloc o oroare, ci o prezență cumsecade; că

unele formulări ale sale vă umplu de mvidiey p«l«t tru că - mda, din păcate! - scrie câ un zeu t&ato;r Scurt şi înfiorător, dar e posibil ca şi un autor advers să vă deschidă orizontul, dar trebuie împiedicat cu orice preţ. Aşa că, vă rog să înţelegeţi de ce susţin că Biserica trebuie lăsată la ţară. Trebuie lăsată în sat şi trebuie să rămâneţi mereu în preajma ei. De îndată ce v-aţi îndepărtat de dangătul clopotului propriilor convingeri suficient să nu îl mai auziţi, riscaţi să vă intre gândirea în acţiune.

## Gândirea se slăveşte pe sine

Ce se poate petrece când diferite lumi religioase se suprapun putem afla din viaţa şi opera lui Moshe (Moise) ben Maimon. Acest medic şi filozof este mai bine cunoscut sub numele său elenizat, Maimonide; evreii îl supranumeau, aproape cu gingăşie, „Rambam". Maimonide s-a născut pe la anul 1135 la Cordoba, Spania, aflată atunci sub ocupaţie musulmană. Vremurile erau tulburi, pline de fluctuaţii. Berberii - un popor al deşertului din Maroc - trecuseră la credinţa lui Mahomed şi imediat întemeiaseră un imperiu redutabil. Aşa

cum se întâmplă cu toţi convertiţii, berberii urmă^
reau să nu se abată de Ia corectitudine şi erau ex-
trem de fanatici. Astfel, i-au pus pe evrei să aleagă:
moartea sau trecerea la singura credinţă adevărată.
Există zvonuri potrivit cărora familia lui Maimoni-
de ar fi adoptat aparent islamismul, dar sigur este
că s-au refugiat din calea tiraniei religioase, mai în-
tâi în Maroc, apoi în Ţara Sfântă. în cele din urmă,
„Rambam" s-a stabilit la Fustat, lângă Cairo, unde
a devenit medic personal al sultanului Egiptului.
A murit în 1204, după o viaţă plină de trudă.
Maimonide a fost, fără îndoială, cel mai de
seamă talmudist al epocii sale. El a codificat în-
treaga lege a religiei ebraice în cartea sa Mishne
Torah şi a încercat să o ordoneze după criterii ra-
ţionale, Autorităţile religioase l-au criticat aspru
pentru această operă, deoarece, deşi cunoştea pe
dinafară scrierile sfinte, nu a menţionat nici o sursă:
Maimonide i-a scutit pe evrei de controversele rabi-
nice amănunţite, pentru ca, în schimb, să se poată
ocupa de ştiinţe, de matematică şi de astronomie.
Este limpede câtă nemulţumire a stârnit, îndem-
nându-i pe fraţii săi întru credinţă la gândire.
Apoi a mers şi mai departe în Moreh nevukhim -
Călăuza celor rătăciţi, o lucrare adresată evreilor cu

învățătură filozofică, evrei care, deodată, nu mai înțeleg lumea: citesc Cartea lor sfântă și se rușinează, pentru că Dumnezeul despre care se vorbește acolo nu se potrivește deloc cu învățăturile filozofice antice. Are un trup, iese la plimbare, se mânie, emite legi după bunul plac şi iubeşte, fără un motiv anume. Maimonide a fost influenţat în scrierea Călăuzei celor rătăciți de filozoful arab Averroes, ale cărui scrieri au fost pe drept cuvânt considerate contrare spiritului islamic și condamnate de paznicii credinței. Averroes îl diviniza pe grecul Aristotel și adăuga cu zel note de subsol la fiecare aserțiune a sa. Vroia să arate că versetele Coranului, pe care Arhanghelul Gabriel i le șoptise lui Mahomed - liber interpretate - nu propovăduiau nimic altceva decât rațiunea. Mergând pe urmele sale, Maimonide intenţiona se împace filozofia aristotelică şi legea iudaică. în acest scop, a propus în primul rând ca Biblia să fie citită metaforic. „Scriptura vorbește în limba omenească, pentru ca să fie de înţeles și începătorilor și să fie astfel de învățătură femeilor și copiilor, chiar poporului întreg, care nu este în stare să priceapă cuvintele în sensul, lor adevărat." Prin urmare, atunci când se spune că Dumnezeu are brațe, că

Moise i-a văzut spatele etc, toate acestea sunt redate îhtr-un registru imagistic. (Până aici, Maimonide este încă la unison cu toţi rabinii.) Dar însuşirile pe care i le atribuim lui Dumnezeu - „mânie", „dar", „milă", „iubire" - sunt doar nişte metafore. Limbajul nostru nu ajunge până la El. „Dacă recunoaştem cum grija lucrării Lui merge până în cele mai mici amănunte, să zicem formarea embrionului în pântecele fiinţei omeneşti, cum un asemenea fapt pentru noi are semnificaţia unui dar, îl numim pe Dumnezeu «milostiv». La fel, printre acţiunile divine, care se abat asupra omului, vom găsi urgii nemăsurate, catastrofe care distrug naţiuni şi zone întregi şi multe alte fapte asemănătoare, pe care noi, oamenii, nu ni le provocăm decât ca urmare a urii nesfârşite; şi aşa se face că Dumnezeu este numit «zelos», «răzbunător», «mânios şi furios»." Sunt cuvinte, nimic altceva decât cuvinte.
Dar un singur atribut dumnezeiesc Maimonide a ţinut neapărat să nu fie acceptat metaforic, anume gândirea. Este adevărat că Dumnezeu se sustrage limbajului nostru şi tuturor conceptelor, dar chiar faptul că le putem înţelege îl datorăm elementului dumnezeiesc din noi. în Geneză citim că Dumnezeu a suflat suflare de viaţă asupra celui

dintâi om; asta înseamnă că ne-a dăruit aptitudinea de a raționa. Atunci când facem uz de ea și gândim, suntem una cu inexplicabilul care guvernează universul. Ce mai edificiu filozofic! Şi trebuie să mai învăţăm că drumul spre cunoaştere (în sensul lui Hegel; în sensul lui Popper) este o cale a disperării sau, mai exact, o cale a negării. Prin eroare, ne ridicăm. Căci nu-L recunoaştem pe Dumnezeu, mergând tot mai departe, decât spunând „nu": nu, nu are trup, nu, nu se mânie potrivit priceperii noastre, nu, nu iubește potrivit priceperii noastre, nu, nu este veşnic potrivit măsurii pământești, nu, nu este Unul în sensul unui numeral. Până la capăt, în urmă se înșiră numai certitudini sfărâmate, iar înainte luminează sublimul, dar nu reușim să-l cuprindem. „Lăudat fie Domnul, a cărui ființă este astfel încât, atunci când îl contemplăm, gândirea noastră devine neghiobie, iar înțelepciunea nebunie!"
Cum s-a putut ajunge la acest groaznic și strălucit joc de artificii mental? Răspunsul este simplu. Maimonide a fost singurul filozof al Evului Mediu care s-a aflat la punctul de întâlnire a patru culturi: greco-romană, iudaică, arabă şi occidentală. Iar el nu a rezistat tentației de a se lăsa stimulat

de mediu. Ce bine arii fost să rămână un simplu evreu, fără să se uite prea mult la stânga sau la dreapta! Şi Călăuza celor rătăciţi ar fi rămas nescrisă. Lumea ar fi fost scutită de tot soiul de rele, deoarece cultul gândirii, întemeiat de el, s-a propagat tot mai departe, de-a lungul secolelor. A început cu pântecosul acela creştin, Toma d'Aquino pe numele său, care era cât se poate de familiarizat cu scrierile „rabinului Moise", aşa cum îl numea el. Toma d'Aquino s-a lăsat inspirat de ele pentru a concepe scolastica, postulând că raţiunii credinţa trebuie să-i poarte respect - şi nu invers. O înfrângere decisivă pentru necugetare! Obscurantismul teologic s-a văzut astfel plasat pe teren nesigur. Cel mai inteligent (şi în acelaşi timp cel mai obraznic) elev al lui Maimonide s-a dovedit însă un anume Baruch de Spinoza, care a trăit la Amsterdam, în secolul al XVII-lea. Spinoza a fost excomunicat din comunitatea evreiască, sub acuzaţia de erezie - pe drept cuvânt, căci el a întors pe dos ideile fundamentale ale lui Maimonide ca pe o mănuşă veche. în Etica sa a scris că Dumnezeu şi lumea sunt identici, şi de îndată a încetat să funcţioneze liberul arbitru al omului, rugăciunile acestuia s-au transformat

într-o bolboroseală fără sens, legea universală a moralei s-a dezintegrat.
Așa ceva cu Siguranță nu visase Moshe ben Maimon! Fără să-și fi dorit, sau fără nici măcar să știe, „Rambam" a fost naș al filozofiei moderne, la întemeierea acesteia. Fie-ne exemplul său o învă-țătură de care să ne ferim cu teamă.
Avertisment împotriva filmelor evreiești
Gândirea așteaptă cu răbdare, stă la pândă nu numai pe piscurile abstractului, unde aerul se rare-fiază filozofic, ci și pe întinsul concretului, cu pre-cădere la cinematograf. Să ne întoarcem din istoria ideilor în realitatea de zi cu zi și aș dori să vă adre-sez un avertisment special. Când doriți să petre-ceți o seară plăcută în doi, în nici un caz să nu vă uitați la un film evreiesc! Dar filmele evreiești nu sunt chiar așa de ușor de recunoscut. Oricum, nu poate fi vorba de melodrame, în care apar rabini cu ochelari gen Woody Allen și perciuni fluturând în vânt. Iată definiția valabilă: un film este evreiesc doar atunci când prezintă o minoritate etnic-reli-gioasă care îndrăznește să se amuze pe seama ei.
Cum m-am a 69
"at de gândit

Un film evreiesc clasic, corespunzător acestei norme, ar fi Kick It Like Beckham[1], al lui Gurinder Ghadha (cu minunata Parminder Nagra în rolul principal). Este vorba de o tânără care se ocupă de ceva total neevreiesc - și anume joacă fotbal; asta îi provoacă o mulțime de încurcături cu neamurile ei, oameni teribili, zgomotoși, dar plini de suflet. Acum, s-ar putea obiecta că filmul Kick It Like Beckham nu se petrece într-un mediu evreiesc, ci printre etnici sikh din Marea Britanie. Dar observația asta țintește pe lângă esențial. O minoritate care se autoironizează se transforma obligatoriu și firesc într-o variantă a poporului ales. Toate clișeele se așază apoi de la sine: mama de tipul cloșcă, tatăl slab, dar drăgăstos, relația față de societatea majoritară, marcată jumătate de complexe, jumătate de sentimente de superioritate. Un alt film evreiesc este, prin urmare, și My Big Fat Greek Wedding de Joel Zwick și Nia Vardalos. Aici descoperim în miezul subiectului problema perpetuă a diasporei - pericolul de a se vedea asimilată. Protagonista, fiica unei familii de imigranți greci stabiliți în Chicago, vrea să se mărite cu un goi, pardon, cu un negrec și, de-

sigur, în jurul evenimentului se face un caz teribil. Neamurile, persoane sufletiste, zgomotoase și vulcanice, își vâră nasul, până la ultimul, atunci când nu sunt ocupate să danseze sirtaki. Remarcabil este tăticul - vreau să spun, tatăl miresei - care practică obiceiul de a descoperi rădăcina grecească a oricărui cuvânt de pe lume. (în definitiv, leagănul civilizației a fost Elada, limba greacă trebuie prin urmare să fie limba inițială a omenirii.) într-o scenă-cheie, mirele trebuie, coram publico, nu să se taie împrejur, ci să se boteze în rit greco-ortodox și să dea pe gât o fioroasă cantitate de uzo.

Vă rog şă nu vă uitați la acest gen de filme care aduc în discuţie un subtext neadecvat, relativizând identitățile etnice, împingând în ridicol datini sacrosancte. Și imediat iese gândirea din ascunzătoarea ei și sare la atac.

înfricoșătoarea Americă

în acest punct trebuie să rostesc un cuvânt serios despre America. Da, continentul de peste ocean a avut de la început un potențial catastrofic, nu încape discuţie. Atacul terorist de la 11 septembrie s-a

dovedit însă ca o scânteie care a declanșat explozia, iar acum ne zboară în jurul urechilor o încărcătură compactă de conștiință a misiunii. Ca buni europeni de viță veche, suntem desigur de acord că-i detestăm profund pe americani. Pe nepusă masă, flăcăii își iau în serios sloganul cum că vor să dea lumii siguranța necesară pentru instaurarea democrației. Fără nici un respect față de alte culturi, își trimit soldații peste mări; în al Doilea Război Mondial, călătoria înarmată i-a purtat în Asia și în Europa și astăzi vizitează peninsula arabă. Yankeii au ocupat Iraqul după o lovitură rapidă, iar acum seamănă de acolo haosul lor liberal. Această formă de imperialism nu are pereche în istorie. Americanilor le-ar conveni să vopsească tot globul în Stors and Stripes. Până în văgăunile munților Hindukush și-ar dori acești apostoli înarmați să-și răspândească democrația și economia lor de piață, ca pe o evanghelie, deși nu i-a rugat nimeni s-o facă.
Din fericire, cei mai mulți comentatori europeni subliniază cât de reprobabile sunt toate aceste porniri, dar comit greșeala de a pune vina pe seama naivității. Ei scriu, prin urmare, că întreaga cutezanță se bazează pe necunoaștere, că yankeii n-ar ști pe ce forțe ale istoriei universale se pot bizui, că

i-ar fi amețit puterea, iar motivația noului imperialism american nu ar fi decât o banală manie misionară creştină. O consecventă critică îndreptată împotriva celui de-al 43-lea preşedinte al Statelor Unite, căruia într-adevăr i se citeşte stupiditatea pe față. Astfel, comentatorilor europeni le vine uşor să prezinte indispoziția americană ca pe o consecință a necugetații. Dar adevărul e cu mult mai înspăimântător. George W. Bush nu este decât figura de la proră, dar nava are pânzele umflate de o furtună intelectuală. Noul imperialism american este produsul unei gândiri drăcesc de strălucite, susținute de profesori de la Harvard, corifei ai Orientului Apropiat, care vorbesc cu voce blândă, şi de mulți alți şmecheri. Nu este o întâmplare, conceptul de think tank („corp de experți") a apărut în SUA. Dar cel mai profund motiv al indispoziției este realitatea că în statul multinațional America se suprapun arii culturale diverse, care mult mai bine ar fi rămas separate. Și am să vă propun două exemple.

Primul este Paul Wolfowitz. Ministrul adjunct al Apărării din Statele Unite provine dintr-o familie de muncitori evrei şi, de fapt, atunci când a făcut saltul spre universitate, putea să aleagă studii iudaice sau literatură proletară. Dar, nu! El s-a hotărât

pentru matematică, iar mai târziu a obținut un titlu de doctor în științe politice. Apoi, tânărul evreu din mediu muncitoresc a devenit decan și profesor la Universitatea Johns Hopkins. Iar în această calitate s-a preocupat - tocmai! - de studii orientale. A invitat neîncetat experți care să susțină conferințe și, prin studiu, și-a extins cunoștințele despre cultura și istoria Orientului Apropiat. Așa s-a petrecut nenorocirea: Paul Wolfowitz a contribuit la urnirea războiului împotriva Iraqului lui Saddam Hussein. El susținea teza că arabii ar fi la fel de capabili ca alți oameni să trăiască în democrație. Ce eroare și ce consecințe!

Cel de-al doilea exemplu este Condoleezza Rice. Această femeie cu pielea brună s-a născut în Alabama și, de fapt, ar fi trebuit să se dedice studiilor africane și să-și petreacă restul vieții deplângându-și soarta amară în America rasistă. Sau ar fi putut să tină seama că este femeie și să se specializeze în teoria literaturii feministe. Dar ea a preferat, egoist, să pornească o carieră universitară abruptă. Nu a irosit nici un gând pentru frații și surorile ei persecutate. Și, în scurt timp, a ocupat o poziție înaltă la Universitatea din Stanford. Apoi a scris cărți despre Germania și Uniunea Sovietică și armata Cehoslovaciei.

Ce aveau toate astea de-a face cu identitatea ei etnică? Nimic. Nici în acest caz nu trebuie să așteptăm prea mult partea neplăcută: doamna dr. Bice a ajuns ministru de Externe al Americii. Dacă imperialismul american se poartă atât de agresiv eu dușmanii săi, acest lucru se întâmplă și din cauza ei. De îndată ce-ți părăsești satul, biserica și originea, drumul te va purta inevitabil spre prăpastie.
Ambele mele exemple dezvăluie o punte incomodă: gândirea și războiul sunt strâns legate, la nivelul lor cel mai profund. Nu degeaba o reprezentau vechii greci pe Atena, feciorelnica zeiță a ingeniozității și a înțelepciunii, în platoșă, cu o suliță în mână și un coif pe cap. Condoleezza Bice, dacă ar fi cinstită, nu s-ar mai lăsa văzută decât în această postură. Necugetarea, dimpotrivă, nu tinde spre nimic; este indulgentă și prietenoasă, nu face pozne, nu se umflă, nu se lasă cuprinsă de amărăciune și nu aspiră la pagube.
Nefericita Americă
Din fericire, există și o altă Americă. în Middle West, satele zac cufundate în visare și nu s-a mai

"Sat de gândit

făcut simțit nici un gând, de la războaiele cu indienii încoace. Diverse grupări - mormonii, fundamentaliștii protestanți, Ku-Klux-Klan-ul - au interzis gândirea fără prea multă vorbărie. Iar în universități operează mișcarea pentru politica! correctness. Această mișcare constă în aceea că diferitele grupuri minoritare se preocupă exclusiv de propria lor cultură și literatură. Planul de învățământ nu mai trebuie stabilit de canonul occidental adică să cuprindă cărțile lui Shakespeare, Kant și ale altor dead white heterosexual males („bărbați morți albi heterosexuali"); în locul lor se studiază dansuri africane de invocare a ploii și pilde indiene. Un profesor de origine africană le predă studenților săi chiar și o „matematică neagră", deoarece aritmetica albilor s-ar întemeia pe structuri dominatoare. Pretenția universală a Statelor Unite, care doresc să construiască din triburi diverse un mare tot democratic, este respinsă categoric de adepții corectitudinii politice. Aceștia preferă să reflecteze asupra statutului lor de victime și să lase lucrurile în voia lor.
Toate acestea pot fi, fără îndoială, bune premise, dar, din păcate, războiul împotriva terorii pune iarăși multe semne de întrebare. Dacă vor să se impună în lume ca supraputere imperială, Statelor

Unite nu le rămâne decât să imite pe viitor Roma celui de-al doilea secol precreştin. Imperiul a atins atunci cea mai mare întindere a sa și a acordat drepturi cetăţeneşti elitelor sociale din Balcani, din Orientul Apropiat şi din Africa de Nord. Aşa vor recurge și autoritățile de la Washington tot mai mult la existenţele cu cratimă. Casa Albă se va îngriji și îi va răsfăţa pe arabi şi pe persani, dar şi pe mexicanii cu paşapoarte americane. Vor fi recrutaţi ca agenţi CIA. Vor fi atraşi să îndeplinească sarcini de propagandă. Li se vor plăti salarii de vis şi vor fi folosiţi pentru administrarea noilor colonii. în cadrul forţelor speciale - mici grupuri de soldaţi profesionişti, desfăşuraţi pentru vânătoarea de terorişti din Afghanistan până în Columbia - cunoaşterea limbilor străine va deveni curând mai importantă ca stăpânirea tehnicilor de luptă corp la corp. Pe scurt, yankeii vor extinde Cultural Studies jur-împrejurul globului. Pepiniere ale inteligenţei, ca Harvard, Princeton şi Yale, vor juca, fără îndoială, un rol funest. Şi cum pentru următoarele decenii există un avertisment de furtună la scara istoriei mondiale, până şi cele mai înapoiate oraşele din Middle West vor fi interesate de politică. Din acest unghi de vedere, ne putem

pune întrebarea dacă arta necugetării mai are vreun viitor în Lumea Nouă.

EXERCIŢII PRACTICE

I. Ieşiţi o săptămână la plimbare în costumul asociaţiei de compatrioţi din care faceţi parte. Dacă nu faceţi parte din nici o asemenea asociaţie, nu disperaţi! Alegeţi-vâ, pur şi simplu, un costum deosebit (poate chiar de pe Internet). Ceea ce contează este atitudinea interioară!

II. Suprimaţi-vâ din vocabular toate cuvintele de origine străină. Dar nu e deloc aşa de uşor, cum pare, căci anumite cuvinte străine sunt greu de recunoscut pur şi simplu, fără un efort suplimentar. Vă sfătuiesc să vă procuraţi un lexicon al cuvintelor străine. Astfel veţi reuşi să le eliminaţi metodic, de la A la Z.

III. înscrieţi-vă într-o asociaţie de tir. Desigur, este posibil doar dacă aţi trăit ceva vreme la ţară şi aţi demonstrat că sunteţi „neaoş". Dar tocmai despre asta este vorba!

A TREIA CALE: RÂSUL ESTE PERMIS!
DOVEDIȚI-VĂ SIMȚUL UMORULUI.
RĂCNIȚI ÎMPREUNĂ CU GLOATA!

Pentru a putea păşi pe cea de-a treia cale, trebuie mai întâi să înlătur o greşeală care blochează drumul, aidoma unui trunchi de copac bătrân şi noduros. Potrivit acestei păreri greșite, râsul și intelectul, umorul şi gândirea ar fi în mod absolut legate între ele. Această confuzie este susținută în modul cel mai elocvent în romanul polițist Numele trandafirului, al lui Umberto Eco, Unde o serie de crime oribile distrug pacea dintr-o mănăstire al cărei nume rămâne neprecizat, în Italia secolului al XTV-lea. Călugării sunt omorâţi prin înec, plutesc

în propriul lor sânge, sunt otrăviţi. Tânărul Adlatus Adson şi dascălul său, William din Baskerville, aflaţi ca oaspeţi în strania abaţie, citesc în urmele de nepătruns pentru ceilalţi şi descoperă criminalistica inductivă, cu mult înainte de inventarea ei. Urmele conduc, pe căi întortocheate (şi după nenumărate disertaţii despre Dumnezeu, despre papă şi despre lume) spre o carte legendară - Teoria comediei, a lui Aristotel, considerată pierdută. Acest manuscris este păzit de un bătrân nemernic şi orb, care ar dori să interzică râsul. După ce Adson şi William din Baskerville rezolvă misterul, romanul lui Umberto Eco se îndreaptă spre un final apocaliptic. Sfânta Inchiziţie pune stăpânire pe abaţie. Eretici şi vrăjitoare sunt arse pe rug, dar şi minunata bibliotecă se preface în cenuşă, împreună cu toate comorile ei. Iar în lumina pâlpâindă a flăcărilor cititorii descifrează morala poveştii: fanaticii - eretici sau inchizitori - sunt întotdeauna lipsiţi de umor. Aceştia dau foc bibliotecilor pentru a distruge Teoria comediei de Aristotel. Căutătorii adevărului, însă, cei care se folosesc de mintea lor proprie, nu șe descurcă fără puţin umor.

„Umorul este - potrivit unei vorbe cunoscute - atunci când râdem, totuşi", a scris scepticul Odo

Marquard. „Filozofia este - potrivit unei vorbe, regretabil, deocamdată mai puțin cunoscute, care în orice caz îmi aparține chiar mie - filozofia este atunci când gândim, totuși. Râsul și gândirea sunt într-o oarecare legătură, dar în ce fel? Eu sunt de părere - și contrazic astfel o opinie răspândită și cu tradiție - că nu în sensul în care râsul, prin calitatea sa diferită și inferioară gândirii, ar stânjeni gândirea, ci dimpotrivă: râsul este un mod de a gândi; iar gândirea - judecată remarcabilă, prin urrhare filozofie - este o continuare a râsului prin utilizarea acelui mușchi al râsului, creierul."
Acum, totul este, din fericire, greșit, de la primul cuvânt și până la cea din urmă silabă. Dacă ar fi fost adevărată^ a^âștâ afirmație făcută de Marquard, ne-am situa de îndată de partea acelui bătrân rău și orb din romanul lui Umberto Eco; hohotele de râs ar trebui trecute la index, iar farsele interzise. „Pentru umor este mereu nevoie de puțin spirit, socotea Gottfried Keller; animalele nu râd." în ceea ce privește animalele, scriitorul elvețian avea probabil dreptate, comițând însă o eroare. Iar sub aeternitatis specie - prin urmare văzut din punctul de vedere al necugetării - nu se poate spune decât slavă Domnului!

Umor sau istețime?
Adevărul este că oricine dorește să nu mai gândească nu trebuie să renunțe la bucuriile umorului. Ar putea să pară surprinzător, dar toate se limpezesc dacă ne oprim asupra scenei de obârșie a umorului. Ea se găsește în filmul Mod Max de George Miller (cu Mei Gibson în rolul principal), care se desfășoară într-o lume de după războiul atomic. Ordinea socială s-a prăbușit. Din ceea ce mai devreme se numea, exagerat, „omenire", nu au mai rămas decât bande rivale.
Și dintr-o asemenea bandă face parte și un războinic înarmat cu un bumerang metalic, bine ascuțit. El își lansează bumerangul spre mălțirni, iar acesta descrie cercuri largi - văzut de sus, urmărim cum se rotește iute îh jurul propriei sale axe și zboară din nou spre stăpân, care vrea să-l prindă, dar apreciază greșit - și acum se petrece odioasa întâmplare: bumerangul îi retează patru degete. Războinicul, un tip cu părul lung și dinții stricați, rămâne încremenit, în vreme ce sângele-i țâșnește din răni. Șocul i-a amorțit durerea. Deodată, șeful bandei izbucnește în râs și imediat i se alătură și ceilalți tovarăși. Hohotind, se lovesc cu palmele peste coapse, nechează,

behăie și latră. Iar apoi, după o secundă de uluială, începe să râdă în hohote și neîndemânaticul mânuitor de bumerang - ce altceva i-a mai rămas?
în acest scurt episod sunt cuprinse toate elementele umorului. în primul rând este dezvăluit secretul că umorul își are rădăcinile în bucuria de răul altuia. (Probabil a luat naştere atunci când un neandertalian care tocmai băgase de seamă că vecinul său pornise să vâneze un mastodont, îl vede în scurt timp înfipt în colţii colosului.) Apoi constatăm că, în cazul umorului, tonul este dat adesea de o căpetenie, de un șef sau președinte de asociație. El hotărăște de ce și cât se râde, și e preferabil ca supușii săi să i se alăture fără ezitare în acest exerciţiu. în definitiv, umorul întemeiază - şi asta se vede bine în acea scenă de film <- o comunitate de oameni care râd în forma ei elementară: hoarda. De aceea şi există atâtea istorioare pline de umor, în care sunt batjocoriţi cei care aparţin altor comunităţi, din pricina culorii pielii lor, a obiceiurilor sau a simţului lor comercial. Iar ca victima să izbucnească în hohote de râs pe seama sa este desigur un ideal, doar rareori atinsân realitate.
Umorul trebuie radical deosebit de isteţime. Isteţimea este geamănă cu spiritul; unde apare prima,

nici cel de-al doilea nu este, din păcate, prea departe, de obicei. Istețimea este minionă și sprintenă și se strecoară pe ușa din dos, în vreme ce umorul preferă să-și facă intrarea zgomotos, pe poarta principală. Istețimea se străduiește să aducă lucruri total distincte la același numitor - adesea fiind vorba de contradicții. Nu există o formă inițială, dar dacă ar exista, ar fi probabil povestea aceea în care Moise se întâlnește vineri dimineața cu prietenul său Ianche, care aleargă grăbit pe stradă cu șalul și cartea de rugăciune. „Ianche, îl oprește Moise, unde te grăbești așa?" „Mă duc la bordel", răspunde Ianche. „Și de ce ai luat și cartea de rugăciune cu tine?" „Dacă-mi place acolo, rămân și de sabat." Hazul rezultă din alăturarea unor lucruri care nu pot fi concepute împreună: sabatul și bordelul. Farmecul special provine din faptul că tocmai religia iudaică este preocupată în cel mai înalt grad de separarea sacrului de profan, de separarea celor curate de cele necurate, mergând până acolo încât o singură bucățică de slănină afumată într-o supă de găină preparată cușer este suficientă pentru a o face de neconsumat, potrivit preceptelor. Și vezi imediat un evreu cu perciuni, care exact la momentul apusului, vineri

seara, printre domnișoare pe jumătate dezbrăcate, în pantofi cu toc înalt, intonează Leha Dodi (exact cântarea cu care este întâmpinată mireasa divină de sabat). în plus, trebuie să ținem seama, conform învățăturii evreiești, că Mesia ar veni imediat ce toți evreii din lume ar respecta această sărbătoare de două ori la rând. Și, deodată, întreaga idee mesianică se vede luminată de fulgerul suprarealist. Spre deosebire de umor, istețimea nu produce o comunitate, ci o distruge, adesea. Și iată tema aleasă de autorul ceh Milan Kundera în romanul său Gluma. Un student naiv îi trimite prietenei sale, în vremea dictaturii comuniste, o carte poștală, sperând să o impresioneze prin îndrăzneală inteligentă: „Optimismul este opiul omenirii! Un spirit sănătos pute a prostie. Trăiască Troțki!" Iarăși sunt alăturate elemente disparate (optimism și drog, spirit și idioție); gluma constă în faptul că fiecare cuvânt de aici este absolut adevărat. Optimismul comuniștilor* care omagiau munca forțată numind-o cea mai înaltă treaptă a culturii, era într-adevăr un opiu ce amorțea și întuneca intelectul. (Nimerit este și faptul că, în treacăt, se face aluzie și la Marx, care a catalogat religia drept „opiul popoarelor" - ideologia comunistă având porniri

religioase.) Iar „spiritul sănătos" al blocului răsăritean mirosea într-adevăr a prostie acrită, bine instalată în trupul sănătos al tinerilor care executau demonstraţie după demonstraţie. Partidul a priceput rapid totul, luând mereu glumele în serios. Astfel, studentul cel naiv este chemat la interogatoriu, apoi viaţa lui se schimbă radical, aruncat în rândurile celor terminaţi, nesiguri şi dezrădăcinaţi - în primul rând pentru că refuza să recunoască faptul că partidul avea dreptate în sentinţa sa. Şi aşa hoarda l-a exclus din rândurile sale, iar el a început să gândească. Ce oroare! Dacă ar fi avut umor, aşa ceva nu s-ar fi întâmplat niciodată. Singură isteţimea l-a târât în toată nenorocirea.

Cel mai bine se poate ilustra diferenţa dintre isteţime şi umor tot cu ajutorul unei scene de film. Cu toţii am văzut cândva imaginea aceasta: Un bărbat cu joben merge pe o stradă/ Stop/Pe stradă zace o coajă de banană / Stop / Bărbatul cu joben merge mai departe pe stradă / Stop / Prim-plan cu coaja de banană / Stop/Bărbatul cu joben fluieră vesel/ Stop / Coaja de banană pare un munte galben, înspăimântător / Stop / Bărbatul cu joben cade în gura neacoperită a unui canal. S-ar fi chemat umor dacă bărbatul cu joben ar fi alunecat cu adevărat pe coaja de banană.

într-un caz se petrece ceea ce era de așteptat, iar în celălalt neprevăzutul, iată o diferență. Dacă omul alunecă pe coaja de banană, râdem de el, dar dacă, deodată, dispare în canal, râdem de noi înșine, iată o altă diferență. Experimentul propus de celebra scenă, combinând forțat tot elemente disparate, ne dezvăluie viața în toată complicația ei înspăimântătoare și minunată. Și cum nu mai avem încotro, trebuie să ne identificăm cu eroul scurtului episod. Noi toți (și dumneavoastră chiar, fermecătoare cititoare) suntem bărbatul cu joben, cel care se îndreaptă vioi-ambițios spre următoarea catastrofă.

Laudă celui ce se prostește'1

Inutil să mai spunem, cine vrea să se lase de gândit trebuie să evite atent gluma isteață. Când te prostești, adică vorbești în dodii, trebuie să-ți compui o față idioată și să spui lucruri fără noimă. Dar dacă vrem să înțelegem mai bine acest fenomen, trebuie să lămurim ce este o glumă absurdă - numită uneori și nonsens.

Gluma absurdă este ca o plantă fragilă, care înflorește doar susținută de un spalier logic, și cel mâi bine se dezvoltă pe terenul acid al scepticismului. Prosteala apare atunci când plăntuța este mutată în humusul strălucind de umezeală al veseliei, renunțându-se, pur și simplu, la spalierul logic. Gluma se usucă pe loc, poate să înceapă prosteala. Maestrul acestei discipline este un profesor de matematică blond, Otto Waalkes. Show după show, își îngrădește eroic personalitatea și combate cu sârg: se uită cu ochii lui albaștri dintr-o grămadă de rufe, cântă la chitară, mârâie straniu, la microfon. între timp, se plimbă legănat pe scenă, încolo și încoace. Chiar așa: se „prostește" - nu lasă nici o șansă gândirii, iar publicul îi este recunoscător și se simte ca o mare familie.
Să facem o comparație cu părintele poeziei absurde, Edward Lear! Acest gentleman din epoca victoriană târzie a fost mezinul dintr-o serie de douăzeci și unu de frați; defel o fire veselă, ci epileptic și probabil maniaco-depresiv. Și-a petrecut viața călătorind fără răgaz în Italia, Egipt, Palestina, Germania. Și> în afară de asta, a inventat linterick-ul, o poezie formată din cinci versuri cu ritm complicat și schemă încâlcită de rime, în al cărei

prim vers (potrivit părerii puriştilor) trebuie să apară întotdeauna o denumire de localitate. Printre cele mai remarcabile limerick-uú ale lui Edward Lear se numără acesta:

There was an Old Man of Whitehaven,
Who danced a quadrille with a raven;
But they said: „lt's absurd
To encourage this bird!"
So they smashed that Old Man of Whitehaven.

A fost odată un bătrân din Whitehaven, care dansa cadril cu un corb. Dar ei au spus: „E absurd să încurajezi pasărea asta!" Şi atunci l-au nimicit pe bătrânul din Whitehaven. Comicul se pierde prin traducere, nu şi groaza stârnită de ceea ce fac „ei". „Ei" - they - sunt pentru Edward Lear realiştii, oamenii practici, bărbaţii în costum, care urăsc arta şi urmăresc să-i împiedice mereu pe contemporanii lor excentrici să se lase pradă plăcerilor personale, dar „ei" îl pedepsesc cu moartea pe un bătrân pentru simplul fapt că dansează cu un corb, o faptă după chipul şi asemănarea lor. Poezia lui Lear (ca majoritatea poemelor „nonsens") este absurdă, cu o logică nemiloasă. Este

amuzantă și adesea înfiorătoare, dar niciodată amară. Are istețime cu carul, dar nici un fir de umor. Cine vrea să se lase de gândit să nu se atingă de așa ceva.

## Laudă distracției

De fapt, distracția nu are de fapt nevoie de nici o laudă, căci este în măsură să-și cucerească singură aprecierea. Este vorba de un vârtej amețitor, în care fluturi din mâini și dai din picioare, printre confetti, nechezaturi și țipete de trompete - doar atât vă zic, voie bună, dans, carnaval și înțelegeți imediat la ce mă refer. Uraa! Ca negânditori debutanți, nu o să vă mai săturați de atâta distracție, (nu uitați de prezervative). Cu totul altfel stau lucrurile cu amuzamentul, aici mai apar și jocuri dubioase, care stârnesc tot felul de gânduri - prin urmare, atenție!

## Laudă cabaretului politic

Printre cele mai admirabile instituții pe care și le-a creat umorul se numără cabaretul. Desigur, cu

scopul de a-l ajuta pe om să ajungă la sentimentul
unei superiorităţi morale. în esenţă, asta funcţio-
nează conform modelului scenei descrise - prin râs,
un grup de oameni se sudează şi imediat se trans-
formă în hoardă - dar acum gestul este înnobilat de
existenţa unui scop mai înalt. Râsul din cabaret este
la adresa „ălora de Ia conducere", publicul reacţio-
nează prin chiote răutăcioase la scandalurile de la
nivel înalt; din aceste chiote tragem concluzia că
noi (poporul, oamenii simpli) ne aflăm de partea
corectă. Vai cupletistului care ar îndrăzni să se
amuze pe seama resentimentelor majorităţii hăuli-
toare, şi nu de prelaţi şi de politicieni de frunte,
până lâ cancelarul federal! Ar fi alungat de pe
scenă cu roşii stricate: publicul nu ştie de şagă, în
asemenea cazuri. Din fericire, un asemenea lucru
nu se petrece niciodată. Artistul de cabaret ştie de
ce şi-au cumpărat spectatorii bilet de intrare, aştep-
tându-se ca prejudecăţile lor progresiste să fie ast-
fel confirmate. Şi el poate să iasă în faţă, în luminile
rampei, doar atâta vreme cât mulţumeşte pe toa-
tă lumea. Se poate ca pe vremuri cabaretul să fi
avut ceva de-a face cu spiritul subversiv, prin se-
colul al XVIII-lea sau prin Evul Mediu. Dar vremu-
rile acelea întunecate Srau dus de mult, din fericire.

Gluma - sau bancul politic - trebuie diferenția-
tă cu grijă de cabaret. Ea nu înflorește în nici un cadru instituționalizat, în nici un strat special greblat, în nici o grădină, ci apare de la sine, de îndată ce situația devine de nesuportat. (Aici se confirma iarăși relația strânsă dintre gândire și nefericire!) Bancul politic este o urzică de la margine de drum. Exemplare deosebit de înțepătoare s-au extins în Uniunea Sovietică și iată unul dintre ele: Adunare de partid. Secretarul de partid explică ce viață frumoasă va fi când socialismul va atinge următoarea sa treaptă de dezvoltare. „Iar în anul 2050, proclamă el, fiecare muncitor din Uniunea Sovietică va avea propriul său avion!" Atunci un participant ridică mâna. „Un lucru nu-l pricep, mărturisește el timid, de ce am nevoie de un avion?" „Nu fi ilogic, tovarășe, i se adresează secretarul de partid. La tine în avion o să ai un aparat de radio, nu?" „Da." „Prin urmare, te sui și dai drumul la radio. Și atunci auzi că se dau chibrituri la Harkov. Și atunci zbori-ață trei mii de kilometri până la Harkov..." Iarăși, gluma funcționează prin alăturarea forțată a unor elemente contradictorii (în cazul de față: lipsurile în aprovizionare și paradisul pe pământ). Un fulger suprarealist luminează jalnica

monotonie sovietică - statul la coadă, minciunile, falimentul real existent. De aceea şi erau interzise asemenea bancuri, pe drept cuvânt.

Băşcălie sau satiră?

Un prieten mi-a povestit de curând că rar se întâmplă să deschidă televizorul fără să dea peste o emisiune satirică. începusem chiar să-mi fac griji serioase, dar după ce am verificat atent, am constatat că prietenul meu greşea. Emisiunile în cauză se chemau într^adevăr satirice, dar în realitate era vorba de banale comicării executate în faţa camerelor de luat vederi. Şi foarte bine că se întâmplă aşa! Căci satira este un gen total lipsit de umor, care nu are nimic de pierdut dacă nu apare la televizor. Totul ţine de un secret penibil, de obicei trecut sub cea mai strictă tăcere: satira este conservatoare. Ea îl cântăreşte pe om cu o măsură morală străveche, despre care autorul satiric îşi imaginează că ar fi veşnică, şi îl găseşte, de fiecare dată, încă prea mic, prea josnic şi prea prost. Ceea ce nu are nimic de-a face cu optimismul şi cu încrederea în progres. Toate astea devin limpezi

dacă dăm exemplul celui mai mare autor satiric al vremurilor noi: Jonathan Swift.

S-a născut în 1667 la Dublin, într-o familie anglo-irlandeză; cu alte cuvinte, Swift făcea parte din pătura superioară, protestantă. Dar a crescut exclusiv printre angajați catolici, prin urmare a cunoscut viața oamenilor săraci din cea dintâi colonie a Angliei. La maturitate, a călătorit continuu între Dublin și Londra, ca o stea a saloanelor intelectuale. Acasă a făcut carieră în Biserica Anglicană, în cele din urmă, a ajuns chiar și decan al Bisericii St Patrick. Zeci de ani a iubit o femeie mai tânără, Stella, care îl iubea și ea, la rândul său, dar din câte se pare, dragostea lor nu s-a consumat niciodată. Iar ea a murit înaintea lui. Swift a fost propagandist al Partidului Tory, prin urmare un autentic, chiar radical, om de dreapta. (Desigur că era și anarhist, în același timp.) Atunci când Partidul Whig - progresist - de la Londra a venit la putere, Swift s-a retras în Irlanda, insula cea verde. Cu toții cunosc cel puțin numele contribuției sale majore la literatura universală, romanul Călătoriile lui Gulliver, considerat astăzi o carte pentru copii - ce confuzie grotescă! Călătoriile lui Gulliver reprezintă o amarnică lichidare de conturi

cu prostia, corupția și intrigile din vremurile sale. își consideră compatrioții englezi doar niște pitici stricați, care nu se dau în lături să dezlănțuie un război pentru a soluționa la care capăt ar trebui spart oul, la micul dejun. El scrie: „Ajung la impresia că majoritatea băștinașilor de aici aparțin celei mai rele specii de viermi mici și respingători pe care i-a lăsat vreodată natura să se târască pe fața pământului/ Dar aici nu este vorba numai de politica engleză. în cele din urmă, Călătoriile lui Gulliver se transformă într-un atac satiric la adresa întregii omeniri. în cea din urmă călătorie a sa, eroul lui Swift descoperă țara cailor nobili, numiți houyhnhnm, care poartă conversații culte, în vreme ce oamenii - care aici se cheamă yahoo - au tărâțe în căpățână și se mânjesc cu propriile lor excremente. După întoarcerea din această călătorie, Gulliver nu mai suportă conviețuirea cu semenii lui, în primul rând suferind din cauza duhorii lor, își face sălaș într-un grajd, hotărât să nu mai discute decât cu prietenii săi patrupezi.

Cum funcționează satira se poate vedea perfect în eseul lui Jonathan Swift intitulat O modestă propunere. Swift își începe textul printr-o prezentare sfâșietoare a mizeriei sociale din Irlanda: cerșetorie,

mame în zdrențe, foamete, frig, dar, mai presus de toate, mult prea mulți copii pe străzi. Apoi tonul se schimbă brusc: „Un cunoscut de-al meu, american de la Londra, m-a asigurat că dintr-un copil mic, sănătos, bine hrănit, în vârstă de un an, se poate prepara o mâncare deosebit de gustoasă, hrănitoare și sănătoasă, afumată, prăjită, friptă sau fiartă, iar eu nu mă îndoiesc că ar ieși un deliciu de ciulama sau de tocană." Apoi trece în,revistă amănunțit toate avantajele care ar decurge din sacrificarea și consumul copiilor săraci. Toate problemele economice ale Irlandei ar fi rezolvate dintr-o singură lovitură! Arendașii sărmani ar dispune, în sfârșit, de puțină avere; activitățile gastronomice s-ar înviora, iar părinții nu ar mai trebui să cheltuiască nici măcar un singur șiling pentru odraslele lor după primul an de viață. Dar Swift își permite să fie chiar și mărinimos. Se împotrivește, desigur, potențialelor exagerări ale modestei sale propuneri, dezvăluind că un amic de-al său ar fi susținut ideea că micuții între doisprezece și paisprezece ani ar putea fi abandonați în păduri, servind ca vânat pentru cei bogați. însă, la acea vârstă carnea ajunge să fie prea tare. „Și, nici nu este exclus ca anumite persoane pline de cannes st£jn

scrupule să considere totul, categoric fără justificări, o cruzime, ceea ce a reprezentat mereu, mărturisesc, cel mai puternic argument împotriva proiectului meu, indiferent cât de bine intenționat am fost." Swift se preface nemilos și prost. Atunci v când schițează aceste măsuri necesare, scrie el, nu este interesat decât de „bunăstarea țării mele, ca economia să fie întărită și să ne ocupăm de copiii noștri, pentru ușurarea săracilor și pentru puțina plăcere oferită bogaților". Nefiind câtuși de puțin mânat de egoism ori de dispreț: „Eu nu am copii de pe urma cărora aș putea spera să câștig măcar un penny: cel mai mic are nouă ani, iar nevastă-mea a trecut de vârsta la care mai poate să rămână gravidă." Și vă întreb, dragi cititori, vi se pare simpatic? Există în textul acesta măcar o scânteie de umor? Nu este oare marcat, mai degrabă, de mânia unei sălbatice indignări morale? Jonathan Swift a murit în 1745, iar ultimii ani ai vieții și i-a petrecut în demența. A fost îngropat în St Patrick, la Dublin. Pe piatra sa funerară se poate citi un text în limba latină, cu litere mari aurite, conceput chiar de el: Hic depositunt est corpus / JONATHAN SWIFT S.T.D. / Huyus Ecdesiae Cathedralis / Decani / Ubi saeva indignatio / Ulterius /

Cor lacerare nequit/Abi Viator/ Et imitate, si poteris / Strenum pro virili / Libertatis Vindicatorem. Adică, aproximativ: „Aici zace dr Jonathan Swift, Decanul acestei catedrale - el se află acolo unde indignarea lui aprigă nU mai poate să-i sfârtece inima. Du-te, călătorule, și, dacă ești în stare, atunci străduiește-te să-i calci pe urme și să lupți cu toate forțele pentru libertate." Fără îndoială, un epitaf cât se poate de impozant. Dar a meritat toată osteneala? Cine nu vrea să moară ca Jonathan Swift - nebun, deznădăjduit, departe de oameni - trebuie să se țină departe de satiră și să se lase de gândit la timp.

Jos ironia!

Pentru cine dorește să se lase de gândit, ironia este, desigur, un teritoriu ostil, în chip natural. Ea reprezintă imperiul răului, regiune iradiată, cel mai întunecat Mordor, în al cărui centru dogorește ochiul de foc neadormit. Din fericire, cine ocolește de departe ironia nu pierde nimic excepţional. Ea nu reprezintă vreun semn al tăriei, ci al slăbiciunii, și de pe urma ei nu vă alegeți cu nimic, bine fiind

comparată cu mohorâtul tărâm Mordor. învingătorii nu sunt ironici, ci doar ceilalți. Fie-mi permisă o observație de moment, în jargonul tinerilor germani nu există nicio insultă mai cruntă decât „victimă" („Nu cumva oi fi vreo victimă?"). Ca să punem odată degetul pe rană: ironia este ceva care ține de victimă. Așa cum scria liricul polonez Ceslaw Milosz într-un poem al său, ea este „gloria sclavilor". Același lucru se poate exprima și în termeni militari: ironia este o retragere, arma celui fără arme și, mai mult de atât, arma celui care știe că lupta lui este pierdută. Dar să discutăm concret: în 1940, Wehrmacht-ul a cotropit Franța, soldații lui Churchill au fost nevoiți să plece de-a valma din Dunkirk, iar scriitorul englez P;G. Wodehouse a fost luat prizonier de germani. Și, cum el era un celebru autor de romane vesele, recunoscut în toată lumea, Joseph Goebbels, ministrul Propagandei, a considerat că ar fi o idee bună să-l pună să vorbească la radio. P.G. Wodehouse s-a instalat, prin urmare, în studioul de înregistrare și a început să flecărească la microfon: „Tinerii care se află în pragul vieții mă întreabă, de multe ori: «Cum poți face că să fii luat prizonier?» Acum, există diverse variante. în cazul meu, metoda a

fost să-mi fac rost de o vilă în nordul Franței și să aștept până a apărut armata germană. Acesta este probabil drumul cel mai simplu. Cumperi vila, armata germană rezolvă apoi restul."

în acest punct, doi băieți de la Gestapo ar fi trebuit să-l ia pe sus de la microfon și să-l trimită în primul lagăr de concentrare. Dar, ca nemți deschiși și cinstiți ce erau, Goebbels & Co. pur și simplu nici n-au băgat de seamă. Și habar n-au avut că tocmai erau ținta unei apolokintosis - adică a unei deificări sau mai degrabă „dovlecizări", așa cum spuneau vechii greci. Ciudat este, în orice caz, că, după război, P.G. Wodehouse a avut totuși dificultăți, dar din cauza britanicilor. I s-a reproșat, cu toată seriozitatea, că ar fi făcut propagandă în favoarea naziștilor. Ceea ce demonstrează că și englezii au ajuns departe în arta necugetârii.

Pentru a încheia echilibrat acest capitol, aș dori să contrazic cu toată convingerea un zvon, răspândit probabil de concurență. Gurile rele afirmă că toată cartea mea ar fi ironică, iar eu nu aș crede nici un cuvânt din ea. Dar nu este deloc adevărat, și pot să demonstrez! Dovada mea urmează chiar o logică aproape matematică. Așa cum am

stabilit, învingătorii nu sunt niciodată ironici - ironia este semnul distinctiv al celor înfrânţi. Acum, cei care s-au lăsat de gândit fac parte, fără îndoială, dintre cei răsfăţaţi de noroc. Fie-mi îngăduit să enumăr încă o dată care sunt darurile pământeşti pe care pot să conteze:

Putere
Bogăţie
Linişte interioară
încredere în sine
Curaj
Respect de sine
Sănătate
Sex

Concret, cine se lasă de gândit nu mai bate în retragere niciodată. Dimpotrivă, el poartă - metaforic vorbind - o rapidă campanie de cucerire, în decursul căreia lumea i se aşterne la picioare. Cine practică necugetarea face parte (cel puţin în Europa) din cel mai tare partid şi nu are nevoie de ironie. De aceea am şi scris această carte, aşa cum fiecare îşi va da acum seama, cu inimă curată. Q.E.D.

EXERCIŢII PRACTICE

I. Mergeţi într-un cort cu bere, la Oktoberfest. Acolo, alături de nenumăraţi australieni, americani şi japonezi, veţi găsi exact genul de umor de care aveţi nevoie.

II. învăţaţi pe dinafară cel puţin trei bancuri permise. Permise sunt, desigur, doar acele bancuri care au umor, dar nu şi isteţime. „Doi orbi stau pe o bancă în parc şi deodată unul strănută: Tciiuuu! Celălalt zice: Fii aşa de bun şi deschide-mi şi mie o bere." „O bătrână, pe malul mării, îl întreabă pe micuţul Max: Oare există multe epave eşuate aici? Nu, dumneavoastră sunteţi prima." „Medicul către pacient: îmi pare rău, dar nu pot să depistez nimic. Probabil din cauza alcoolului. Zice pacientul: Atunci mă întorc altă dată, când sunteţi treaz."

III. Priviţi cel puţin patru ore la rând programe amuzante la televizor. Şi nu uitaţi, cu acest prilej, scena umoristică originară din filmul Mod Max!

A PATRA CALE: EU SUNT CEL MAI GROZAV!

fiţi Încrezători
în forţele dumneavoastră,
protejaţi-vă de critici!

într-un tablou pictat de Francisco Goya putem vedea un bătrân cu barba mare şi albă, care, sprijinit în două bastoane, iese șovăind dintr-o beznă difuză, înaintând spre lumină. Deasupra bătrânului, Goya a scris cu litere uriaşe două cuvinte în spaniolă: Aun aprendo - „încă mai învăț." Goya avea optzeci de ani când a pictat acest tablou. O reprezentase pe Maja cea plină de vrajă, îmbrăcată și nud. Reprezentase întreaga curte regală spaniolă, în toată urâțenia ei, în mărime naturală. Văzuse

cu ochii lui desastres de la guerra, la năvălirea trupelor lui Napoleon în Spania. Se otrăvise cu plumbul propriilor sale vopsele și apoi surzise. Și cum sună rezumatul pe care-l face el tuturor acestor lucruri? Aun aprendo. Bănuiesc că este de prisos să mai scot în evidență că se află într-o postură nedemnă față de un necugetător.

Oricum, învățatul este funest. Iar cel mai dăunător e să înveți din greșelile proprii; cine cedează în fața acestei ispite cade ușor pradă vechii obișnuințe de a gândi. De aceea trebuie să vă protejați de critică. înconjurați-vă de prieteni care, în realitate, nu vă sunt prieteni, ci camarilă. Educați-vă membrii familiei să vă admire indiferent cât greșiți. Și, mai presus de toate, nu trebuie să mai aveți dubii în ceea ce vă privește. „Numai cine se schimbă rămâne fidel față de sine", cânta Wolf Biermann. Să rămâi fidel față de tine? Pentru cine s-a lăsat de gândit, acest gen de dialectică este cu totul inadecvat. Vă rog să uitați imediat cuvintele lui Biermann cel atotștiutor! Și amintiți-vă de reclama aceea de televiziune (pentru margarina, cred), în care o femeie tânără merge pe stradă și fredonează ca pentru sine: „Vreau să rămân așa cum sunt." Iar un cor pe multe voci îi răspunde voios: „Ai voie!"

Laudă impetuozității

O metodă simplă, dar eficientă, pentru a deveni imun la critică este să-ți menții convingerea indiferent de circumstanțe. O anumită îndărătnicie este firesc utilă. Vremurile se pot schimba, imperiile se pot sfărâma de pământul tare al realității, doar dumneavoastră rămâneți neclintit în părerile adoptate odată, în adolescență. Fiți convins că nu veți ajunge un moșneag singur în pustietatea codrului, ci dimpotrivă, veți rămâne în centrul scenei și pentru consecvență veți fi răsplătit cu aplauze. Chiar Friedrich Schiller a scris demult că trebuie să porți respect visurilor din tinerețe?

Contribuția istoricului englez Eric Hobsbawm în această privință este exemplară: el s-a înscris într-o organizație comunistă pentru tineret pe când era elev Ia Berlin și a rămas până la sfârșitul amar un vajnic membru al partidului comunist (de fapt, cu mult mai mult de atât). Nimic nu l*a clintit din convingerea lui, nici pactul dintre Hitler și Stalin, nici procesele antisemite înscenate, nici înăbușirea în sânge a revoluției ungare. Atunci când Hobsbawm a fost întrebat cum de s-au întâmplat toate astea, a dat răspunsuri încântător

Cum m-am ]âs , „ 105

>a' de gândit

de absurde: „Nu am vrut să rup tradiția care și-a pus pecetea asupra vieții mele și nici să mă despart de ideile pe care le-am dezvoltat atunci." în celebra sa autobiografie se spune negru pe alb: „Visul Revoluției din Octombrie mai este și acum viu undeva, în adâncul meu." Simpla existență a Uniunii Sovietice rămâne dovada că „socialismul a fost mài mult decât un simplu vis". Vestitul discurs secret de la cel de-al XX-lea Congres al PCUS din 1956, când Nichita Hrușciov a ridicat un colț al vălului mânjit cu sânge care acoperea Gulagul și locurile de execuție, i s-a părut o „stigmatizare a crimelor Iui Stalin necruțătoare până la brutalitate". Față de urmările victoriei „lumii libere" - termen pe care Eric Hobsbawm îl așază între ghilimele ironice - nu poate decât să avertizeze: „Poate că lumea va regreta încă o dată că, în alter--nativa «socialism sau barbarie» oferită de Rosa Luxemburg, s-a decis împotriva socialismului." Admirabilă îndărătnicie! în acest caz nu se mai strecoară nici o urmă de realitate prin filtrul percepțiilor, nici măcar la nivel microscopic. Generatorul de mituri nu este poluat de particule de realitate: el poate să lucreze netulburat mai departe. Și rezultatul? Hobsbawm - între timp un

flăcău baroc în vârstă de peste optzeci de primăveri - este cel mai cunoscut istoric al planetei. în America de Sud, mai ales în Brazilia, este considerat erou popular. în India, autobiografia lui a devenit instantaneu bestseller. Până aici se poate ajunge, dacă nu urmăm exemplul bătrânului din tabloul lui Goya! (Pentru a respecta dreptatea, trebuie să spunem că, din păcate, Hobsbawm nu este un necugetător perfect, în toate domeniile, pentru că știa cu mult prea multe lucruri. Originea sa cosmopolită se face probabil vinovata de asta: s-a născut într-o familie de evrei austrieci, la Alexandria, și-a petrecut tinerețea la Berlin, s-a refugiat apoi din calea naziștilor în Marea Britanie și așa mai departe. Gând ai un asemenea traseu în viață, din nefericire nu poți evita să nu intri în contact cu ideile.) O maestră de talie mondială a ideii fixe a fost mătușa mea Miți. Ea ajunsese odinioară la convingerea că telefoanele sunt unelte ale diavolului și i-a rămas fidelă acestei marote până pe patul de moarte. Faptul că din locuința ei nu aveai voie să porți discuții telefonice era încă relativ acceptabil. Dar tanti Miți insista ca și oriunde se afla în vizită telefonul să fie scos din priză - și obișnuia adesea să apară intempestiv, fără să dea de știre. Un actor

cunoscut, în a cărui garsonieră ea înfuleca odată un munte de clătite, avea să piardă un rol la Hollywood, pentru că, pur și simplu, Mister Spielberg nu a reușit să dea de el. Sony! Campania lui tanti Miți împotriva acestui monstru tehnic a acaparat-o cu totul. Și pentru activitatea intelectuală nu i-a mai rămas nici un pic de timp. Apoi s-a inventat telefonul mobil, iar ea a făcut mai întâi o comoţie cerebrală, urmată de un infarct. în vreme ce se afla la terapie intensivă, a căutat-o vărul ei din Australia, cu care nu se mai văzuse de zeci de ani, dar care aflase pe căi ocolite despre starea în care se afla, evident, închipuindu-și că tanti Miți își depășise între timp aversiunea față de telefon. Nici vorbă: „Să-mi trimită o telegramă", a croncănit ea, și s-a stinsa
Nu numai marxiștii și alte mătuși s-au dovedit virtuozi ai incorigibilității. Și susținătorii teoriilor ecologice au ajuns departe. O laudă se cuvine în primul rând Clubului de la Roma, un amalgam de corifei și oameni de stat de pe toate cele cinci continente, ilustră organizație care a publicat în anii șaptezeci un raport incendiar. Peste tencuiala încă umedă a viitorului, raportul zugrăvea o imagine multicoloră a iadului, în gama coloristică a Apocalipsei. Deja în jurul anului 2000, eram preveniți,

materiile prime vor deveni tot mai rare; învelișul pământesc se va prăbuși sub masele de oameni; în Asia, foametea îi va mătura pe bieții mizerabili de pe fața pământului... Nimic din toate astea nu s-a petrecut. Prețurile materiilor prime nu cresc, ci scad continuu. Așa-numita suprapopulare s-a dovedit doar o spaimă ecologico-infantilă. în Asia nu există foamete, ci un boom economic. Dar asta nu-i împiedică pe ideologii îndrăgostiți de distrugerea lumii să-şi agite mai departe degetul, amenințător: efectul de seră, ne dojenesc ei, și gaura din ozon, și hrana modificată genetic, și iarăși suprapopularea! Iar între timp argumentele contrare le transformă în texte tipărite cu literă măruntă, pe care nu le citește nimeni:
A. Prețul mediu al materiilor prime scade pe termen lung, deoarece se descoperă mereu noi resurse. Pe lângă aceasta, în fiecare zi devin resurse elemente la care nici nu te-ai fi gândit ieri. Nici măcar fantezia lui Jules Verne nu a fost suficientă pentru a prevedea că materia aceea cu miros înțepător, care se folosea pentru a curăța mănuși, avea să fie cândva utilizată la punerea în mişcare a unor vehicule asemănătoare cu trăsurile trase de cai. B. Thomas Malthus se înșela deja atunci când

făcea socoteala, în 1798, ca un contabil, că rezervele de hrană vor deveni curând insuficiente pentru întreaga populație. El nu și-a imaginat că agricultura va reuși, prin metode noi, să obțină producții tot mai mari de pe aceleași suprafețe de teren. Revoluția verde a secolului XX a permis cultivarea intensivă a plantelor utile. Drept urmare, foametea a scăzut simțitor, la nivel global. C. Cu excepția Coreei de Nord, toate țările asiatice s-au îndepărtat de socialism, inclusiv Republica Populară Chineză și Vietnamul. Au introdus Constituții care prevăd dreptul Ia proprietate și și-au deschis piețele. Iar din criza bancară din 1997 au învățat, mai exact au introdus reforme și au curmat economia de cumetrie. D. Oamenii de știință încă dezbat aprins dacă efectul de seră indus de activitățile umane există cu adevărat saunu. Stațiile terestre măsoară o încălzire, dar sateliții din spațiu nu. Limpede este însă că nu pot fi susținute acele scenarii care prevăd inundații continentale și topirea completa a calotelor glaciare. La fel de limpede este și faptul că în istoria omenirii au fost catastrofale nu perioadele calde, ci cele glaciare. E. Interzicerea mondială a fluoroclorhidraților a funcționat. Așa-numiții freoni, care, din

câte se pare, au fost vinovați de distrugerea stratului de ozon, s-au înlocuit cu alte substanțe. Acum nu mai avem la dispoziție mijloace de cercetare. Şi, prin urmare, nu vom ști probabil niciodată dacă gaura de ozon nu a fost totuşi provocată de petele de pe soare (și nu se află acolo de-o veşnicie). F. Omul se îndeletniceşte cu manipularea genetică de când a început să are ogorul, cultivându-l. De când suntem în măsură să stabilim secvența genetică, putem să întreprindem conştient această străveche tehnică agricolă - prin urmare putem înlocui ciocanul cu penseta. O plantă modificată genetic nu este mai artificială decât orice conopidă. Sau decât orice cățel de companie. G. Nicăieri pe planetă nu se pune problema că ar exista prea mulți oameni. Partea proastă este că există regiuni vaste fără libertate economică.

Toată această dispută are ceva dintr-un meci de ping-pong, în care partea adversă reușește să pareze toate obiecțiile. Poți să lovești mingea tăiat, să te folosești cu eleganță de rever, să servești puternic: nu foloseşte la nimic, fiecare argument primeşte o replică, și ea se întoarce peste fileu țopăind, pe neobservate. Doar atunci când te uiți mai bine, pricepi care este cauza. Adversarul verde nu

ține în mână o paletă obișnuită, ci o tavă de copt. Pur și simplu genial!
Eroul secret al tuturor celor care nu se lasă abătuți de la ideile lor rămâne adesea în culise, dar el trebuie să iasă în față și să fie onorat așa cum se cuvine. Este vorba de Le bourgeois gentilhomme, burghezul gentilom, pe care Molière l-a făcut nemuritor în comedia sa cu același nume. Domnul Jourdain, așa îl cheamă pe omul nostru, dorește să urce în cercurile elevate ale societății. Pentru ca planul să-i reușească, după cum crede el, trebuie să-și însușească anumite deprinderi; prin urmare își angajează un profesor de muzică, un maestru de dans și un floretist profesionist. Dar nu are ureche muzicală, și nici nu se mișcă bine, iar în dueluri pierde mereu. Ajuns la disperare, Jourdain își angajează un filozof, care îl învață chiar de la prima lecție că nu există decât două moduri de exprimare: versul și proza și că oamenii, în viața de zi cu zi, se folosesc mereu de cea de-a doua. „Cum? Când zic: Nicole, adu-mi papucii și dă-mi scufia ne noapte - asta se cheamă proză?" Jourdain este entuziasmat fără margini. „Pe legea mea, înseamnă că fac proză de mai bine de patruzeci de ani și habar n-am avut! Vă sunt foarte îndatorat că m-ați luminat." •

îndeletnicirea aceasta - proza - vrea să o învețe pe dată. Și, de fapt, se și pricepe.

Desigur, cel mai bine ar fi să renunțăm cu totul la învățătură. Din păcate, însă, acest scop sublim îi servește realității doar ca stea călăuzitoare. Sistemul de gândire omenesc este astfel alcătuit, încât dorește să adopte și să producă neîncetat lucruri noi. Dar cine are intenții serioase să se lase de gândit nu va fi descurajat de atâta lucru și va lua exemplu de la sârguinciosul burghez gentilom al lui Moliere. Prin urmare, evitați surprizele intelectuale și nu învățați mereu decât ceea ce cunoașteți'

Metoda debarasării

O descoperire de ultimă oră din domeniul psihologiei afirmă că putem să ne controlăm viața mai bine atunci când facem ordine în jur. Tot felul de lucruri inutile - fleacuri, troace, boarfe, hârburi - ne încarcă existența. Unele obiecte, se spune, sunt chiar dăunătoare, deoarece emit oscilații ostile ' către subconștientul nostru. Prin urmare, trebuie , să străbatem banalul cotidian cu ochii deschiși și să ne întrebam mereu, și acasă, și la birou: Am cu m"am '«-t de gândit "3

adevărat nevoie de asta? Și dacă răspunsul nu vine rapid, atunci putem arunca liniștiți masca magică africană, Cadillac-ul poleit în aur, marea ediție Brockhaus (dar să nu uităm să separăm gunoiul). Cine face curățenie în exterior pune ordine și în interior - îndată ne simțim înaripați, întineriți și ușurați. Apoi, să arunci e ieftin, orice copil e capabil! Trebuie doar să ne împăcăm cu un anume sentiment de gol care se instalează după ce actul de aruncare a fost îndeplinit. De-abia în vecinătatea minimului necesar pentru existență viața devine cu adevărat frumoasă.

Un principiu nemaipomenit de practic! Și în primul rând pentru că vizează cu exactitate vechiturile spirituale care ne umplu capul. înaintea oricărei zdrențe de informație, la fiecare frântură grosolană de știință care moțăie în mansarda noastră, printre îndoieli și pânze de păianjen, ar trebui să ne întrebăm: Am sau nu nevoie de asta? Și dacă nu, afară! Să nu ne mai gândim la ea. Să o uităm pur și simplu. Să apăsam pe tasta de ștergere și nici măcar nu mai este nevoie să sortăm troacele sau să sunăm la cei care le colectează!

între timp am descoperit și o metoda prin care se poate evita orice risipă, pe care am numit-o

m ttAtfNES STEiN

„înainte-debarasare spirituală". Trebuie doar ca, de la bun început, să nu lăsăm edecurile să ne pătrundă în minte. Lenea ajută. Şi pe toţi cei care nu au fost dăruiți de la natură cu acest talent îi sfătuiesc să declare neinteresant orice domeniu despre care nu cunosc nimic, prin simpla bănuială. Apoi domeniul trebuie extins, până când va cuprinde în sfârşit tot cercul cunoaşterii contemporane. Majoritatea preferă să pornească de la ştiinţele naturale. Iată ce domeniu vast de valori științifice poate deveni deodată neprimejdios pentru dumneavoastră! Adio, fizică, biologie, astronomie! Marcați pur și simplu tot mai multe ştiinţe naturale cu un „I" mare și roșu - de la „irelevant". începeţi cu matematica - o urmează logica formală - acum vârâţi toată filozofia la coș - pe urmă ştiinţele literaturii, ordonate pe limbi - să nu uitaţi de istoria artelor... de muzică... şi curând nu vă va mai interesa nimic. Felicitări! Și vă rog să țineți seama că este exact opusul căii ; spre cunoaștere, descrise de atâtea ori. în acest caz, rațiunea atentă aborda obiect după obiect, pentru a deveni tot mai rafinată prin distrugerea Iui („prin eroare, ne ridicăm"). Acum respingem ;, obiect după obiect, nu cumva să ne lăsăm ispitiți '.Cum m-am fâ
sat de gândit

să ne ocupăm de el mai de aproape. Astfel nu ne vom înșela niciodată!

Dacă sunteți tânăr, vă va veni probabil cât se poate de ușor să practicați înainte-debarasarea spirituala. Comportați-vă la treizeci de ani ca și cum ați fi de vârsta a treia. Sugerați în conversații că ați citit tot ce se poate citi, că ați iubit tot ce se poate iubi și că ați călătorit peste tot unde se poate călători și acum sunteți, din nefericire, plictisit. For I have known them all already, known them all, oftează un crai de metropolă, J. Alfred Prufrock pe numele său, într-un poem de T.S. Eliot:

For I have known them all already, known them all,
Have known the evenings, mornings, afternoons,
I have measured out my life with coffee spoons...
And I have known the arms already, known them all -
Arms that are braceleted and white and bare
(But in the lamplight, downed with light brown hair!)...
I grow old... I grow old...
I shall wear the bottoms of my trousers rolled.

„Căci le-am cunoscut pe toate, cunoscut pe toate - serile, diminețile, amiezile, mi-am măsurat viața cu lingurițe de cafea... Și am cunoscut

brațele, cunoscut pe toate - Brațe cu brățări și albe și goale (dar în lumina lămpii se vede puful lor cafeniu-deschis!)... îmbătrânesc... îmbătrânesc... Curând îmi voi sufleca manșeta pantalonilor." Cultivați o aură de bătrânețe timpurie! Vă veți dovedi de nepătruns în calea gândurilor.
„Un strop de cultură este o podoabă pentru omul deplin", scria sarcasticul Heinrich Heine. Se prea poate, dar nu discutăm despre podoabe, ci despre ființa dinlăuntru, pentru a cărei întărire semidoctismul este cu mult mai nimerit. Iată sfatul meu: faceți paradă de cunoașterea pe care nu o aveți defel. Fuduliți-vă, umblați țanțoși, țipați cât vă ține gura. Și în felul acesta vă puteți proteja să dobândiți o nouă cunoaștere. Dar să nici nu vă gândiți că ați putea deveni un escroc. Atenție, escrocheria este o ocupație plină de provocări, o ocupație intelectuală. /Dacă ați urmărit filmul Catchme if you con de Steven Spielberg (cu Leonardo di Caprio în rolul principal), ați văzut că șarlatanii nu au încotro și trebuie să-și însușească anumite dexterități. Eroul acestei legende cinematografice este un adolescent de șaptesprezece ani, care mai întâi pretinde că este pilot, apoi medic. Desigur, el trebuie să învețe să poarte uniforma potrivită,

să arunce în jur cu termeni medicali, să falsifice cecuri, să emane autoritate, să-și pregătească subterfugii inteligente, să se ferească din calea agenților FBI etc. într-un cuvânt, el trebuie să gândească. Şi nu acesta este scopul nostru. Nu, trebuie să fiți absolut convinși de propria dumneavoastră valoare, să aveți capul gol și inima plină. Spre deosebire de un șarlatan, nu trebuie să vă preocupați prea mult de cei din jur, nu trebuie să le studiați atitudinea, nici limbajul corporal, nici vanitățile, pentru a-i putea imita mai bine. Cufundați-vă într-o moleșeală cenușie, nedefinită și străbateți drumul minimei rezistențe până la capăt! Transformați-vă într-un șarlatan care a căzut în propria sa cursă.

## Consecinţele modestiei

Şi acum să pătrundem în teatrul cerebral. Astăzi, o reprezentație clasică: Viața lui Galilei de Bertolt Brecht. Dar, înainte de ridicarea cortinei, departamentul juridic al editurii m-a rugat să lămuresc unele lucruri, pentru ca apoi să nu apară reclamații. Atenție, Galilei cel din istorie și cel de

pe scenă, pe care îl veți vedea imediat, nu au în comun decât numele. De fapt, adevărul este ametitor de concret. Dovada pe care Galilei și-a susținut teoria sa radicală nu era corectă: învățatul credea că fluxul și refluxul ar fi urmări ale mișcării de rotație a pământului. Oceanele, după părerea lui, se revărsau din cauza mișcării planetare. Dar papa care se afla atunci în funcție, și oricum era și matematician, întâmplător se născuse chiar la țărmul mării deci știa că mareele sunt dependente de lună. Prin urmare, istoria despre viteazul om de știință, care în cele din urmă a trebuit să se încline în fața unei Biserici inamice ideii de rațiune, rămâne un mit zugrăvit în frumoasele culori negru și alb, plăsmuit de-abia în epoca Iluminismului.
Așa. Putem începe.
Primul tablou: Vedem un bărbat cu barbă, trecut de prima tinerețe, care se spală până la brâu, fornăind, aplecat peste un lavabou de modă veche. Fiul în vârstă de zece ani al menajerei sale intră și îi aduce un pahar cu lapte. Iar bărbatul cu barbă îl antrenează imediat într-o discuție despre astronomie, îi vorbește cu entuziasm despre vremurile noi, în care se răstoarnă vechile concepții asupra lumii și la care este o bucurie să fii părtaș;

în acest timp, copilul îl freacă pe spate, ca sâ-l șteargă de apă.
Acel Galilei, prezentat de Brecht, este un personaj de-a dreptul monstruos de umil. „Am șaizeci și patru de ani și nu am făcut nimic care să mă mulțumească", spune el. Și: „Nu sunt așa de deștept ca domnii de la facultatea de filozofie. Sunt un prost. Nu pricep absolut nimic. Prin urmare, sunt silit să-mi astup găurile din cunoștințe," învățatul reușește să dea marea lovitură după ce un filfizon bogat povestește despre o nouă invenție din Olanda: un tub în care sunt montate, una după cealaltă, o lentilă concavă și una convexă. Galilei fură această idee și iată-l cu primul său telescop în mână. Dar un plagiat este întotdeauna un gest de modestie.
Al doilea tablou: Vedem același bărbat cu barbă*' împreună cu un asociat. își ridică telescopul spre Jupiter și face socoteala că planeta trebuie să aibă sateliți care se rotesc în jurul ei. Este foarte emoționat, dar asociatul său se arată speriat, îngrozit peste poate. Căci deodată vechile certitudini nu mai sunt valabile. Cerul a fost abrogat! Dar bărbatul bărbos se întoarce la principiile fundamentale și ține un mic discurs patetic: „Da, cred în puterea

blândă a rațiunii asupra oamenilor. Ei nu i se pot împotrivi vreme îndelungată."

Al treilea tablou: Bărbatul cu barbă și prietenii săi, printre care un șlefuitor de lentile și un călugăr renegat, beau vin roșu. în același timp scot un telescop dintr-o magazie și îl montează pe trepied, în spate îi adaugă o oglindă de alamă. Vor să studieze petele solare. „Intenția mea nu este să demonstrez că am avut dreptate până acum, spune el, ci să descopăr dacă este așa. Vă spun, lăsați orice speranță, voi, cei care intrați să faceți observații. Da, vom pune totul, totul, încă o dată sub semnul întrebării. Prin urmare vom începe observațiile asupra soarelui cu hotărârea neînduplecată de a demonstra că pământul rămâne nemișcat! Și abia după ce vom eșua, când vom fi definitiv înfrânți și fără speranță, când ne vom linge rănile, în cea mai tristă dispoziție, atunci vom începe să ne punem întrebarea dacă nu cumva am avut dreptate și totuși pământul se învârte!"

Care este sursa acestor afirmații: Galilei? Bertolt Brecht? Sigur? Același scriitor care, în 1936, a încuviințat procesele înscenate de la Moscova? Care nu a avut nici o secundă de îndoială atunci , când Stalin a pus să fie omorâți toți vechii săi

camarazi? Neobositul propagandist al cauzei drepte, care atunci și-a exprimat cu dispreț părerea că dacă cei condamnați ar fi nevinovați, ar merita de două ori să fie împușcați? (Doar își mărturisiseră vina, nu-i așa? Prin urmare, mărturisirile fuseseră doar o minciună?) Da, oare omul să fi fost părăsit deodată de toate spiritele comuniste? Brecht pune aceste vorbe în gura lui Galilei al său: „Scopul științei nu este de a deschide ușa adevărului fără sfârșit, ci de a pune o stavilă erorii fără sfârșit." Iată o parafrază a ideii lui Karl Popper, că întotdeauna nu pot exista decât contraziceri, niciodată dovezi. Te-am prins, tovarăşe Brecht!

Nu, aceasta nu este o piesă care să respecte linia. Gândirea este înfățișată cu nerușinare, ca o desfătare; nu ca un act săvârșit în tăcere, în frământare, ci un gest la care iau parte toate simțurile. Fără a se mai ține seama de bunele moravuri, sunteți îndemnat să porniți spre alte orizonturi. „Gândirea este una dintre cele mai mari delectări ale rasei umane", mărturisește Galilei. Iar tânărul său prieten, fiul menajerei, recită voios: „O, zori ai începutului! / O, adiere a vântului / Dinspre țărmuri noi!" Este liniștitor să știm că regizorii renunță astăzi în general să mai monteze piese;

că strâmbă din nas și consideră sub demnitatea lor să mai spună povești; că sunt convinși, fără multe vorbe, de inutilitatea unor lucruri demodate cum ar fi logica și tensiunea; că acordă mai multă greutate fanteziilor lor decât textului; că vor să fie originali cu orice preț; că publicul le este indiferent din inimă; că își disprețuiesc propriul meșteșug. Și dacă ar fi altfel, ar fi de temut că i-ar expune acestei orgii a gândirii pe spectatorii cu înclinații. Ba chiar și pe școlarii nevinovați!

## Happy End

La sfârșitul piesei sale, Brecht predică o morală înclinată puțin spre cumsecădenie. Pe scurt, își dorește ca științele naturale să fie angajate pentru a asigura bunăstarea comunității,' astfel, ar trebui să alcătuiască un cod de onoare, asemănător jurământului hipocratic al medicilor. Este însă un fapt ce ține de esența științelor: nu se poate niciodată prevedea dacă ceea ce se pregătește prin laboratoarele lor se va dovedi cândva util sau dăunător. De unde ar fi putut bănui Einstein, bunăoară, că formula sa $E = mc2$ va deveni cândva secretul de

fabricație al bombei atomice? Un jurământ hipocratic al fizicienilor sau al biochimiștilor ar fi total irelevant. Nu ar servi la nimic și nu ar împiedica nimic. Unei morale cumsecade, cum spuneam, și numai ei, i se datorează faptul că totul se termină, mai mult sau mai puțin, cu bine. Morala îl seduce pe Brecht să deseneze portretul unui ticălos îndărătnic, încremenit în interiorul său. Iar acest portret ar trebui - absolut împotriva intenției autorului! - să ne umple de respect.

Ajungem la uțtimul tablou: Bărbatul cu barbă a îmbătrânit, aproape a orbit. Fiul menajerei sale - ajuns la maturitate - îi face o vizită în odaia Iui de studiu. Bătrânul mănâncă și ține o prelegere. Atmosfera nu este cordială. „Am auzit că Biserica este mulțumită de dumneavoastră", spune oaspetele. „Supunerea dumneavoastră deplină a avut efect." Oamenii de știință ai Italiei amuțiseră, nimeni nu mai îndrăznea să publice rezultate noi. între timp, bătrânul se hotărâse să retracteze totul, solemn. Nu avea să mai afirme niciodată public că soarele se află în mijlocul sistemului planetar. Dar s-a și lepădat de toată umilința, ca de o un strai zdrențuit. Ghiar și când își aducea acuze, o făcea cu un aer arogant; luase o hotărâre și nu

regreta deloc. „în orele mele libere, așa cum am din belșug, mi-am făcut din nou procesul și m-am gândit care va fi sentința pe care o va da lumea științei, din rândurile căreia eu nu mai fac parte." El își tratează oaspetele cu o amabilitate glaciară, în vreme ce își analizează pedant povestea vieții (cu mâinile împreunate peste pântece), bizar de indiferent. Critica nu mai ajunge până la el și toate îndoielile se rezolvă de la sine.

Nu încape îndoială: teatrul ne prezintă un model demn de respect pentru oricine intenționează să se lase de gândit. Niciodată nu ar pronunța acest Galilei ceva atât de nepotrivit ca: „încă mai învăț." încercarea cea grea a trecut, drumul vieții sale s-a împlinit. Acum este cu adevărat cel mai mare.

EXERCIȚII PRACTICE

I. Reacționați vreme de o săptămână, la aflarea oricărei știri, prin propoziția: „Asta am spus și eu, întotdeauna." Bineînțeles că nu are nici o importanță dacă este adevărat. E suficient doar să rostiți simplu incantația; îngâmfarea

dumneavoastră va spori în scurt timp. Și pe prieteni îi veți vedea curând cu alți ochi!

II. Scrieţi cu ruj pe oglinda din baie: „Bărbatul acesta/femeia aceasta are întotdeauna dreptate." Puteţi utiliza și un creion gros, care nu se șterge așa de ușor cu apă.

III. Cumpăraţi-vă un tub de gel pentru păr! Și cu atât mai mult dacă aveţi chelie. Nici nu trebuie sâ-l folosiţi, ci doar să-l cumpăraţi, fiind doar un gest simbolic,, prin care vă exprimaţi hotărârea de a nu vă mai lăsa afectat de îndoieli, în ceea ce vă privește.

A CINCEA CALE: VORBĂRIA E DE AUR!
REZISTAȚI TENTAȚIEI DE A TĂCEA.
CONVERSAȚI DESPRE ORICE!

După cum se ştie, specia dominantă a planetei noastre este alcătuită din bipede, cu mers vertical, fără aripi și pene, care au la picioare unghii plate. Un individ de pe Marte, care ar binevoi să țină sub observaţie un timp aceste creaturi bizare, ar descoperi curând că își petrec o bună parte din viața mișcând grăbit maxilarele în sus și în jos. Incontestabil este că bipedele produc astfel oscilații atmosferice. Rămâne doar întrebarea în ce scop o fac Hrănire? înmulțire? Agresiune? După studii epuizante și experimente periculoase la fața locului,

Cum m-am lă
at de gândit

ne putem aştepta că individul de pe Marte va ajunge cândva la răspunsul corect. în esenţă, mişcările bărbiei îndeplinesc funcţia de a împiedica activitatea creierului. Cel care ascultă, se înţelege, în loc să vorbească, află uneori noutăţi. în acest proces pot să apară gânduri, iar asta nu trebuie neapărat să se întâmple.

Există exemple extreme despre felul în care palavragitul continuu poate sufoca gândirea. De pildă, un grup de cinci persoane, din care una a început să se grozăvească povestind ceva; după o introducere detaliata se abate de la subiect, amintindu-şi dintr-un amănunt de o a doua poveste, pe care promite să o relateze după ce o isprăveşte pe prima, Ia care se întoarce, dar a uitat numele unei persoane, îşi strânge fruntea cu degetele, iar ascultătorii aşteaptă cu încordare, cu paharele de şampanie goale, în mână. în fine, omul recunoaşte că, de fapt, nici nu este atât de important şi reia firul, care îl conduce, după o mulţime de complicaţii, la un deznodământ uluitor de banal. Dar să-l privim şi pe un alt domn, care-şi face cunoscută biografia fără nici o omisiune: toate bolile care l-au pus la pat, toate psihoterapiile care l-au pus din nou pe picioare, toate nedreptăţile de la

tribunal, de la casa de asigurări medicale, de la birou. Poate să aducă dovezi că a știut întotdeauna ce i se va întâmpla unui prieten sau altuia, dar nimeni nu a vrut să-i dea ascultare. Doamna de vizavi este, așa cum ne asigură cu veselie, cea mai remarcabilă creatură de pe lume: are atâtea vicii, încât nici nu le mai știe numărul, fumează prea mult, trage pe nas, nu poate memora nici un număr de telefon, a pierdut o avere la ruletă... Individul de pe Marte nu și-ar mai reveni din uimire, îmi aduc aminte însă și de dictatorul cu barbă de pe acea insulă din Caraibe, care, pe o căldură de foc, citește discursuri lungi cât o carte de telefon despre cum imperialismul american va da curând ortul popii, în vreme ce socialismul a reușit iarăși anul trecut să crească hotărâtor producția de șosete roșii. Dacă i se întâmplă odată să nu vorbească decât o jumătate de zi, jurnaliștii încep să șușotească, dacă nu cumva marele conducător o avea vreo tulburare.

Iată câteva exemple demne de urmat. Vorbind neîntrerupt, torențial, ne creăm un vid în cap și ne curățăm adâncurile de orice rest de judecată. Ne astupăm urechile, nu cumva să ne mai picure cineva înăuntru pricepere, ca pe o otravă. Prin

Cum "i-ain . , „ ,. 129

'asat de gândit

urmare, deschideți gura și dați-i bătaie! Eliberați-vă de sentimentul penibilului! Vorbiți pe şleau. Problema e numai una: Despre ce?

O mână de ajutor stilistic

Poate că este mai important Ce spui decât Cum spui; și în acest caz, ca de atâtea ori în viață, este vorba de o chestiune de stil. Prin urmare, vă rog să țineți bine minte următoarele etape, concepute special pentru scris, care vor pigmenta cât de curând și propriul dumneavoastră stil oral. Pentru început, trebuie să ne opunem confuziei, potrivit căreia propozițiile ar fi alcătuite din cuvinte. De regulă nu se întâmplă aşa, adesea fiind compuse din elemente constructive de text. aşezate, pe cât posibil, unele peste altele, fără nici un liant. Un rol stilistic formator a fost jucat de pamfletele grupurilor de extremă stângă și de scrisorile teroriştilor din RAF1, produse aproape în totalitate din piese prefabricate. Exemplare pot fi

însă și studiile finanțate de stat în domeniul culturii politice. Citatul care urmează demonstrează elocvent acest adevăr: „Pentru a realiza funcționalitatea culturală, cu alte cuvinte utilitatea obștească a spațiului public, accesibilitatea, disponibilitatea, siguranța și practicabilitatea sunt de regulă mai importante decât calitatea sa formatoare. Caracteristicile culturale ale spațiului public și utilitatea lui pentru scopuri culturale sunt aspecte asupra cărora trebuie să decidă, prin colaborare mai intensă, actorii politici, privați și instituționali ai sectorului cultural, precum și administrațiile competente. Acestea influențează elementele structurale ale spațiului public și utilitatea sa obștească, și anume peste tot unde decid felul în care se reprezintă, în calitate de vecini." Și așa mai departe. Vă rog să nu spuneți acum că nu ați înțeles nici un cuvânt! Cred că nu le-a reușit cu totul nici măcar autorilor acestui fragment, dar nu despre asta este vorba. Important e că oamenii care-și construiesc frazele din cuvinte, demodat și cu trudă, trebuie să verifice pas cu pas că totul se potrivește. Trebuie să încercați toate variantele, să lăsați deo-
• parte lucrurile inadecvate și să umblați peste tot, în căutare de material. Și astfel veți ajunge involuntar

la gânduri! Un text cum este cel citat mai înainte puteți să-l scrieți (sau să-l rostiți) fără să vă opriți şi să gândiți nici măcar o singură dată. Piesele retorice prefabricate există din fericire dintotdeauna. Dar mai există un procedeu stilistic pe care chiar trebuie să-l evitaţi: aşa-numita metaforă. Ea este o comparaţie plastică menită să contureze limpede lucrul despre care vorbiți, ca şi cum ar fi luminat de un fulger al minții; după aceea vă va fi greu să vă cufundaţi iarăşi în ceaţa aproximativului. Apoi, căutarea imaginii care să se potrivească obiectului dumneavoastră se poate dovedi de multe ori dificilă. Numai geniile se descurcă fără zbucium în asemenea situații. Mai aruncaţi o privire asupra textului! Lăudabil este că autorii nu fac nici măcar demersul obosit de a aduce tema lor aproape de simțuri. Iar în întregul pasaj nu - există nici măcar un cuvânt referitor la ceva care să poată fi văzut, mirosit, gustat, auzit.
S-ar putea ca textul citat să vă mai atragă atenția și prin altceva: din cele optzeci și șapte de cuvinte, numai șase sunt verbe. (Din care trei sunt verbe auxiliare şi modale și nu descriu nici o activitate concretă.) Cele mai multe cuvinte sunt substantive, care ocupă masiv peisajul; multe au fost

obţinute din adjective, prin intermediul sufixului -itatea, în aşa fel încât propoziţiile capătă un aspect ticsit, constipat. Prima ar putea fi rezolvată aproximativ aşa: „Pentru ca un spaţiu public să devină funcţional din punct de vedere cultural, adică să servească unei comunităţi, este de regulă mai important să fie accesibil, disponibil, sigur şi practicabil decât să fie o calitate, în sine." Nici aici nu avem de-a face cu un limbaj ales sau măcar riguros, dar cititorul începe să bănuiască încotro bate textul. (Aproximativ: Atunci când-se expun opere de artă în spaţiul public, nu este aşa de important dacă ele sunt bune, atât timp cât oricine reuşeşte să ajungă la ele.) Vă rog să vă notaţi: Verbele sunt ca explozibilii. Provoacă prăbuşirea blocurilor substantivale masive şi dintr-odată vedem ce se ascunde în spatele lor - de fapt, dacă se ascunde ceva în spatele lor. Sărăcia de idei şi fanfaronada pierd controlul asupra terenului nesigur^ în care se pot refugia. în câmp deschis, însă, ar trebui să se angajeze în luptă, şi n-ar avea nici o şansă reală de câştig.

Iată câteva alte sfaturi referitoare la stilul oral şi scris, pe care vi le ofer, în trecere. în primul rând. Trebuie să vă dezvoltaţi predilecţia

pentru formularea „nu ne-"; dacă înșirați mai multe asemenea duble negații, nu va mai ști nimeni ce vreți să spuneți, nici chiar dumneavoastră. (Vă rog să memorați propoziția: „Un câine nu neapărat negru fugărea o pisică nu negreșit cenușie pe o pajiște nu nemijlocit verde.") în al doilea rând. Dacă totuși cădeți în ispita de a utiliza metafore, cel puțin nu inventați unele vii și proaspete, ci scoateți exemplare pe jumătate moarte din azilul expresiilor răsuflate. Astfel puteți obține rezultate foarte frumoase prin încrucișarea figurilor de stil. (Exemplul clasic ne-a fost oferit de conducătorul comunist Ernst Thălmann, care, într-un discurs din Reichstag-ul german, a afirmat: „Ne aflăm cu un picior în groapă, iar cu celălalt tragem mâța de coadă.") în al treilea rând. încâlciți-vă cât mai profesionist în construcțiile pasive! Forma verbală activă poate să o folosească oricine, în definitiv. în al patrulea rând. Să preferați întotdeauna cuvintele lungi. Din fericire, limba germană permite legarea între ele a substantivelor până când apar adevărați balauri din litere (Durchschnittsprofitrate1,

Lastenausgleichszahlungsschwierigkeiten'1). în al cincelea rând. Stabiliți o relație intimă cu termenii care nu au un sens constatabil („vitalitate", „romantic", „valori", „drept internațional"). Presărați-vă discursul cu neologisme absurde, cum ar fi nichtsdestotrotz2 și zeitnah3. în al șaselea rând. Urmați toate aceste reguli de stil ca un rob și nu le încălcați sub nici un motiv. Curând vorbirea vi se va transforma dintr-un instrument de comunicare într-un zgomot de fond fără semnificație.

Dicționarul locurilor comune

Nu țin deloc să fac reclamă altor autori, dar în acest punct nu am cum să evit. Prin urmare, vă rog să vă procurați Dicționarul locurilor comune* al marelui scriitor francez Gustave Flaubert. Chiar l-aș putea desemna ghid și culegere de exerciții

4 Dictionnaire des idées reçues, publicat postum, în 1911, scurtă operă satirică dedicată clișeelor, sub forma unei enciclopedii parodice (n. tr.).

pentru secțiunea de față, deoarece definește exact limitele în care trebuie să se deplaseze un necugetător în cadrul unei conversații. într-o scrisoare a sa, Flaubert a descris scopul pe care şi l-a stabilit când și-a conceput dicționarul: va fi, spunea el, „glorificarea istorică a tot ceea ce este general acceptat drept corect". Urmărea să „demonstreze că majoritățile au mereu dreptate, iar minoritățile se înșală mereu"; dorea să-i sacrifice pe „oamenii cei mari" dându-i pe mâna „tuturor proştilor", iar pe „martiri" pe mâna „tuturor călăilor", dar într-o manieră strălucitoare, ca un foc de artificii. Proiectul i-a reușit în chip magistral lui Flaubert. Dicționarul locurilor comune scris de el cuprinde, pe de o parte, imperative, ordine, care să ne priponească de corectitudinea politică. Un exemplu este articolul referitor la „Machiavelli", care sună astfel: „Nu face parte din lecturile noastre, dar îl considerăm un ticălos." Pe de altă parte, Flaubert ne prezintă, fără să clipească, prețioase prostii cu largă circulație în rândul poporului. Despre „italieni", citim: „Cu toții niște muzicanți, cu toții niște trădători." Sau: „Creol. Trăiește într-un hamac." E ca un jucător de pocher. Și nu zâmbește niciodată, nici batjocoritor, dar nici amar, când își etalează

găselnițele: „Impresar. Cuvânt din limbajul artistic, care semnifică «director». întotdeauna «descurcăreț»." Mai departe: „Mandolină. Indispensabilă pentru seducerea spanioloaicelor." în al treilea rând există totuși câteva locuri (puține la număr), în care nu putem fi siguri dacă Flaubert nu mustăcește totuși. Dacă ar fi numai lapidarul articol despre „gândire" și tot ar merita să cumpărăm acest dicționar: „Ancombrantă. De regulă renunți la lucrurile care o aduc aproape. Așa sunt și eu."
Lexiconul lui Flaubert, fără pereche, provine din secolul al XLX-lea și memorează deprinderile conversaționale ale unei anume clase foarte bine definite, anume burghezia franceză. Dar metoda dezvoltată de Flaubert poate fi foarte bine continuată și aplicată și altor categorii sociale. Spre cel care va purta în cuget Dicționarul locurilor comune, articolele din lumea noastră vor veni ca în zbor. Voită:
Americani Superficiali, aroganți și necultivați.
Femeile lor sunt sclifosite.
Animale Făpturi mai bune decât oamenii.
Berlin Acolo unde ursul dansează step.
China Mereu desemnat „Imperiul Mijlociu".
Cartea sau biblia roșie a lui Mao.

Comunism Idee bună, prost aplicată.
Cultură Ceea ce noi, europenii, avem, iar americanii nu.
Franzen, Jonathan Obligatoriu să fie citit.
Germani Pururi nazişti. Au învățat din istorie. „Tocmai noi, ca germani."
Globalizare Fenomen care desființează locuri de muncă.
Google O sursă incredibil de sigură, întotdeauna de menționat în cadrul studiilor.
Huntington, Samuel Nu face parte din lecturile noastre, dar îl considerăm rasist.
Iraq E foarte rău ce se petrece acolo.
Israelieni Cei care îi persecută pe palestinieni.
Lumea a treia Zonă exploatată de concernele multinaționale.
Mallorca Se spune că partea interioară ar fi deosebit de frumoasă.
Mass-media Manipulate şi prostesc poporul.
Neoliberalism Trebuie condamnat.
Oedip Tatăl complexului cu acelaşi nume.
Palestinieni Cei persecutați de israelieni.
Presă, americană Controlată de evrei.
Turd Vând legume şi au mustăți mari. Musulmani.

Vară Mereu se utilizează împreună cu „a secolului". Temperaturile ridicate trebuie puse pe seama încălzirii globale catastrofice.
Victima întotdeauna nevinovate. „Victimele nevinovate din rândul populației civile."
Violență Nu este o soluție. „Violența nu a adus niciodată nimic bun."
Principiul care stă la baza dicționarului lui Flaubert este ordonarea neechivocă. Fiecărui lucru îi corespunde întotdeauna un altul, în limbajul formal al logicii filozofice: p = q; fiecărui subiect i se atribuie întotdeauna un predicat. Opulența întregii existențe se năpusteşte să figureze în dicționar şi nu ne mai rămâne decât să-l consultăm: „Gherilă"? - „Produce duşmanului mai multe pierderi decât armata regulată/'Sau: „Romane-foileton"? - „Cauza decăderii moravurilor." Aha! Totul are ceva dintr-o seră enormă, în care există o grijă teribilă ca diferitele straturi să rămână separate între ele. Aici cresc ridichi, dincolo morcovi, în spate roşii: p = q, totul este congruent cu sine. Confuziile nu pot să apară. Violență? Nu rezolvă nimic. Indiferent dacă revolverul se află în mâna polițistului sau în mâna banditului care

jefuieşte o bancă şi ia un ostatic. Un al doilea principiu esenţial al dicţionarului lui Flaubert este că tot ceea ce iese în afara schemei trebuie tăiat fără discuţii. Nici un factor perturbator nu va pătrunde prin grilajul de fier, contradicţiile trebuie să rămână afară. Victime? întotdeauna nevinovate. Sârbii au fost victime în Primul, ca şi în cel de-al Doilea Război Mondial, prin urmare nici în 1992 (când au purtat un război de exterminare împotriva musulmanilor bosniaci) nu puteau fi decât tot victime. Germanii sunt veşnicii ticăloşi ai istoriei; prin urmare, tot ceea ce întreprind ei este greşit, mereu şi chiar de la început. Aşa creşte zelul de albină harnică de la pământ şi până la cer, clasifică totul, pune totul la locul său şi concomitent aruncă afară tot ceea ce, cu cunoştinţele ei şcolăreşti, nu îndrăzneşte să viseze. La articolul „întrebare", Flaubert afirmă implacabil şi congruent: „A pune o întrebare înseamnă să-i dai răspuns."

Sensul exerciţiului este să devii imun la uimire. Discuţiile nu-şi vor mai păstra decât rolul de a schimba lucruri oricum ştiute de toţi. (Că americanii sunt lipsiţi de cultură, „asta ştie oricine".) Şi dacă totuşi veţi fi vreodată siliţi să vă folosiţi urechile, nu

veți afla nimic nou, garantat, şi nici gândirea nu are vreo şansă să-şi înalțe fața ei urâcioasă.

Lisenko din fiecare din noi

Este cât se poate de important să conversați despre toate lucrurile, şi despre acelea de care nu aveți habar. Există un caz istoric, care vă poate servi drept model, petrecut în anii patruzeci, în Uniunea Sovietică.

Pe atunci, un bărbat, provenit dintr-o familie de țărani din Ucraina, se afla la zenitul carierei sale. în 1925 şi-a susținut doctoratul în agrobiolo-, gie la Universitatea din Kiev, în 1936 chiar Stalin 'i-a decernat Ordinul Lenin şi apoi l-a protejat până la moarte. Numele său era Trofim Denisovici Lisenko, iar mania lui era teza eredității însu-, şirilor dobândite. Adică, el credea că legumele pot fi, ca să spunem aşa, educate. Respingea hotărât , ipoteza conform căreia ar exista gene, pe motiv că ar fi eronată şi nesocialistă. Şi totul corespundea, în mod fericit, concepției de atunci asupra istoriei, potrivit căreia, prin aplicarea unei dictaturi sângeroase în domeniul educației, era posibil să creezi iâsat de gândit' 141

omul nou, în grădinița sa de paradis sovietic, se înțelege. în 1948, Lisenko, în cadrul unei întruniri, la Moscova, susținea următoarele: „La plante, s-au putut induce schimbări specifice prin altoire, în procesul hibridizării vegetative. Nu există nici o deosebire principială față de hibridizarea sexuală." Pentru a demonstra această ipoteză, Lisenko a pus să se semene grâu în condiții climatice nefavorabile. Anul următor s-a descoperit secară pe ogor. Lisenko a considerat totul o victorie a ştiinței şi a decretat: „Culturi de plante cum ar fi grâul şi secara se transformă una în cealaltă, dacă există condițiile de mediu potrivite." în realitate, semințele de secară proveneau desigur de pe ogoarele învecinate, dar asta nu a îndrăznit nimeni să-i spună.

Lisenko întreținea relații excelente cu serviciul secret sovietic. El a avut grijă ca alți biologi, în primul rând geneticieni, să fie urmăriți de NKVD şi să fie trimişi în lagăre de, muncă forțată; după ce, în 1938, a fost avansat în funcția de preşedinte al Academiei de Ştiințe Agricole, nimic nu i-a mai stat în cale. în 1943, la îndemnul lui, a fost ucis Nikolai Ivanovici Vavilov, cel care fondase odinioară academia mai sus menționată. Apoi, a dat

ordin să se cultive cu grâu suprafețe uriașe, care nu erau câtuși de puțin potrivite pentru asta. S-au compromis recolte întregi, ceea ce a agravat şi mai tare foametea (şi aşa teribilă) din Rusia. Iar osândirea geneticii a dat înapoi cu mai multe decenii agronomia sovietică. Și totuşi, chiar şi marxişti aşa-zis critici, ca Ernst Bloch şi Robert Havemann, şi-au mărturisit vreme îndelungată susținerea față de învățăturile lui Lisenko.
Să spunem lucrurilor pe nume: Trofim Denisovici Lisenko era un şarlatan. Sub conducerea lui, ştiința a fost îndrumată nu de teorie, ci de ideologie. Experimentele controlate au fost practic desființate şi tocmai de aceea este interesant pentru noi cazul său. Trebuie să nu ne dăm bătuți şi să fim mereu la înălțimile dezbaterilor. Criticii trebuie să fie luați din scurt, cu toată asprimea, până vor fi reduşi la tăcere. Desigur, exemplul : Iui Lisenko nu poate fi atât de uşor imitat în condițiile unei societăți liberale. Nimeni nu dispune de numărul de telefon al unei poliții secrete, unde ;să-şi poată, pur şi simplu, denunța potrivnicii. Dar oare nu sălăşluieşte în fiecare dintre noi un mic vierme, care se îhfoaie semeț? Ajutați-l să-şi dobândească dreptul său. Şi nu vă lăsați impresionați

de nereuşite, indiferent de costuri! Urcaţi la nivelul următor, fiţi suveran, cultivaţi grâu în Antarctica! Dacă doriţi să vă lăsaţi de gândit, nu pot decât să vă sfătuiesc să-l ţineţi treaz pe acel Lisenko din dumneavoastră.

## Laudă teoriilor conspiraţiei

La drept vorbind, doream să fiu mai reţinut şi să nu dau indicaţii foarte concrete despre temele de conversaţie adecvate necugetătorilor. Dar azi-dimineaţă, trezit de dăngănitul paşnic al clopotelor de la gâtul vacilor, mi-âu venit în minte toate conspiraţiile al căror răsunet a ajuns în ultimii arii până la mine. Şi mi-am zis că ar fi totuşi păcat să nu vă împărtăşesc desfătarea oferită de îndeletnicirea cu teoriile conspiraţiei. Și nu are Importanţă pentru care teorie veţi opta. Fiţi suspicioşi oricând aveţi chef, se va găsi întotdeauna un motiv pe gustul dumneavoastră.

Dacă aveţi preferinţe clasice, vă recomand membrii Grupului Bilderberg, care străbat în limuzine negre peisajul idilic al Scoţiei; dacă aveţi puncte de vedere stânga-radicale, trebuie să vă concentraţi pe

Comisia Trilaterală, care ține întruniri în spatele unor uşi înalte, capitonate cu piele; dacă prețuiți tradiția, atunci trebuie să tremurați de teama franc-masonilor, care-şi practică ritualurile lor bizare în vechi case burgheze. Dacă vă place spionajul, există poveşti de groază minunate despre serviciul secret israelian, care, de Ia Ierusalim, stârneşte haosul în lume; dacă preferați totuşi science fiaion, atunci studiați relatările despre bărbați cu ochelari negri de Soare, care apar după fiecare prăbuşire a unei farfurii zburătoare. Iar dacă se întâmplă să faceți parte din milițiile de extremă dreapta din America, probabil că ați auzit deja de elicopterele Națiunilor Unite, cu care sunt răpiți criticii regimului.
Avantajul infailibil al teoriei conspirației este acela că vă permite să înțelegeți totul perfect. Ea vă dezvăluie că tot răul din lume ne este cauzat de EI, indiferent cine sunt EI. Cine nu crede în conspirații mondiale consideră că în fiecare chip omenesc doarme un chip de răufăcător; că sinucigaşul musulman şi violatorul rus din Cecenia şi autocratul african corupt şi banalul spintecător de l soacre de lângă noi... toți sunt răi, fiecare în felul său. Teoreticianul conspirațibnist, dimpotrivă, ?ştie că din spatele tuturor acestor măşti ale răului

pândeşte acelaşi principiu. întotdeauna. Aşa se dezleagă elegant misterul care îi preocupă de multă vreme pe filozofi: problema teodiceei. în Biblie scrie că Dumnezeu este atotputernic şi bun, iar după ce a creat lumea, a văzut că ea este foarte bună. în realitate, însă, mulți oameni se află îh suferință, fără să fi meritat asta. Destul de des cel rău nu este pedepsit, ci se bucură de viața lui, îh vreme ce cel drept zace îh sărăcie şi foamete, lângă el. Cum se poate explica acest fapt? Răspunsul, dacă nu vrem să gândim, sună astfel: diavolul este vinovat. Mai exact, de vină sunt aceia care se află în legătură cu diavolul, anume bărbații cu ochelari negri de soare. Astfel, teoriile conspirației înlătură orice element inoportun al realității, denumit de Cari von Clausewitz „fricțiune". Teoreticianul militar prusac se referea la orice fel de contradicție care apare întotdeauna între planul de bătaie şi câmpul de luptă propriu-zis: o mie de întâmplări neprevăzute împiedică desfăşurarea, ca unsă, a ostilităților. Un batalion rămâne blocat în mlaştină; ceața împiedică amplasarea unui tun în poziția corectă din punct de vedere strategic; ofițerul Schulze face pe el de frică. Această „fricțiune" nu există doar în condiții de război, ea dă bătaie de cap tuturor celor

ce-şi fac planuri şi se confruntă cu realitatea. „Gândurile sălăşluiesc bine laolaltă, spunea Schiller, dar lucrurile se izbesc între ele cu toată duritatea." în teoriile conspirației, lucrurile merg ca unse. Un grup de oameni din umbră şi-a propus să manipuleze economia mondjală sau politica externă a Statelor Unite şi îşi pune planul în aplicare de la A la Z, fără să comită greşeli, fără să eşueze. Cu alte cuvinte, întâmplarea este scoasă din joc. Ce uşurare!
Am spus deja că pentru fiecare gust se găseşte o teorie a conspirației potrivită. Prin asta nu am vrut, bineînțeles, să sugerez că ar trebui să vă hotărâți asupra unei singure teorii. Aveți tot dreptul să fiți convinşi că Grupul Bilderberg, ONU, CIA, Comisia Trilaterală şi serviciul secret israelian se află toate sub aceeaşi manta uriaşă, că toată povestea a început acum douăzeci de mii de ani printr-o asociație secretă întemeiată la Babilon, iar conjurații au legături cu puteri extraterestre rele, care vor să ne împiedice pe noi, pământenii; să inventăm perpetuum mobile. De altfel, foarte multe piste duc către o asemenea teorie cumulativă, care aruncă varză, morcovi şi familia Rothschild în aceeaşi oală conspirativă. Astfel veți înlătura toate urmele contradicțiilor din imaginea dumneavoastră

despre lume. La urmă nu mai rămân decât două tabere: aici conjurații, iar dincolo victimele lor inocente. „Căci nu-i vedem decât pe cei din lumină / Cei din întuneric rămân nevăzuți", zicea Brecht.
Dacă mă veți întreba acum care este cel mai bogat izvor al teoriilor conspirației, am să vă răspund fără ezitare: Internetul! Acest mediu este parcă făcut pentru ele, semănându-le, din punct de vedere structural. Teoriile conspirației susțin că totul se leagă într-ascuns, iar în rețeaua mondială a computerelor, toate se leagă cu adevărat între ele, în mod invizibil, Astfel, speculațiile referitoare la conspirații dobândesc o profundă credibilitate. Pe de altă parte, Internetul este un ziar cotidian luxuriant, alcătuit din scrisorile cititorilor. Lipseşte cenzura redacțiilor, care permite publicarea doar a acelor epistole nu tocmai dezagreabile sau confuze. Oricare inventator al unei noi teorii îşi poate aduna fulgerător o audiență. Există chiar şi un website, cu ajutorul căruia puteți să vă croiți teorii ale conspirației, după gustul dumneavoastră! Alegem opțiunea Turn Lefi şi introducem o minoritate etnică, un concept abstract şi un eveniment istoric de însemnătate şi încă vreo câteva date. Şi atunci obținem, bunăoară, următorul rezultat:

„Pentru ca să înțelegeți teoria relativității, trebuie să știți, mai întâi, că totul este controlat de şoferii cu pălărie, cu sprijinul luteranilor din Norvegia. Conspirația a început exact când Marilyn Monroe a fost concepută în Oberammergau. Conjurația se află la originea multor evenimente istorice, printre care aselenizarea. Astăzi îi putem întâlni pe conspiratori peste tot; se pot recunoaşte după faptul că sforăie. Urmăresc să snopească în bătaie Armata Salvării şi să-şi închidă adversarii în WC, şi se folosesc în acest scop de un covor zburător. Şi ca să le ținem piept, trebuie să fim pregătiți cu toate batistele de hârtie. Cum mediile de informare se află sub controlul Partidului Social Democrat din Norvegia, trebuie să ne luăm informațiile exclusiv de la Radio Erevan."
Un ultim avantaj al teoriilor conspirației, asupra cărora s-a aruncat deja o rază de lumină, este acela că nu pot fi contrazise. Oricine protestează prea energic este pus Ia punct, reproşându-i-se că şi el face parte din conspiratori. (Vă rog să demonstrați că nu vă aflați în solda Partidului Social Democrat din Norvegia!) Fiecare întâmplare măruntă a unei zile, fiecare anunț de la radio, fiecare ştire de televiziune se vor integra imediat în teoria conspirației, ca îhtr-o gelatină informă, care se umflă tot mai mult

şi înghite orice îi iese în cale. Dacă aţi văzut filmul de groază Blob - Spaima fără nume, veţi înţelege despre ce vorbesc. Apoi, teoria conspiraţiei vă asigură un sentiment de superioritate, fără a cauza pagube spirituale. Căci cel care crede în ea este la curent; stă deasupra; nu face parte din turma behăitoare şi manipulată, care i se târăşte la picioare.
Cu toate acestea, teoreticienii conspiraţiei erau consideraţi odinioară nişte ţicniţi. După 11 septembrie 2001, lucrurile s-au schimbat, din fericire, radical, începutul l-a făcut de un francez, care a pus întrebarea dacă în marţea aceea Pentagonul a fost cu adevărat lovit de un avion, dacă nu cumva fusese o rachetă teleghidată. De atunci nu au încetat cele mai ameţitoare presupuneri. Au existat cu adevărat acele avioane deturnate? se întreba un autor german într-o carte de popularizare a ştiinţei. Nu a, fost vorba mai degrabă de nişte drone comandate de Ia distanţă? Un alt cercetător, care căutase harnic teze originale cu mouse-ul prin World Wide Web, i-a urmat ideile într-o a doua carte de acelaşi calibru: Oare nu cumva, se întreba el, îsraelienii se implicaseră în acest atentat? Şi totul a continuat aşa, din ce în ce mai zburdalnic. Speculaţiile curgeau una după alta, publicul era entuziasmat,

pentru ca, îh cele din urmă, să ia forma unei teze unice: Americanii şi-au înscenat singuri masacrul din Manhattan. în joc fuseseră implicate cele mai înalte cercuri guvernamentale şi serviciile secrete. Doreau să obţină un pretext pentru a se dezlănţui împotriva lumii arabe. Dacă doriţi să vă lăsaţi de gândit, şi este cel din urmă sfat din capitol, studiaţi aceste teorii şi daţi-le crezare, până la ultimul cuvânt.

EXERCIŢII PRACTICE

I. învăţaţi pe de rost locurile comune din lista prezentată! Murmuraţi-le ca pe rugăciuni. Mintea vi se va limpezi imediat, gândurile îşi vor lua zborul şi liniştea profundă şi tihna vi se vor aşterne în suflet.

II. Aprofundaţi cel puţin trei teorii ale conspiraţiei. Zăboviţi, pentru început, asupra teoriei preferate; îmbogăţiţi-o apoi cu elemente ale celorlalte două teorii. Niciodată nu veţi mai bâjbâi în cursele întinse de gândire, nici nu veţi mai băga de seamă caracterul contradictoriu al realităţii. Pentru că acum puteţi explica totul.

A ŞASEA CALE: ALLAH ESTE MARE!
LUAŢI CALEA RELIGIEI!
DE PREFERINŢĂ MUSULMANE

Secţiunea care urmează o scriu cu mâini tremurânde. Vă rog să mă credeţi, îmi este cât se poate de neplăcut să rănesc sentimentele religioase a milioane şi milioane de oameni, jur-împrejurul pământului, spunându-le verde în faţă că religia lor nu este deloc potrivita pentru necugetători. Dar chiar aşa este! Iar faptele rămân fapte, în privinţa asta nu pot schimba nimic, oricât mi-aş dori.

în acest sens, la prima vedere avantajul ar fi de partea iudaismului, ca şi a creştinismului. Să ne aplecăm asupra surselor competente: „Eu sunt Domnul, Dumnezeul tău care te-a scos din Țara Egiptului, din casa robiei", declară Unul Dumnezeu, printre tunete şi fulgere, de pe muntele Sinai. Ce-ar mai fi de discutat? „Ascultă, Israel, Domnul, Dumnezeul tău, Domnul este Unul. Şi să-L iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău cu tot sufletul tău, şi cu toată inima ta, şi cu toată averea ta, iar aceste cuvinte, pe care ți le poruncesc Eu, să-ți rămână în inimă." Şi ce ar mai rămâne de gândit? Dumnezeu s-a revelat poporului Lui şi a încheiat cu el un legământ, aşa cum se obişnuieşte între un rege şi vasalii săi. Dumnezeu s-a angajat să însoțească poporul Lui prin tulburările sângeroase ale istoriei omeneşti; în schimb, evreii au promis să urmeze legea Lui. Aceasta cuprinde şase sute treisprezece porunci şi interdicții, câteva accesibile judecății omeneşti, multe nu. De ce nu am voie să consum decât carnea animalelor care rumegă şi au copita despicată? De ce nu am voie să-mi ucid vecinul, dacă nu îmi place nasul Iui? De ce de sabat

trebuie să aduc la Templu două oi de un an, fără meteahnă, spre a fi jertfite? De ce nu am dreptul să omor copiii pe care nu mi-i doresc? Habar n-am. Aşa a poruncit Stăpânul din ceruri, şi cu asta basta. Creştinismul pur şi simplu s-a legat de această tradiţie. Potrivit credinţei creştine, Iisus din Nazareth era Mesia cel mult aşteptat de evrei. Prin sângele lui nevinovat, omenirea a fost mântuită. Asta înseamnă că şi neevreii pot de acum să intre în alianţa lui Dumnezeu, fără să urmeze nici una dintre legile rituale evreieşti, fără nici măcar să se taie împrejur. Nu trebuie decât să creadă ceva cu totul absurd, şi anume că fiul de dulgher din Galileea a fost cu adevărat Izbăvitorul. Faptul că a sfârşit de cea mai umilitoare moarte a Antichităţii, crucificarea romană, nu constituie un contraargument, potrivit doctrinei creştine. Tocmai prin înfrângerea sa, se spune, Dumnezeu şi-a sărbătorit triumful definitiv.
Nici aici nu există nimic de discutat. „Eu sunt calea, adevărul şi viaţa", spune Iisus. Din nou, raţiunea omenească nu poate să realizeze nimic. Şi iată o poveste cât se poate de instructivă: după ce Iisus a fost crucificat şi a înviat a treia zi, s-a arătat ucenicilor săi, dar Toma nu era de faţă. Toma

acela a dorit atunci să se convingă de autenticitatea apariției printr-un experiment şi a cerut să vadă rănile din palme, acolo unde Iisus a fost pironit, şi rana însângerată de la coastă, unde l-a împuns cu sulița un soldat roman. „Şi după opt zile, stă scris în Noul Testament, ucenicii Lui erau iarăşi înăuntru, şi Toma, împreună cu ei. Şi a venit Iisus, uşile fiind încuiate, şi a stat în mijloc şi a zis: Pace vouă! Apoi a zis lui Toma: Adu degetul tău încoace şi vezi mâinile Mele şi adu mâna ta şi o pune în coasta Mea şi nu fi necredincios, ci credincios. A răspuns Toma şi I-a zis: Domnul meu şi Dumnezeul meu! Iisus I-a zis: Pentru că M-ai văzut ai crezut. Fericiți cei ce n-au văzut şi au crezut!" Nu cumva sunt aici interzise de-a dreptul îndoiala şi gândirea?

La o a doua privire, iudaismul şi creştinismul par că ar fi fost croite special pentru necugetătorii în devenire. închideți vechile bucoavne şi urmați-mă, vă rog, la Ierusalim, într-unui dintre acele cartiere în care locuiesc ultrareligioşii. Uitați-vă la oamenii de pe stradă: femeile - cu doi copii de mână şi încă unul în pântecele sferic, bărbații - cu pălării negre şi perciuni legănați de vânt. Toți se grăbesc, nimeni nu are timp. Iată coborând strada

în pas zorit un rebbe1 - respectabil conducător al unei secte, întemeiate poate de două sute de ani, în Polonia, urmat la trap de un ciorchine gros de discipoli. Curând se va aşeza la masă, iar discipolii se vor certa pe oasele râmase în farfuria rabinului, sperând că, odată cu ele, vor lua ceva şi din înțelepciunea conducătorului. Despre un asemenea mediu s-ar putea spune foarte multe, dar cu siguranța nu că s-ar gândi intens. în ieşivoturi (centre de studii talmudice) se studiază cu râvnă scrierile sfinte, dar în cele din urmă nu contează decât interpretarea fiecărui rabin în parte. Dacă discuți cu cei care studiază Talmudul, nici nu ştii de ce să te miri mai tare: de cât sunt de nătângi, sau de vasta lor ignoranță.
Acelaşi lucru este valabil şi pentru diferite medii creştine. Protestanții fundamentalişti sunt convinşi că adevărul Bibliei se verifică literă cu literă, fără nici o abatere. (Şi cu toate astea nu-şi cunosc bine propriile texte, care, pe deasupra, mai sunt şi mizerabil traduse.) în Statele Unite, aşa-numiții creaționişti propovăduiesc că Domnul a făcut lumea, cu tot ce cuprinde ea, în şase zile;

sunt de părere că dinozaurii nu au existat defel, deoarece, din grabă, Dumnezeu a uitat să-i pomenească în relatarea sa despre facere. Dar nu numai protestanții sunt săraci cu duhul. Şi unii catolici merg ca oile la păşune. Ascultă cu evlavie fiecare vorbă a popii, iar orizontul lor spiritual nu trece mai departe de zidul casei. Toate aceste grupuri au o deviză comună: „Dumnezeu ne-a dat minte - trebuie să o folosim cu economie."

d asemenea atitudine poate fi îmbucurătoare, dar la sfârşitul zilei, nu vă este suficientă întreaga putere ca să suciți cârma. La o a treia privire se dezvăluie că atât iudaismul, cât şi creştinismul se află în mod inevitabil legate de inteligența umană. Şi vă veți întreba, desigur, cum este posibil? Cum una ca asta?

## De ce nu este indicat iudaismul

Să începem cu Biblia ebraică: ea nu este o carte, ci o bibliotecă. Adună o multitudine de scrieri - tratate filozofice, cronici obiective, cicluri de poezie. (Fie vorba între noi, şi un roman erotic se găseşte între copertele ei.) Această antologie a fost

alcătuită pe când evreii se aflau în surghiun la Babilon, adică cu circa cinci sute de ani înainte de Hristos. Când a fost legat mănunchiul de texte, redactorii iudei nu s-au lăsat călăuziți de principiile prealuminate ale Enciclopediei sovietice, adică au inclus în culegere nu numai lucrurile care respectau întocmai linia, ci au tolerat toate punctele de vedere divergente. Au permis până şi pătrunderea în canonul scrierilor sfinte a unor cărți în care există îndoieli.

Printre acestea se numără Cartea lui Iov, care relatează istoria tragică a vieții unui bărbat cu frica lui Dumnezeu, din ținutul Uz. Totul începe când Satan se înfățişează înaintea Domnului şi încheie cu El o prinsoare: susține că Iov se va lepăda de credință de îndată ce el, Satan, îi va schimba soarta şi-l va Iovi. Bine, a spus Domnul, vom vedea. Atunci, robii şi turmele lui Iov au pierit. Fiii şi fiicele lui au dispărut într-o vijelie. Abcesele au cuprins trupul celui resemnat. Şi, ca şi cum toată această nefericire nu ar fi fost de ajuns, au mai apărut şi trei pretinşi prieteni, care s-au pus pe capul lui Iov cu cuvinte evlavioase, cercetându-l stăruitor dacă nu cumva o fi făptuit ceva rău, care să fi atras dezastrul. Dar Iov îşi susține cu putere

nevinovăția. „Câtă vreme veți întrista voi sufletul meu şi mă veți zdrobi cu cuvântările voastre?" întreabă el. „Iar dacă voi vă faceți tari şi mari împotriva mea şi-mi scoateți ochii cu ticăloşia mea, să ştiți că Dumnezeu este Cel ce mă urmăreşte şi că El m-a învăluit cu lațul Său. Dacă strig de multa-apăsare, nu primesc nici un răspuns; țip în gura mare, dar nimeni nu-mi face dreptate. Aprins-a împotriva mea mânia Sa şi m-a luat drept duşmanul Său." Noi, cei care cunoaştem culisele (Iov este victima unui absurd pariu ceresc!), nu putem decât să-i ținem partea, din toată inima.
în cele din urmă, Dumnezeu apare într-un nor de vijelie. Este adevărat, nu dă socoteală (chiar atât de departe nu ne putem gândi), dar, surprinzător, trece de partea lui Iov. Celor trei falşi prieteni bigoți, Domnul le adresează direct câteva cuvinte severe, tunând şi fulgerând: „Mânia Mea arde împotriva voastră, pentru că n-ați vorbit de Mine aşa de drept, precum a vorbit robul Meu Iov. Acum deci luați şapte viței şi şapte berbeci şi duceți-vă la robul Meu Iov şi aduceți-le, pentru voi, ardere de tot; iar robul Meu Iov să se roage pentru voi; din dragoste pentru el, voi fi îngăduitor, ca să nu Mă port cu voi după nebunia voastră,
gândit

întrucât n-ați vorbit despre Mine așa de drept cum a vorbit robul Meu Iov." Se vede limpede că acest Dumnezeu imprevizibil nu are nimic împotrivă dacă gândeşti despre El cu asprime. Da, s-ar zice că El consideră că este bine atunci când îl contrazici sau cel puțin când porți tratative. Aproape s-ar spune că ține de bunele maniere biblice ca să te sui pe un deal, să-ți agiți pumnul către ceruri şi să-i spui Creatorului părerea ta. Atunci când Avraam, strămoşul poporului evreu, află că Dumnezeu vrea să distrugă oraşele Sodoma şi Gomora, din cauza grelelor lor păcate, se înfățişează înaintea Lui şi se tocmeşte ca la bazar: „Pierde-vei, oare, pe cel drept ca şi pe cel păcătos?" întreabă el. „Poate în cetatea aceea să fie cincizeci de drepți. Nu se poate ca Tu să faci una ca asta şi să pierzi pe cel drept ca şi pe cel fără de lege şi să se întâmple celui drept ce se întâmplă celui necredincios! Departe de Tine una ca asta! Judecătorul a tot pământul va face, oare, nedreptate?" Dumnezeu promite să cruțe Sodoma pentru cincizeci de drepți. însă Avraam nu cedează nici o clipă. „Iată, cutez să vorbesc Stăpânului meu, eu, care sunt pulbere şi cenuşă! Poate că lipsesc cinci din cincizeci de drepți; poate să fíe

numai patruzeci şi cinci; pentru lipsa a cinci pierde-vei, oare, toată cetatea?" Domnul promite să nu dea oraşul pradă focului, chiar dacă acolo nu se vor găsi decât patruzeci şi cinci de drepți. însă Avraam tot nu cedează: „Dar de se vor găsi acolo numai patruzeci de drepți?" Patruzeci de drepți? Este bine şi aşa, spune Dumnezeu. „Şi a zis iarăşi Avraam: Sa nu Se mânie Stăpânul meu de voi mai grăi: Dar de se vor găsi acolo numai treizeci de drepți?" Şi totul merge aşa mai departe, până când cei doi ajung la zece drepți putativi. „Domnul i-a zis: Pentru cei zece nu voi pierde cetatea." Domnul nu-şi doreşte nişte viermi care să se zvârcolească înaintea Sa, în țărână. îşi caută parteneri. De aceea şi funcționează iudaismul aproximativ ca parlamentarismul britanic, în care Her "Majesty's Opposition1 este o prezență de la sine înțeleasă a sistemului - îndoiala face parte şi desăvârşeşte credința. Rabinii Antichității au dezvoltat din asta o tradiție de o sagacitate uluitoare. încolo şi încoace, afirmații şi contraziceri. Comentarii peste comentarii, care, la rândul lor, erau comentate şi, pe deasupra, se mai făceau şi glose. Protocolul

acestei dispute, care a traversat generații, se cheamă Talmud şi nu este încheiat nici până astăzi.
Talmudul se bazează pe convingerea că Țora, Cuvântul lui Dumnezeu, rămâne o mormăială de sunete fără sens atât timp cât nu este interpretată.
Şi cum ar putea Tora să fie interpretată altfel decât cu măsura rațiunii omeneşti?
Totul reiese foarte limpede din povestea cuptorului Iui Ahnai, care demonstrează definitiv că iudaismul nu este o religie pentru negânditori.
Cândva, s-a stârnit o ceartă între rabinul Eliezer Ben Hyrkanos şi ceilalți învățați ai Torei, dacă acel cuptor poate fi folosit potrivit ritualului evreiesc.
Până la urmă, majoritatea rabinilor au declarat că există riscul să se gătească mâncare impură, împotriva părerii rabinului Eliezer, care obiecta vehement, fiind însă contrazis de toți, fără excepție.
Atunci, Eliezer a spus: „Dacă am dreptate, acest roşcov şă o arate." Copacul şi-a tras rădăcinile din pământ şi s-a mutat la o sută de coți depărtare. Dar ceilalți rabini i-au replicat: „Nu poți să dovedeşti cu un roşcov", adică printr-o minune. Atunci, rabinul Eliezer a spuâ: „Dacă am dreptate, acest râu să o arate." Şi râul s-a retras. Dar ceilalți rabini au răspuns: „Nu poți să dovedeşti cu un râu." Atunci,

rabinul Eliezer a spus: „Dacă am dreptate, pereții acestei case de învățătură să o arate." Pereții casei de învățătură au început să se încline, amenințând să se prăbuşească. Atunci, rabinul Joshua le-a strigat: „Cu ce drept vă amestecați voi, când învățații se ceartă pe legea evreiască?" Şi pereții nu s-au prăbuşit, spre cinstirea rabinului Joshua, dar nici nu s-au ridicat la loc, spre cinstirea rabinului Eliezer. Şi aşa, înclinați, mai stau şi în ziua de astăzi.
Atunci a vorbit rabinul Eliezer: „Dacă am dreptate, fie ca cerul să o demonstreze." Atunci a răsunat o voce din înalt: „Ce aveți împotriva rabinului Eliezer? Legea este întotdeauna aşa cum o interpretează el!" Rabinul Joshua s-a ridicat însă şi a protestat: „Stă scris: Tora nu se află în cer." Ce înseamnă că nu se afla în cer? Iar rabinul Ieremia a explicat: „Tora ne-a fost încredințată pe muntele Sinai - prin urmare nu se mai găseşte în cer. Nu mai ascultăm de nici o voce cerească, deoarece, încă pe muntele Sinai, Tu, Doamne, ai scris în Tora: Majoritatea decide!" A doua zi, rabinul Nathan s-a întâlnit cu profetul Ilie şi I-a întrebat ce anume a făcut Atotputernicul Ia ceasul acela. Profetul i-a răspuns că Dumnezeu ar fi râs şi ar fi zis: „Copiii mei m-au învins, copiii mei m-au învins."
^sat de gândit 1M

Religia creştină este fundamentată, aşa cum am mai spus, pe o premisă absurdă, anume că Mesia a devenit Mântuitor exact atunci când era pe cruce, însângerat, respirând din greu şi lipsit de ajutor; că ceasul dezastrului total a fost acela în care Dumnezeu şi-a sărbătorit victoria asupra păcatelor lumii. Cine crede aşa ceva trebuie să-şi bată capul din plin, dacă vrea să-şi justifice doctrina. Trebuie să pună la bătaie baterii întregi de argumente, să încarce mortiere grele cu silogisme, să depoziteze muniţie filozofică în poziţii strategice şi să tragă cu tunurile în vrăbiile eretice. Cu adevărat, teologii creştini au dat dovadă de-a lungul secolelor de o agerime cu nimic mai prejos decât aceea a rabinilor. Amintiţi-vă doar de vestiţii iezuiţi, dar şi de unii dogmatici protestanţi, spre exemplu Karl Barth, care au fost capabili de înfricoşătoare cârcoteli.
în acest punct, aş dori să vă previn în legătură cu un autor care nu făcea parte din cercul teologilor profesionişti. El se numea Keith Chesterton şi se presupune că ar fi fost cel mai mare înţelept al epocii sale (1874-l936). Dar, în orice caz, a fost

cel mai vesel! Franz Kafka spunea despre el: „Este atât de vesel, încât ai putea să crezi că l-a găsit pe Dumnezeu." Cartea sa, Ortodoxia, pe care vă deconsiliez categoric să o citiți, tratează cum să te simți în largul tău prin lume, fără să-ți pierzi totuşi capacitatea de a te mira. Cum să pui de acord toată frumusețea şi răutatea din jur? Răspunsul lui Chesterton este atât de smintit şi atât de şiret, încât îl voi cita în întregime.

„Creştinismul, scrie el, este unica religie de pe pământ care a avut sentimentul că omnipotența îl face pe Dumnezeu incomplet. Doar creştinismul a simțit că Dumnezeu, ca să fie pe deplin Dumnezeu, trebuie să fie atât rebel, cât şi rege. Singurul dintre toate credințele, creştinismul a adăugat curajul la virtuțile Creatorului. Căci singurul curaj vrednic de a fi numit curaj înseamnă neapărat că sufletul trece de un punct de cumpănă, fără să se frângă. Astfel abordez un subiect mai incomod, mai întunecat şi mai teribil; şi îmi cer iertare de la bun început dacă oricare din formulările mele va pica prost sau va părea lipsită de cuviință, atingând un subiect pe care cei mai mari sfinți şi gânditori s-au temut pur şi simplu să-l abordeze. Dar în acea teribilă poveste a Patimilor există o sugestie

emoțională limpede că Autorul tuturor lucrurilor (într-un mod de neconceput) a trecut nu doar prin agonie, ci şi prin îndoială. Stă scris: «Să nu-L ispitești de Domnul Dumnezeul tău.» Nu, dar Domnul Dumnezeul tău se poate ispiti pe Sine, şi s-ar părea că asta s-a petrecut în Ghetsimani. într-o grădină, Satan l-a ispitit pe orh şi, tot îhtr-o grădină, Dumnezeu l-a ispitit pe Dumnezeu. într-o manieră oarecare, supraomenească, a trecut prin groaza noastră omenească, a pesimismului. Lumea s-a zgâlțâit şi soarele a fost măturat de pe cer, nu la răstignirea pe cruce, ci la strigătul de pe cruce: strigătul care mărturisea că Dumnezeu fusese părăsit de Dumnezeu. Şi acum să-i lăsăm pe revoluționişti să aleagă un crez dintre toate crezurile şi un zeu dintre toți zeii lumii, cântărind cu grijă pe toți zeii eternei întoarceri şi ai puterii imuabile. Nu vor găsi un alt zeu care să fi trecut şi el printr-o revoltă. Nu (subiectul devine prea dificil pentru limbajul omenesc), să-i lăsăm pe ateişti să-şi aleagă un zeu.v Nu vor găsi decât 0 singură divinitate care a exprimat vreodată însingurarea lor; doar o singură religie în care Dumnezeu a părut pentru o clipă ateu."
înțelegeți, binevoitoare cititoare? Pricepeți
acum că o religie care face recurs la o asemenea

scânteiere mintală - ba chiar trebuie obligatoriu să o facă - nu poate fi pentru oameni care doresc să se lase de gândit? Aşa că, vă sfătuiesc să vă feriţi de întâlnirea cu Dumnezeul lui Avraam, Isae Şi Iacov, care a fost şi Dumnezeul lui Iisus Hristos şi Gilbert Keith Chesterton! Vă va pune neuronii pe foc.

## Alte opţiuni

Care ar fi alternativele? Căror religii v-aţi mai putea adresa, după ce iudaismul şi creştinismul s-au dovedit fundamental improprii? Cel dintâi lucru care îmi vine în minte aici este domeniul vast al religiilor New Age, care prezintă acelaşi avantaj menţionat când vorbeam despre teoriile conspiraţiei: există fără îndoială ceva pentru fiecare gust. Dacă preferaţi viaţă aspră a popoarelor primitive, puteţi să urmaţi cursuri de şamanism sau să vă eliberaţi de impurităţile interioare într-o colibă de sudaţie indiană. Dacă preţuiţi legăturile cu cosmosul, vă sfătuiesc să participaţi la expuneri despre astrologie: curând veţi vorbi, cu ochi împăienjeniţi, despre cum Uranus tocmai a intrat în casa a şaptea a lui Andrornaca. Sau mergeţi la

o întrunire a celor care cred în OZN-uri, unde fotografiile autentice cu extraterestri sunt considerate relicve. Pentru cazul în care aveţi înclinaţie spre iluminare, vă sunt recomandate cu cea mai mare căldură prelegerile lui Dalai Lama. Bărbatul sfânt cu râs molipsitor vă vâ servi formulări de acest gen: „Sunt convins că sensul adevărat al vieţii noastre constă în năzuinţa spre fericire. Asta-i foarte clar! Indiferent de religia în care crede, fiecare urmăreşte ceva mai bun în viaţă. Prin urmare, consider că viaţa noastră capătă sens prin căutarea fericirii." E banal, un terci vâscos de cuvinte fără legături de cauzalitate; e nemaipomenit. Se spune că seminarele de meditaţie zen-budiste ar avea, de altfel, acelaşi efect asupra minţii.
în fond, este egal pentru care şcoală vă decideţi până la urmă. Nicăieri nu veţi fi instigaţi cu, voioşie să gândiţi. Dar cel mai bine ar fi să vă lăsaţi pe seama unui guru, chiar dacă s-au sfârşit zilele petrecute pe pământ de Rajneesh Chandra Mohan, numit Bhagwan, al cărui exemplu dăinuie nemuritor. „Realitatea nu poate fi decât aflată", povăţuia acest mare învăţător indian, adică nu poate fi înţeleasă. El definea realitatea - şi asta merită aplauze spontane! - drept o stare a lipsei

de reflecție. Numai cine izbutește să devină un vas gol, spunea el, s-ar putea contopi în beatitudine. Iar cum această stare nu poate fi atinsă așa, pur și simplu, Bhagwan s-a oferit să dea asistență, în mod dezinteresat, pretinzând însă subordonare necondiționată în fața voinței sale și vestimentație strictă. Qne a trăit în anii șaptezeci ai secolului trecut își amintește, fără îndoială, straiele de un roșu-închis ale adepților săi, „sanjassini", și așa-numita mala, un lanț de lemn cu chipul maestrului, pe care îl purtau cu toții radios, în jurul gâtului. Pe când nu exista încă SIDA, Rajneesh Chandra Mohan organiza orgii, în cursul cărora elevele sale îi ofereau clipe dintre cele mai plăcute. Legendară a rămas și colecția sa de limuzine Rolls-Royce, în care călătorea regește spre audiențe- Și nu-și primea vizitatorii decât descălțați, de aceea și exista un anume loc pentru pantofi, unde atârna o pancartă uriașă, pe care scria: „Pantofii și intelectul trebuie predate la intrare."
Religiilor New Age nu li se poate reproșa nimic din punct de vedere teologic, dar toate prezintă un dezavantaj. Nu sunt valabile decât pentru minorități. Câți șamani, astrologi și amatori de sudații practicanți să existe pe lume? Cu siguranță, nu

mai mult de un milion (chiar dacă îi numărăm şi pe locuitorii Californiei). Cine intenţionează să se apropie de necugetare pe calea ezoterismului se va trezi rapid într-o existenţă de nişă, care, prelungita, devine riesatisfăcătoare. Iar cine doreşte să trăiască sentimentul ameţitor că împărtăşeşte credinţa sa cu alte o mie două sute de milioane de oameni nu are decât să caute o altă doctrină a mântuirii. Din fericire, aceasta există şi se cheamă islamism.

Bucuriile islamului

Religia islamică acţionează asupra necugetătorilor (şi a aspiranţilor) cu o forţă de atracţie irezistibilă. Nu este de mirare, deoarece prezintă două avantaje: este simplă şi totalitară. Spre deosebire de iudaism şi de creştinism, islamismul nu se întemeiază pe o antologie de texte, adăugate succesiv, milenii la rând. Nu, el se bazează pe o singură carte, scrisă de un singur om - negustorul Mahomed din Mecca - între anii 610 şi 630. Potrivit legendei, cartea respectivă i-ar fi fost dictată, de la prima şi până Ia ultima silabă, de Arhanghelul Gabriel, într-o peşteră a muntelui Hira. (Simplu.)

De atunci, acest gest de revelație este considerat un fundament divin. Coranul este o ipostază pământeană a „mamei scrierii"; aidoma unei fotocopii, ea reține cuvântul divin al lui Dumnezeu pentru eternitate. Contradicții? Poveşti pline de culoare? Autocritică? Nici vorbă! (Totalitar.) Orice musulman vă poate confirma că evreii şi-au măsluit Tora şi creştinii Noul Testament. Doar cartea lui Mahomed cuprinde cuvântul lui Dumnezeu în stare pură, dinaintea istoriei omeneşti. în Biblie abundă păcatele, inclusiv ale eroilor: de la relele purtări ale fiilor lui Israel la nelegiuirile celor mai mari regi ai lor. Evangheliile relatează că Apostolul Petru s-a lepădat de trei ori de Mesia, înainte să cânte cocoşul. Toate aceste detalii jenante au fost curățate din Coran. Şi cenzorul cel stupid a mai tăiat ceva cu foarfecă sa: Dumnezeu nu mai are, deodată, nevoie de parteneri. Nu mai urmăreşte să încheie o alianță cu oamenii, să-i curteze pentru a-i ademeni de partea Sa. Tot ceea ce le cere este supunerea. De fapt, chiar asta şi semnifică termenul de islam. Franz Rosenzweig, filozof al religiei, scria: „Allah este bogat, dar nu împreună cu toată lumea. Puterea Sa, ca a unui despot oriental, nu se manifestă prin crearea

a ceea ce este necesar, nici prin autoritatea de legiuitor, ci prin libertatea de a comite fapte arbitrare." La fel de simplă este concepţia islamului asupra lumii. Globul este împărţit în două jumătăţi, dar al-Islatn (casa islamului), angajată în susţinerea unităţii, şi dar al-harb (casa războiului), cu care trebuie purtat război. Câtă vreme? Mahomed este cât se poate de limpede în această privinţă: „Până nu mai există ispită şi credinţa se îndreaptă exclusiv către Allah." Cu dar al-harb se pot încheia înţelegeri tactice, armistiţii pentru perioade limitate. Ţelul rămâne, desigur, triumful permanent al islamului, şi nu umilirea lui de către necredincioşi.

Această religie mai prezintă şi un alt avantaj: cine se converteşte nu mai are dreptul să renunţe niciodată. Un musulman care trece la o altă credinţă este condamnat la moarte fără întârziere. în Arabia Saudită au fost decapitaţi oameni, din simplul motiv că poliţia descoperise că aveau o Biblie Creştină. Dar asta înseamnă şi că veţi fi scutiţi de orice alte decizii, scăpând astfel de supărătoarea gândire, altfel de neevitat. Oare nu se deschid perspective fantastice?

Mulţi experţi în chestiunile Orientului Apropiat amintesc acum, cu arătătorul ridicat, că islamul a

trecut în Evul Mediu printr-o aşa-numită perioadă de înflorire. O fază de iluminism, p adevărată explozie a gândirii. Atunci, în bibliotecile islamice au fost adunate cu dragoste scrierile autorilor necredincioşi (în primul rând ale lui Platon şi Arisțotel), iar mari filozofi s-au străduit ca moştenirea lor să rodească. Averroes, cel pe care l-am mai menționat aici, este exemplul cel mai renumit. în întreaga lume islamică au fost cultivate ştiințele exacte, trigonometria, fizica, statica, şi aşa s-au ridicat construcții care nu-şi găsesc egalul în civilizația iudeo-creştină. Domul Stâncii din Ierusalim este cel mai strălucitor exemplu. Toate acestea sunt adevărate. Din păcate, experții în chestiunile Orientului Apropiat uită să adauge că, fără excepție, filozofii iluminați, cu Averroes în frunte, au fost acuzați de abatere de la legile islamice, că scrierile lor au fost puse pe foc şi că ei au fost bucuroşi dacă au scăpat cu viață. Iar bunii specialişti uită să povestească de ce, vreme de trei secole, islamul a fost altfel decât îl cunoaştem astăzi: stăpânitorii săi l-au deschis influențelor culturale străine. Domul Stâncii din Ierusalim a fost construit de arhitecți creştini, după indicații luate din Apocalipsa Sfântului

Ioan, iar splendidele plăci de faianță din interior sunt opera meşterilor armeni.

Până în ziua de astăzi, Orientul Apropiat - dominat de islamism, după cum se ştie - a rămas un bastion al necugetării, desigur mulțumită nu doar Coranului, ci şi petrolului. în lumea largă, o guvernare, când urmăreşte să strângă taxe, face recurs la inteligența şi creativitatea cetățenilor, dar în Peninsula Arabă asta devine inutil, slavă cerului! Acolo este suficient să forezi o gaură în pământ şi, de îndată - insha'Allah!'1 - aurul negru țâşneşte ca o arteziană spre înălțimi. De aceea regiunile din Răsărit guvernează după modelul familiilor mafiote: în loc să perceapă taxe, împart fişicuri de bani, pentru a-şi cumpăra loialitatea. Succesul este uşor de constatat. Toate cele douăzeci şi două de state arabe realizează împreună un produs social brut care nu se apropie nici măcar de cel al Spaniei. Abia dacă există libertate de expresie, dar nici gând de dezbateri în parlamentele alese. Femeile îşi ascund chipul frumos sub văluri şi, în unele țări arabe, nici nu au voie să conducă maşina. Teoriile conspirației bântuie în voie. în vremurile bune,

minorităţi cum ar fi kurzii, asirienii şi copţii sunt sâcâite, iar în vremurile mai puţin bune chiar şi masacrate. Şi astfel ar fi putut să meargă lucrurile mereu înainte, dacă istorica lovitură de trăsnet din 11 septembrie nu i-ar fi trezit pe americani din adormirea lor. După aceea, din păcate, s-au lăsat ademeniţi să ocupe Iraquí. Şi acum poftim bucluc! Mulţi experţi în chestiunile Orientului Apropiat sunt de părere că americanii şi-au pregătit aventura lor militară cu diletantism (că au intrat cu prea puţini soldaţi, fără să aibă pregătit un plan pentru perioada postbelică etc.). Această critică ar putea fi justificată în detaliu, dar trece pe lângă miezul chestiunii, anume că, de la bun început, a fost o eroare să trezeşti Orientul din stupoarea lui în mod tradiţional bine păstrată. Nu poţi să pui pistolul la tâmplă unui întreg spaţiu cultural şi să te răsteşti: „Fă-te inteligent, acum, pe loc!" Iată o pornire nu numai abominabilă, dar şi condamnată la eşec.

EXERCIŢII PRACTICE

I. Pronunţaţi cu voce tare „shahada", declaraţia de credinţă islamică. în transcriere latină,

Cum m-am ¡¿¡
sat de gândi1

sună astfel: La illa-ha illa lak, muhammadun rasululah. („Nu există nici un Dumnezeu în afară de Allah, iar Mahomed este profetul lui.") Fiţi convins de ceea ce spuneţi şi nu rânjiţi!
II. Pronunţaţi „shahada" în prezenţa a doi martori musulmani. Felicitări! Tocmai v-aţi convertit la islamism.

A ŞAPTEA CALE: CĂRȚILE SUNT UN RAHAT!
evitați tipăriturile!
cea de față trebuie să fie
cea Din urmă lectură din viața
dumneavoastră
Undeva, în paginile acestea, am menționat
deja finalul de foc al romanului polițist Numele
nației, flăcările se dezlănțuie în biblioteca unei
mănăstiri medievale şi distrug manuscrise a căror
pierdere este ireparabilă - printre ele Teoria come-
diei ăe. Aristotel. Finalul romanului lui Ecb trimite
. la modelul măreț al Antichității: prefacerea în ce-
nuşă a Bibliotecii din Alexandria.
trandafirului, de Umberto Eco. Din cauza unor fa-
Cutn m -am jâ
sat de gândit

Această bibliotecă, întemeiată în vremea lui Ptolemeu I, în secolul al III-lea Î.Hr., a fost una dintre minunile lumii antice. Era adăpostită de o clădire impozantă, în cartierul palatelor din oraşul-port egiptean. Se spune că orice vas care ancora la Alexandria trebuia, mai întâi de toate, să predea bibliotecarilor pergamentele de la bord. Scribii întocmeau copii, după care copiile (şi nu originalele) erau înapoiate echipajelor. Se mai povesteşte că bibliotecarii din Alexandria ar fi depus la Atena, ca gaj, o mică avere - cincisprezece ralanti de argint - împrumutând astfel, exemplarele originale ale tuturor autorilor greci clasici. Apoi au renunțat la suma respectivă şi pur şi simplu au păstrat pergamentele. Desigur, poate fi vorba de o simplă învinuire răutăcioasă, dar şi adevărații colecționari de cărți sunt capabili de orice. Câte pergamente să se fi aflat la Alexandria? Patruzeci de mii? Patru sute nouăzeci de mii? Şapte sute de mii? Nimeni nu ştie. Sigur nu este decât că bibliotecarii aveau ambiția să adune tot ceea ce se scrisese în vremea lor, fiind tot atât de dornici să intre în posesia manuscriselor unor autori obscuri pe cât îşi doreau operele unor scriitori vestiți; astfel, au pus să se facă o traducere a Bibliei ebraice

şi au intrat probabil şi în posesia scrierilor lui Zarathustra, întemeietorul religiei persane. O întreagă trupă de scriitori erau angajaţi la bibliotecă, dar şi cunoscătorii de limbi străine îşi găseau simbrie şi pâine. începând din vremea bibliotecarului-şef Calimah din Cirene (305-240 î.Hr.) s-a întocmit şi un produs cât se poate de modern - un catalog. Fondul a fost consemnat pe aşa-numitele pinakes. Pe aceste tăbliţe erau dispuşi alfabetic autorii, cu scurte biografii, şi toate titlurile cărţilor aflate la dispoziţie, ordonate după cuvântul iniţial, fiind precizat şi numărul de rânduri. Rolele de text se aflau pe armaría (poliţe). Fiecare armaría era prevăzută cu o etichetă care preciza autorul şi tidul, astfel încât nu mai era nevoie ca pergamentele să fie scoase şi desfăşurate, pentru identificare.

Şi apoi, a ars într-o singură noapte. Evenimentul s-a petrecut în anul 47 î.Hr., când, din motive strategice, Iuliu Cezar a incendiat flota egipteană, într-un moment când aceasta plutea paşnic, în port. A fost suficientă o scânteie, care a pecetluit soarta tuturor acelor comori. Dar nu cumva lucrurile s-au petrecut cu totul altfel? în anul 640, Alexandria a fost cucerită de emirul Amrou Ibn al-Assad, care s-a întâlnit, după cum se relatează,

cu cel care conducea biblioteca, un distins filolog, Ioan Filoponus, iar apoi a trimis un mesaj suveranului şi comandantului său militar suprem, califul Omar, căruia îi adresa rugămintea ca bătrânului domn să-i fie permis în continuare să-şi vadă de treaba lui, cu cărțile. Următorul ordin al califului Omar nu lăsa cu nimic de dorit în privința limpezimii: „în ceea ce priveşte scrierile pomenite de tine, iată răspunsul meu", îi răspundea acesta fără întârziere. „în cazul în care conținutul lor este potrivit Cărții lui Allah, ne putem descurca fără ele, Cartea lui Allah fiind mai mult decât suficientă. Dar dacă, altfel, se referă la chestiuni care nu corespund cu acelea din Cartea lui Allah, nu există necesitatea să fie păstrate. Prin urmare, du-te acolo şi distruge-le." Cărțile, se spune, au fost folosite la încălzirea băilor din oraş. Existau patru mii de băi publice la Alexandria şi, vreme de o jumătate de an, în ele a domnit o căldură de saună. Două relatări care ne aprind imaginația şi care nu conțin decât o singură eroare abia perceptibilă, dar nici una adevărată. Ca să începem cu Cezar: biblioteca se găsea cu mult prea departe de port, ca să poată lua foc. Adevărat este că, împreună cu navele Ptolemeilbr, au ars şi câteva depozite (printre

care poate şi unul cu pergamente), dar atât şi nimic mai mult. Nici una dintre sursele contemporane nu vorbeşte despre o incendiere a bibliotecii, aceasta fiind o invenție apărută în perioada romană târzie. în ceea ce-i priveşte pe musulmani, atunci când au intrat în Alexandria, această minune a lumii erudiției nu mai exista de mult. Iar vina nu o poartă cine ştie ce piromani puşi să distrugă papirusuri, ci doar mucegaiul şi viermii, ca şi plecarea celor mai distinse minți la Bizanț. Doar în capetele noastre flăcările țâşnesc din hârtie. Doar în spatele retinei scrierile lui Platon şi Zarathustra ard mocnit, transformându-se în grămăjoare negre de cenuşă; doar în imaginația noastră băile publice au putut fi încălzite cu tragediile lui Sofocle. De altfel, toate cărțile de pe planetă nu ar fi suficiente să ardă pe rug vreme de şase luni.
Rămâne însă întrebarea de ce incendierea mitică a Bibliotecii din Alexandria ne preocupă atât de intens fantezia, şi asta încă de acum două mii de ani. Oare din cauza adevăratelor incendii care au mistuit alte biblioteci, ale căror vâlvătăi ne-au cufundat istoria într-o lumină întunecată? Cuvintele-cheie sună astfel: Pergam, Antiohia, Octaviană şi Palatină, la Roma. împăratul Diocletian a pus să

fie arse cărțile creştine, la Constantinopol; două sute de ani mai târziu, a ars întreaga bibliotecă, dintr-o întâmplare. La Monte Cassino, lombarzii au aprins focul în secolul al VI-lea, iar sarazinii în secolul al LX-lea. După Revoluția Franceză, „Comitetul pentru reconstrucție" s-a preocupat, emoționant, de Bibliothèque Nationale; armata britanică s-a răzbunat pe Library of Congress din cauza Declarației de Independență americane. Iar fasciştii sârbi au dat foc Bibliotecii din Bosnia-Herțegovina, în 1992, la Sarajevo, cu câteva obuze bine țintite. (De pe dealurile înconjurătoare aveau spațiu deschis de tragere, nimeni nu le stătea în cale.) Circa două milioane de cărți şi manuscrise s-au făcut cenuşă între ruinele înnegrite de fum.

Prin urmare, la ce anume ne referim de fapt când vorbim despre Alexandria? Găsim oare într-o mare de flăcări inițială, din Antichitate, surogatul pentru adevăratele orgii ale distrugerii, petrecute cu adevărat în istoria recentă? Avem oare de-a face, pentru o dată, nu cu pars pro toto, ci cu un întreg care reprezintă părțile sale? Nu ştiu. Dar ştiu că, din punctul de vedere al necugetarii ar fi mai bine dacă incendiul apocaliptic s-ar fi petrecut întocmai cum relatează legenda. Căci

distrugerea memoriei culturale reprezintă calea regală spre necugetare.
Jos literele!
N-ar fi trebuit niciodată să se ajungă atât de departe. Era suficient să rămânem în grotele de la Lascaux, pe pereții cărora strămoşii noştri au pictat bizoni, zimbri, urşi, elefanți, organe genitale feminine şi, uneori, şi masculine. Cu siguranță traiul în Paleolitic era mult mai liniştit/epocile care i-au urmat fiind departe de a rămâne la fel de sănătoase. Din păcate, chiar şi la Lascaux se pot observa semne ale decadenței care urma să vină. Strămoşii noştri au scrijelit stângaci, printre imagini, puncte şi linii, care lasă loc bănuielii că urmăreau să transmită un sens. Aşa a început prăbuşirea în lumea simbolurilor. Aşa am început să scriem.
Istoria dezvoltării scrierii este istoria unei decăderi progresive; declinul a fost tragic, atotcuprinzător şi, cel mai important, ireversibil. Să luăm, ca exemplu, apariția literei „a". Inițial era desenat un cap de taur, cu coarnele lui depărtate, apoi, capul de taur va fi stilizat, peu â peti. în cele din urmă ajunge

răsturnat la nouăzeci de grade; aşa ia naştere litera ebraică „aleph". Mai târziu, totul se mai răsuceşte o dată la nouăzeci de grade, rotunjimile capului de taur turtindu-se între timp cu totul, coarnele reducându-se şi luând forma micilor linii transversale din grecescul „alpha". După care, litera nu a mai suferit nici o schimbare esenţială. Astăzi, nici un cititor nu mai recunoaşte taurul ascuns odinioară în „a". Este vorba de o pierdere de senzorialitate, de forţă expresivă nemijlocită. Uitaţi-vă la micile imagini atrăgătoare, multicolore, denumite hieroglife, cu ajutorul cărora egiptenii obişnuiau să se înţeleagă în scris! Şi acum, aşezaţi alături o pagină printată din computer. Vedeţi cât de mult am sărăcit?
Este de presupus că picturile rupestre de la Lascaux nu semnificau decât: „Vedeţi, aici sunt urşi, bizoni şi zimbri!" Astfel nu exista nici o primejdie ca gândirea să poată fi stimulată. Mai târziu, în cazul pictogramelor, semnificantul şi semnificatul încă erau contopite. Astfel, jumătatea dreaptă şi cea stângă ale creierului, inteligenţa emoţională şi cea raţională, rămâneau într-un echilibru armonic. Dar apoi semnificantul şi semnificatul s-au despărţit cu o bubuitură mută şi de la acea fisiune nucleară s-au îndepărtat tot mai mult. Astăzi nu mai au

absolut nimic în comun! Faptul că un „a" arată ca un „a" nu este decât o pură convenție, o înțelegere arbitrară; ar fi putut la fel de bine să arate ca un „z". Cu alte cuvinte, nu se mai adresează decât rațiunii, gândirea poate să zburde liber. Asta reprezintă o pierdere a căii de mijloc. Și, de-a lungul mileniilor, lumea a devenit tot mai abstractă şi mai rece, iar realitatea a dispărut în hiperrealism. A fost distrusă, pentru că s-a refugiat în scris, devenind independentă într-o formă înstrăinată. Cu cât există mai multe cărți şi mai puțini analfabeți, cu atât mai mult se volatilizează realitatea care, până la urmă, se scufundă într-o ciorbă de litere.

Şi iată o întâmplare adevărată, extrem de sugestivă, relatata de George Orwell. în mijlocul blitzkrieg-ului, un bărbat a intrat într-o librărie din Londra şi a cerut ceva palpitant, preferabil un roman polițist cu multe crime. Faptul că în jurul lui cădeau rachetele lui Hitler, V2, nu era suficient de palpitant, avea nevoie de un roman! încă din cel de-al Doilea Război Mondial, realitatea virtuală a învins pe toată linia.

în ziua de astăzi, lumea nu mai există decât pentru cine citeşte. Contextul logic al orbirii a devenit universal şi prezintă o dovadă concludentă.

Cum iâsat ^ .   ' 185

în fiecare an se desfăşoară Ia Frankfurt pe Main Târgul Internațional de Carte, iar unul dintre canoanele acestui mare eveniment cultural este apariția unui număr de specialişti care trag semnale de alarmă, avertizând că, din păcate, nu se mai citeşte deloc, iar cartea nu mai are nici o şansă să se impună în societatea mediática. Şi care este rezultatul? La fiecare ediție a târgului apar tot mai multe edituri, tot mai mulți autori, iar producția de carte urcă spre cote tot mai greu de imaginat. Cine străbate Târgul de Carte de la Frankfurt nu-şi mai poate dori decât să se uite întreaga viață la televizor. Metaforele nu reuşesc să-l definească. Un potop? O avalanşă care se prăvăleşte brutal? Un munte de cărți care se înalță perfid? Un vulcan care scuipă blocuri de lava cu coperte cartonate şi paperback-uri rostogolite pe povârnişuri? O, grotă din Lascaux, tu, cea milostivă, întunecată şi plină de imagini, primeşte-ne şi pune-ne pe noi la adăpostul tău!

Laudă pictogramei

Dar încă nu este totul pierdut. Din fluxul de ştiri pe scurt aflăm că, în vreme ce numărul de

analfabeți din lumea a treia scade în mod regretabil, în bogata lume occidentală se răspândeşte un nou fenomen - analfabetismul funcțional. Tot mai mulți oameni ştiu în principiu să citească şi să scrie, dar asta tiu le foloseşte la nimic. Cu alte cuvinte, nu sunt în stare să se descurce cu texte dificile, unde prin „dificil" se înțelege şi un articol publicat într-o revistă ilustrată. Ei nu mai înțeleg ştirile difuzate la radio. Studiază prospectele medicamentelor şi văd doar calupuri de cuvinte confuze. Nu sunt în stare să răspundă cu un refuz scris la o înştiințare oficială. Nu sunt proşti, defel, dar pentru ei, lumea - care şi-a pierdut tot mai mult limpezimea - pare un labirint fără ieşire. Din punctul de vedere al necugetării este îmbucurător că răspândirea analfabetismului funcțional nu este combătută cu prea mult zel. Lingviştii prevăd că societatea s-ar putea împărți în două clase: cu „pricepere la text" şi cu „nepricepere la text". Primii au acces la informație, iar pe ceilalți îi mănâncă lupii. Numărul analfabeților funcționali din Germania este estimat la patru milioane, doar la Berlin fiind o sută şaizeci şi patru de mii, din câte se pare.

Lehamitea de lectură se răspândeşte pe nesimțite, dar există şi o latură vizibilă a fenomenului: în spațiul public apar tot mai multe indicatoare cu desene, aşa-numitele pictograme. Inutil să polemizăm dacă este cauza sau efectul analfabetismului cultural. Să fie oare menite să uşureze viața celor pentru care cititul rămâne o taină, sau să dezobişnuiască restul populației de buchiseala? Răspunsul este, desigur, ambele. în pictograme, semnificantul şi semnificatul, despărțite în mod atât de tragic, se regăsesc în sfârşit şi sărbătoresc unio mystica. S-a sfârşit cu tipărirea arbitrară a unor simboluri! Când vezi o femeie stilizată cu un bebeluş stilizat pe o masă de schimbat scutece stilizată, înțelegi imediat mesajul. Iar în cazul câinelui cu grămăjoara aburindă, traversată de o bară roşie, lucrurile stau la fel de limpede. Astfel se pune stavilă monstrului alfabetic. Abstracția limbii face loc înspăimântată unei varietăți pline de culoare şi de voioşie. Cu ajutorul pictogramelor, ne recucerim senzorialitatea. Numai americanii aroganți şi creduli în cuvântul scris fac iarăşi opinie separată din consensul popoarelor: pe indicatoarele lor de la răspântii stă scris cu litere albe Y-I-E-L-D, „Cedează".

Pomul de aur al vieţii
Cel care citeşte nu are, evident, ceva mai bun de făcut, şi prin urmare ar trebui să se simtă vinovat. De aceea vă sfătuiesc, cruţaţi-vă ochii! Nu vă torturaţi pupilele cu fleacurile acelea încâlcite, care-şi lasă urmele de furnică pe paginile albe. Mai bine faceţi o plimbare prin pădure! Chiar cu acest sfat se alege în opera dramatică naţionala a germanilor un elev însetat de ştiinţă, care intră în cabinetul prof. dr Heinrich Faust şi doreşte să afle ce anume direcţie de studiu i s-ar potrivi. De fapt, înaintea sa se află nu învăţatul, ci diavolul, care, ludic, i se înfăţişează deghizat în Faust. Mefisto îi turuie elevului până-l ameţeşte. Pentru început, îi explică în amănunt că logica este deprimantă, iar metafizica inutilă, apoi îl scârbeşte de studiul dreptului. Teologia? Las-o baltă, îi spune dracul, „atâta otrav-ascunsă zace-n ea". Numai în ceea ce priveşte medicina pare mai reţinut: acolo nu e nevoie să înveţi nimic şi, pe deasupra, poţi pipăi femeile fără să fii pedepsit. în cele din urmă îl trimite acasă pe elev, spunându-i: „Prieten drag, tot ce stă-n teorii e cenuşiu, / Dar verde al vieţii pom de aur."
Curo m-am jâ „ 18g
4at de gândit

Aş putea fi bănuit că aş fi advocatus diaboli, dar, fie vorba între noi, chiar asta sunt. Căci, în definitiv, Mefisto este „O parte a acelei puteri, / Ce mereu rău vrea şi mereu bine face". Lecția primită de elevul însetat de știință din Faust, de Goethe, merită aplauze la scenă deschisă! Acesta este adevărul: cărțile sunt plicticoase, iar cine urmăreşte o experiență de viață necolbuită, autentică, trebuie să le închidă şi să nu le mai deschidă niciodată. Biblia povesteşte că în grădina raiului creşteau doi pomi. Unul era pomul vieții, despre care pomeneşte diavolul, iar celălalt pomul cunoaşterii. Pentru oricare necugetător în devenire este limpede ca lumina zilei ce înseamnă asta. Ca să înflorească pomul vieții, trebuie mai întâi să pui toporul pe pomul cunoaşterii.
înainte de a vă împinge spre acțiuni şi rezolvări radicale, aş dori să ies în întâmpinarea unei obiecții care în mod sigur vă stă pe limbă. Oare nu este posibil să-ți goleşti mintea şi cu ajutorul tipăriturilor? Nu cumva mulți fost convertiți la necugetare, în trecut, tocmai cu această metodă de modă veche? Sigur că da. Dar, din păcate, metoda scrisă are dezavantaje clare. Cărțile nu se modifică, în ele găseşti documentate erorile de

ieri, rămânând uneori mărturie chiar împotriva autorilor, desigur fără intenție. Apoi, contradicțiile, greşelile şi falsificările sunt vizibile pentru oricine, în toată urâțenia lor. Imaginile colorate se bucură de un avantaj evident din acest punct de vedere, deoarece nu au o istorie. Fie-mi permis să explic pe baza unui exemplu vestit.

## înțelepții Sionului

Dintre cărțile care au contribuit cel mai mult la distrugerea gândirii face parte, fără îndoială, şi cea intitulată Protocoalele înțelepților Sionului. Mai întâi a jucat un rol important în viața politică a Rusiei, instigând Sotniile negre să se năpustească asupra evreilor, să-i prade şi să-i omoare; Sotniile negre erau un partid naționalist extremist, constituit după revoluția din 1905, când țarul a limitat drepturile poporului. Mai târziu, Protocoalele au devenit un îndreptar al pogromurilor pentru aşa-numiții albi, în războiul civil din Rusia, izbucnit după puciul bolşevicilor din 1917. Albii nu se mulțumeau numai să se lupte cu duşmanii lor comunişti, dar, cu şi mai mare drag, ucideau evrei. Se apreciază

că o sută de mii de oameni au căzut pradă acestui genocid. După victoria bolşevicilor, Protocoalele au fost traduse şi în alte limbi şi s-au răspândit în Occident, în 1920, prestigiosul The Times, din Anglia, a publicat un editorial care punea, neliniştit, întrebarea dacă nu cumva acum, după ce imperialismul german fusese înfrânt în Primul Război Mondial, nu apăruse ameninţarea unei noi primejdii - cea evreiască. Henry Ford, regele automobilelor, a fost stimulat de Protocoale sâ-şi publice articolele într-o carte, atrăgând atenţia asupra unei conspiraţii evreieşti. Este adevărat că în 1927 avea să ia poziţie oficială împotriva propriei sale opere, dar, între timp, The International Jew devenise de mult un bestseller. în Germania, Protocoalele s-au bucurat de mare atenţie, în special din partea practicanţilor meseriilor tehnice. în 1922 au inspirat un asasinat politic: radicalii de dreapta l-au împuşcat la Berlin pe ministrul de Externe Walter Rathenau, un patriot german înflăcărat, de origine evreiască, atentatorii fiind convinşi că ar fi unul dintre „înţelepţii Sionului". Protocoalele au făcut apoi o carieră strălucită în perioada nazistă. Influenţa lor putea fi simţită aproape în fiecare articol din Völkischer Beobachter. Este de datoria fiecărui german, aşa se spunea

într-un apel din 1933, să studieze planurile înfricoşătoare ale înțelepților Sionului, să le compare cu suferințele poporului german şi să tragă concluziile care se impun. Iar Protocoalele au avut cu adevărat vânzări excelente. Şi, spre deosebire de Mein Kampf a lui Hider, pe care fiecare pereche o primea cadou de nuntă şi apoi o lăsa să se umple de praf în şifonier, Protocoalele erau cu adevărat citite. După cum se ştie, germanii s-au transformat, în anii de după 1939, dintr-un popor relativ civilizat într-o bandă de ucigaşi şi de complici. Polițişti absolut normali din Hamburg au împuşcat în Polonia şi în Rusia bărbați şi femei dezbrăcați, în gropi pe care fuseseră mai înainte puşi să şi le sape singuri. Frizeri absolut normali din Saxonia, şi medici din Suabia, şi profesori de latină din Köln s-au ocupat, îmbrăcați în uniforme negre, cu cap de mort, să gazeze copii şi bunici evrei. Țărani austrieci absolut normali au doborât, până la unul, toți deținuții fugiți din lagărul de concentrare de la Mauthausen, în cursul unei evadări în masă. Evreii nu sunt, desigur, decât o parte a victimelor național-socialismului (în campania lor de cucerire din Răsărit, germanii au ucis cu mult mai mulți civili ruşi). Dar ei au fost totuşi cei cărora le era Jăsat de gândit lyd

adresată o asemenea furie distructivă, capabilă să mai uimească şi astăzi. Evreii erau considerați agenți ai forțelor demonice şi, cât timp rămânea în viață chiar numai unul, naziştii nu se puteau simți în siguranță. „Dacă evreul, cu ajutorul mărturiei sale de credință marxistă, va triumfa asupra popoarelor acestei lumi, scria Adolf Hitler, atunci coroana sa va fi dansul morții omenirii, atunci această planetă va bântui din nou prin eter pustiită de oameni, ca în urmă cu milioane de ani."
Protocoalele înțelepților Sionului sunt răspândite astăzi mai ales în Orientul Apropiat. Au cunoscut mai multe ediții în arabă decât în oricare altă limbă, inclusiv germană. O singură tipăritură a avut mai mult succes în Peninsula Arabă, anume Coranul. Trebuie în orice caz să luăm în considerare posibilitatea ca Protocoalele să fie una dintre cele mai bine vândute cărți din istorie; că au fost depăşite doar cu puțin de scrierile sacre ale omenirii. Şi, cu siguranță, acest document al necugetării a avut mai mulți cititori decât operele lui Shakespeare şi ale lui Homer.
Dar despre ce este vorba, de fapt, în Protocoalele înțelepților Sionului? Despre pretinsul proces-verbal al unei întruniri Ia care iau parte conspiratori

evrei. Unul dintre „înțelepți" flecăreşte inspirat de cutia cu minuni machiavelică: țelul rămâne obținerea puterii, iar pentru asta este nevoie să se împrăştie cât mai multă confuzie cu putință. Şi trebuie răsturnate vechile autorități - aristocrația, Biserica, monarhia. Oricum, se obținuseră deja succese vaste: ,,De când ani strecurat în organismele de stat otrava liberalismului, întregul lor aspect politie s-a schimbat. Statele au fost cuprinse de o boală mortală- septicemie. Nu ne mai rămâ^ ne decât să aşteptăm sfârşitul încleştării lor cu moartea." S-au creat monopoluri economice vaste pentru a-i exploata tot mai crunt pe muncitori, dar, în acelaşi timp, muncitorimea trebuie mânată în taină la greve şi revolte. Apoi, trebuie stârnite războaie fără sens: „Pentru a-i provoca pe cei însetați de putere să comită abuzuri de putere, am adus toate forțele din întreaga Europă în poziții antagonice, iar prin mijlocirea legăturilor lor cu Europa, trebuie să producem şi într-alte părți ale pământului fermentații, scindări şi duşmănii." în toate marile oraşe europene, continuă „înțeleptul Sionului" cel fără nume, s-au construit căi ferate subterane, doar cu scopul ca în tuneluri să poată fi depozitați explozivi. în ziua X totul va fi aruncat
Cumm-amj, ioc

în aer. în haosul creat, dominația mondială le va reveni evreilor ca de la sine. Şi astfel s-ar declanşa epoca mesianică: un bărbat din neamul Iui David va sta pe tronul suveranului. Se va vorbi mult despre libertăți, dar popoarele vor fi în realitate guvernate cu mână de fier. Spionii puterii se vor afla în fiecare casă şi pe fiecare stradă. Presa va fi supusă unei cenzuri stricte. Iar toate acestea nu s-ar petrece decât spre binele oamenilor, care ar fi prea proşti şi prea egoişti ca să se poată guverna singuri.
Protocoalele înțelepților Sionului sunt o plăsmuire a poliției secrete țariste, Ohrana, şi nu au apărut chiar din senin. Secțiuni masive au fost plagiate după volumul Dialog în iad, de Maurice Joly.
Această carte nu are nimic de-a face cu societățile secrete şi cu atât mai puțin cu evreii. Este vorba de un dialog imaginar între Montesquieu şi Machiavelli. Cel dintâi apără teza liberală, potrivit căreia tirania este nu numai imorală, ci şi desuetă; celălalt susține, cu cinism, că popoarele ar fi silite să o accepte, spre fericirea lor. Maurice Joly a fost un curajos jurnalist francez. în cartea sa, tipărită în 1864 la Bruxelles, se referea la dominația de teroare a lui Napoleon al III-lea, el fiind „Machiavelli" pe care Joly dorea să-l demaşte.

însă înalta Curte i-a înțeles cu uşurință stratagema. La 25 iulie 1865, Joly a fost condamnat la Paris la cincisprezece luni de închisoare, cartea fiind interzisa şi confiscată. Mai târziu el s-a sinucis, disperat din cauza demersului ratat.
Mistificatorul Ohranei pune în gura „înțeleptului Sionului", în esență, cuvintele cinicului lui Joly, care iau turnura unor profeții despre un viitor totalitar, sub dominație evreiască. Dar mistificatorul a întors pe dos şi argumente lui Montesquieu, deformându-le şi transformându-le în acele pasaje pline de culoare, în care liberalismul este descris ca mijloc de inducere a confuziei în rândul neevreilor. Dacă sunteți cumva o partizană a teoriei literare postmoderne, ar trebui să vă opriți o clipă. Oare nu este o ilustrare splendidă a părerii că, în străfundul lor, textele nu au nici un sens? Că totul nu depinde decât de interpretare, mereu? Un mistificator taie câteva pasaje, le prevede cu câteva titluri de capitol derutante, le pune într-un nou cadru şi, hocus-pocus, iată o carte liberală, scrisă pentru a-lv supăra pe un tiran, metamorfozată într-o diatribă în favoarea țarismului, care serveşte la defăimarea unei minorități total străine de toate astea.
Cui» m-aaj i. 107
Jâ*at de gândit ly/

Cum a ajuns Ohrana Ia ideea, nu chiar Ia îndemână, de a utiliza Dialogul în iad al lui Joly drept model? Răspunsul se învârte în jurul unei spargeri din anul 1897, când un grup de agenți secreți au pătruns, pe fereastră, în vila unui anume Elie de Cyon, în Elveția. De Cyon era un rus în exil, evreu convertit la creştinism şi duşman fanatic al ministrului Industriei din acele vremuri, Serghei Witte. Acel Witte încerca de fapt să introducă forțat o politică de modernizare în Imperiul Țarist, atrăgându-şi astfel ura tuturor conservatorilor. Pe masa de lucru a lui de Cyon, spionii poliției secrete au descoperit un manuscris inspirat din Maurice Jbly; numai că „Machiavelli" fusese peste tot înlocuit cu „Serghei Witte".

Conducătorul Ohranei de la Paris era atunci un anume Piotr Ivanovici Racikovski, un tip jovial şi periculos, care îl disprețuia pe Elie de Cyon şi îl antipatiza de-a dreptul pe ministrul Industriei. Iar întâmplarea îi pusese în mână o armă cu care putea lovi simultan în ambii săi inamici. Astfel a cerut să fie întocmit un document care să demonstreze concludent că Serghei Witte - marele modernizator - era o marionetă în mâinile evreilor; şi doar Elie de Cyon a ştiut cât de mult a fost umilit cu

acest prilej, în taină, titlul falsului, Les Protocoles des Sages de Sion, fiind o aluzie cât se poate de transparenta la adresa lui. Iată cu ce se alegea, de pe urma propriei sale viclenii! Iar mistificatorul nici nu şi-a dat prea mare osteneală, ci a copiat pasaje întregi, cuvânt cu cuvânt, de la Maurice Joly. Locul faptei a fost Bibliothèque Nationale din Paris (tocmai acea bibliotecă incendiată după Revoluția Franceză). Acolo se mai poate vedea şi acum un exemplar al Dialogului în iad, în care au fost subliniate cu creionul exact pasajele care apar în Protocoale, aproape neschimbate. Falsul a fost făcut public de un scriitor mistic, care probabil se afla în legătură cu Racikovski. îl chema Serghei Nilus, fusese anarhist în tinerețe şi apoi, pocăit, regăsise calea credinței adevărate, adică ruso-ortodoxe. Acest sfânt straniu considera ştiința, progresul şi democrația semne ale sosirii iminente a lui Antihrist, făcându-şi din Protocoale cartea sa de căpătâi. în 1911, Nilus le-a publicat sub forma unui tratat, începându-şi astfel marşul triumfal jur-împrejurul planetei.

După cum doream să demonstrez, cărțile nu sunt un mediu propice pentru a-l împiedica pe om să gândească, iar eu aş putea să par în profundă

Cum m-am /ă „ . 199

iat de gândit

contradicție cu propria mea intenție. Dar, credeți-mă, aparențele înșală. Tocmai ce v-am povestit până acum dezvăluie limpede cât de limitată este capacitatea cărților, în această privință. Şi nu este adevărat că textele pot transmite întotdeauna ce vor: dacă sunt deformate, tot mai păstrează urme ale sensului inițial. Amprentele lăsate de Racikovski şi de banda lui de plastografi sunt mult prea evidente. La fel şi asemănarea dintre copie şi original. Gândiți-vă la avantajele oferite de metoda figurativă! Nu există nici un fel de reținere, reexaminare şi comparație, nici un fel de surprindere sau îndoială. Scenele ni se perindă prin față, multicolor, pregnant şi rupt de orice context istoric. Ce mai marş triumfal ar fi avut Protocoalele înțelepților Sionului dacă şi-ar fi început cariera nu într-o librărie, ci într-un cinematograf! La această stratagemă pare să fi ajuns acum şi guvernul egiptean. La televiziunea de stat a fost transmis vreme de mai multe săptămâni un serial inspirat din Protocoale. Cum în întreg Orientul Apropiat se vorbeşte araba, aria de difuzare nu ar trebui să rămână restrânsă doar la Egipt; şi Siria şi Arabia Saudită ar putea să-şi exprime interesul. Este uşor de imaginat ce efect va avea asupra

acestei regiuni a lumii, în care gândirea este ori-
cum prost privită! Fiecare felah, fiecare şomer, fie-
care lustragiu analfabet, de la Ramallah şi până Ia
golful Aden, va fi curând luminat şi va şti cine
este vinovat de nefericirea lui. Cu puțin noroc şi
o subtitrare bună, serialul poate ajunge chiar până
în Malaysia. Iar ranchiuna lui Racikovski sau ne-
norocirea lui Maurice Joly nu va fi surprinsă de
nici un aparat de filmat, indiferent cât de bine re-
glat. Cărțile nu sunt capabile de aşa ceva.
Habet suum fatum libellus'1
Acum trebuie să fiu pregătit să răspund unei
ultime obiecții Şi anume aceea că nu fac ceea ce
propovăduiesc. Pentru că, spuneți-mi, ce țineți în
mână, chiar acum? Ce răsfoiți, chiar acum? Pe ce
aveți privirile ațintite, dacă nu pe litere? Aş vrea
să vă amintesc un concept din geometrie, anume
construcțiile ajutătoare, desenate fin cu creionul
şi şterse apoi cu guma, de îndată ce s-a încheiat
munca. Voită l Cartea din fața dumneavoastră este

tot o asemenea construcție ajutătoare. Şi mă folosesc de ea deplin conştient că nu e tocmai ceea ce vreau, dar, deocamdată, nu am altceva la dispoziție. Apoi, editura mi-a plătit un avans frumos. De îndată ce voi deveni celebru cu ajutorul dumneavoastră, binevoitoare cititoare, nu-mi voi mai face cunoscut mesajul decât la televizor. Promit! Am pregătit de pe acum casete video şi DVD-uri cu exerciții pentru necugetători. în clipa în care va începe livrarea lor, se poate renunța, fără probleme, la construcția ajutătoare din hârtie.

EXERCIȚII PRACTICE

I. Ardeți această carte. Dar numai după ce ați încheiat lectura ei, vă rog. Iar în timpul combustiei, băgați de seamă să nu vă dați foc şi la îmbrăcăminte sau la casă, din neatenție. Nu sunt răspunzător de eventualele pagube!

II. La apariția sentimentului că ați putea suferi o recădere - anume că ați putea reîncepe să gândiți - cumpărați încă un exemplar al cărții şi ardeți-I.

III. Avansaților li se permite, în loc să cumpere un volum nou şi să-l ardă, să depună direct în contul autorului prețul cărții, ca gest simbolic. Datele bancare le puteți cere de la editură, vă rog.

A OPTA CALE: C-AŞA BEU OAMENII BUNI!
DAŢI DOVADĂ DE CURAJ!
DEVENIŢI DEPENDENŢI DE DROGURI!

Aproape am sentimentul că ar trebui să-mi cer scuze pentru cele ce urmează. Deoarece, după ce aţi rezistat atâta vreme lângă mine, după ce aţi studiat, cu răbdare angelică, toate indicaţiile mele, vă voi dezvălui - zâmbind glacial - că există o scurtătură spre necugetare. O metodă pe cât de simplă, pe atât de sigură, prin care puteţi răpune orice gând. De ce, veţi striga indignaţi, nu am descris-o de la bun început? Când pui o întrebare trebuie să-i dai răspuns, stă scris în Dicţionarul locurilor comune al lui Flaubert. Prin urmare, iată răspunsul:

De-aia! Dacă mă lua gura pe dinainte şi pălăvrăgeam de la început despre scurtătura spre sfârşitul gândirii, din cartea asta nu rămânea decât o broşură. Şi, trecând cu vederea că n-aş mai fi putut încasa avansul din partea editurii despre care vorbeam, ea nu s-ar fi adresat decât unei categorii foarte subțiri de cititori. Pentru că scurtătura pe care v^o propun în final nu este la îndemâna oricui, ci presupune un anume curaj. Trebuie să fiți pregătit să treceți peste convențiile burgheze şi să vă îndreptați neabătut şi fără teamă spre țelul stabilit. Nici meseria, nici familia nu au voie să vă stea în cale; nici medici bine intenționați, nici terapia de grup nu trebuie să vă împiedice; şi nici la sănătate nu e bine să țineți prea tare şi fiți dispuşi să o jertfiți pentru acest bun suprem.

Cea de-a opta cale spre lichidarea gândirii este, aşa cum fac aluzie încă din titlu, dependența de droguri. Vă voi oferi acum micul serviciu de a vă descrie efectele celor mai importante prafuri şi băuturi şi apoi mă voi ocupa de alt aspect, anume care este cel mai potrivit pentru a vă face fericit şi ce răsplată vă aşteaptă cu brațele scheletice deschise.

Alcool

Avantajul enorm al alcoolului este că există lâ îndemână aproape peste tot în lume. în Occident este absolut legal (dar şi cei mai fundamentalişti şeici petrolieri din Arabia Saudită au rezervele lor secrete de whisky). Un alt avantaj este acela că organismul omenesc absoarbe alcoolul ca un burete. Aproape nu există vreun alt produs chimic - şi cu siguranță nici un alt narcotic - care să fie tolerat în organism într-o concentrație de până 5%c în sânge.

Alcoolul are efect asupra funcțiilor superioare ale sistemului nervos, care controlează starea de conştientă şi emoțiile. Astfel scade capacitatea de autocritică. Acum vă considerați cel mai frumos, cel mai mare şi cel mai deştept, inhibițiile dispar şi, odată cu ele, dispar şi gândurile. într-o singură beție mor sute de mii din cele circa cincisprezece miliarde de celule cerebrale. Durerea de cap de a doua zi ar fi mai nimerit să se cheme durere de creier; în calitate de necugetători în devenire, fie ca această veste să vă îndulcească următoarea mahmureală! în cazul unui consum constant de alcool, părți ale creierului suferă leziuni, iar masa

cenuşie scârboasă din capul dumneavoastră se descompune văzând cu ochii. Aveţi şanse mari de o psihoză alcoolică de lungă durată. Starea de delirium tremens vă face să auziţi voci înfricoşătoare şi să vedeţi monştri în propria dumneavoastră locuinţă; în cazul sindromului Korsakov, vă pierdeţi memoria recentă şi, ca să umpleţi golurile, puteţi inventa cele mai diverse poveşti. Firesc, printre toate astea chiar nu vă mai rămâne suficient timp pentru gândire.

„Beţia sapă pe faţă riduri ale prostiei, pe care cel veşnic beat le consideră semne ale maturităţii chipeşe, ale farmecului şi capacităţii sale de gândire", notează scriitorul Joseph von Westphalen. Nimerită observaţie! Din păcate, tot felul de asociaţii ale oamenilor plini de intenţii bune încearcă mereu să strice altora plăcerea de a bea. Cea mai cunoscută a fost „American Temperance Society", care s-a aflat la un pas de a reuşi, între anii 1839 şi 1844, să abată uscăciunea asupra unei patrii a alcoolismului. în Irlanda, consumul de whisky a scăzut incredibil, de la 56 la doar 25 de milioane de litri. Numărul de crime a coborât în aceeaşi perioadă la mai puţin de jumătate, iar cel al jafurilor cu asasinat de la 725 la 257. Din punctul

de vedere al necugetării, aceasta este o statistică oribilă. Trebuie să ocoliți şi organizații cum ar fi Alcoolicii anonimi. Este mai bine să țineți aproape de paharul dumneavoastră cu licoare şi jurați, cu ochii sticloşi şi mintea înaripată, că aveți totul sub control. Atunci nimic nu mai poate să meargă strâmb. Amintiți-vă şi de Boris Elțîn, care adesea era atât de aburit, încât nu mai reuşea să se coboare din avionul prezidențial postsovietic. în timpul vizitelor de stat, gărzile sale îl purtau de subsuori de la o întâlnire la Următoarea, pentru că nu mai reuşea să pună un picior înaintea celuilalt în stare de beție profundă, l-a desemnat în sfârşit succesor pe autocratul Vladimir Putin cel fără bărbie. Luați exemplu de la acest băiat admirabil, acest adevărat maladeț rus!

Canabis

Asirienii cunoşteau o anume tămâie dulceagă, pe care o numeau qunubu sau qunabu. Herodot relatează despre sciți, un popor sălbatic de călăreți, care se vârau sub pături de postav cu semințe de cânepă şi le aruncau peste pietre încinse în foc: semințele de cânepă „începeau să fumege şi să

scoată aburi, mai tare ca oricare baie de aburi grecească. Sciții urlau de plăcere." în esență, cânepa se poate folosi în două feluri. Fie se fumează frunzele uscate ale plantei (numite în acest caz iarbă)> adesea amestecate cu tutun, fie se foloseşte haşişul obținut din inflorescențele râşinoase. Acest drog poate fi şi mâncat (deosebit de căutați sunt biscuiții de haşiş) sau bea (ca adaos în ceai sau cacao). Dar, atenție, Canabisul reprezintă o categorie specială. Nu este nici stimulant şi nici calmant, nici halucinogen şi nici narcotic. Prin urmare, în cazul unei utilizări greşite, poate avea urmări fatale. Substanța sa activă principală creşte nivelul serotoninei în creier. Cantități mici măresc receptivitatea şi sensibilitatea. Devii, după cum spune Walter Benjamin, „o ființă prozaică desfătată în cel mai înalt grad". Asocierile de idei se năpustesc într-o densitate de-a dreptul satanică asupra consumatorului de drog, ehinuindu-l cu cele mai îndrăznețe combinații de gânduri. Din fericire, lucrurile nu trebuie să rămână în acest stadiu: şi în cazul haşişului, cantitățile mari fac minuni, mai ales dacă sunt consumate cu regularitate. Preferabil de câteva ori pe zi. Prin urmare, înfigeți-vă cu încredere! Luați cu ceaşca. Sau cu pipa. Sau cu biscuiți. Luați temeinic! Numai astfel

vă veți putea apropia de starea râvnită de „inexprimabilă tihnă", de vestita „pace fără sfârşit" cântată de Theophil Gautier, bucurându-vă de senzația spongioasă trăită şi de poetul francez: „Am înțeles, în sfârşit, fericirea ce le este dată duhurilor şi îngerilor, potrivit gradului lor de desăvârşire, atunci când alunecă prin eter şi prin cer."
Drept urmare, percepția lumii înconjurătoare este încetinită. Ochii şi urechile nu se mai pot orienta corect, asociațiile se fac mai lent şi fluxul vorbirii devine vâscos. Te cufunzi în tine. „Unde a fost Sine să se facă Eu", pretindea odată Sigmund Freud, apodictic; întemeietorul psihanalizei dorea ca zona inconştientă a sufletului să fie luminată cu putere de rațiunea scrutătoare. Cu ajutorul canabisului veți obține efectul invers. Unde am fost Eu s-a făcut Sine, conştienta se cufundă într-o noapte adâncă, întunecată de vise. Efectele asupra sufletului sunt mai radicale şi, în primul rând, durează mai mult decât în cazul alcoolului. Prietenii falşi ai acestui drog cred cu tărie că nu ar provoca dependență, dar este inexact. Trebuie doar să vă încordați cât se cuvine. Marijuana nu-i bună de nimic - în schimb haşişul, da, constant şi în doze mari. Unii oameni bravi din India şi

Africa de Nord fumează zilnic câte două până la şase grame! Potrivit cercetărilor medicale practice, aceasta duce la o „schimbare caracteriologică de natură toxică", ale cărei simptome sunt obtuzitatea, tulburările de vorbire şi gândirea confuză. Splendid! Dacă, pe deasupra, mai suferiți şi de o nevroză în stadiul de omidă, aceasta se va dezvolta rapid, ca un fluture, sub influența canabisului. Şi cum veți fi ocupați cu interesante halucinații, pentru gânduri nu vă va mai rămâne prea mult răgaz. Iată ce relatează unul din cei atinşi: „M-am cufundat într-o lume care nu avea nimic de-a face cu realitatea. Totul se petrecea foarte încet, aşa, ca şi cum s-ar fi deschis o uşă spre o altă dimensiune. Nu mai puteam urmări nici o discuție şi nu mai puteam să mă exprim. La un moment dat am luat-o la fugă gol-puşcă prin împrejurimi şi m-am luptat cu diavolul şi cu bunul Dumnezeu."
Charles Baudelaire a atras atenția ca, totuşi, să nu fie supraapreciat efectul canabisului. în drog nu-ți descoperi decât propria fire, indiferent cât de exacerbată: „Omul nu va evada din determinările temperamentului său fizic şi moral", scria poetul. „Haşişul va fi pentru impresiile şi gândurile intime ale omului o oglindă concavă, dar limpede." Stați

puțin. Ați auzit bine? Nu cumva Baudelaire a lăsat să cadă, tare şi apăsat, chiar cuvântul „gânduri"? Veți fi pe bună dreptate dezorientați, şi nu vă veți putea linişti decât cu un exemplu german, care arată cât de departe poate duce consumul de canabis. Mathias Brockers, un jurnalist cultural, publica mai demult cărți groase, cât bucoavnele bisericeşti, despre puterile binecuvântate ale cânepii şi lăuda sferele înalte de plutire după inhalarea fumului dulce. Şi evident că nu s-a mulțumit să predice, ci a şi aplicat învățătura lui. Şi a rezultat una dintre acele cărți antiamericane, referitoare la conspirații, despre care am discutat deja în treacăt. Brockers ne împărtăşeşte ceea ce a văzut el pe Internet, printre aburii cețoşi, şi anume că Mossad şi CIA se află în spatele atentatelor din 11 septembrie. Cartea a devenit imediat un succes. Dacă Brockers ar fi gândit, în loc să pufăie la haşiş, asta nu i-ar fi reuşit niciodată.

Ecstasy

Drogul Ecstasy, care poate fi găsit sub formă de pastile la orice dealer bun din apropierea dumneavoastră, este o realizare a secolului XX. El a devenit

popular în anii nouăzeci, folosit de tineri la petreceri tehno, ca stimulent. Ecstasy îi ajuta să-şi treacă nopţile, în bubuitul monoton al boxelor.

Ca şi canabisul, Ecstasy acţionează asupra serotoninei, substanţa din creier cu rol de mesager. Serotonina rămâne mai mult în punctele de legătură dintre neuroni şi, în acelaşi timp, împiedică producerea unor cantităţi suplimentare. Rezultatul este descris de utilizatori drept „senzaţia oceanică". Deodată, vă veţi simţi în acord cu fiecare particulă de praf din univers, îi veţi considera pe cei din jur demni de un sărut, eliberându-vă de constrângerea oricăror limite fizice. Lumea - ca pilulă şi reprezentare: nimeni nu mai părăseşte ringul de dans. Ecstasy realizează astfel, pe cale chimică, acea armonie, care reprezintă (vezi „Prima cale") premisa necugetării. Cine a asistat la o petrecere tehno a remarcat desigur că, din afară, seamănă cu marşurile tinerilor din ţările totalitare: o masă de trupuri care se mişcă perfect sincronizat, perechi de ochi holbaţi în gol etc, lipsindu-le doar drapelele şi lozincile. Poate într-o zi un dictator va avea ideea să le prescrie supuşilor săi drogul fericirii. Faimosul Doctor Motte, din Berlin, care a iniţiat aşa-numita Iove parade, a dat de mult semnalul. La finalul marşului

organizat de el, executat în paşi de dans de mii de adepţi ai stilului tehno, considerat demonstraţie politică, îşi făcea apariţia pe o platformă înălţată lângă Coloana triumfală din Berlin. Doctor Motte, pe numele său Matthias Roenigh, primea, în fiecare an, cu bunăvoinţă exuberanţa clocotitoare a mulţimii, apoi ţinea un discurs care strălucea prin totala lipsă a vreunei semnificaţii.
Nu vrem să trecem sub tăcere că Ecstasy are câteva efecte secundare. Probabil că este nociv pentru creier şi sistemul nervos. Apoi, ridică temperatura corpului şi provoacă deshidratare, ceea ce consumatorul de Ecstasy, îh stare de transă, nu prea bagă de seamă. Face febră, temperatura poate urca până la 42°C, şi totul se poate solda cu un efect de insolaţie gravă. Mai mult de atât, pilulele de Ecstasy conţin adesea praf de copt sau alte impurităţi periculoase. Dar cine vrea cu adevărat să se, lase de gândit nu se dă în lături din cauza unor asemenea riscuri.
Cocaină
La o primă vedere superficială, ar putea părea că există foarte multe argumente împotriva acestui

drog. De fapt, cel mai cunoscut consumator de cocaină din istoria literaturii universale este Sherlock Holmes, din Baker Street 221 B. Iar detectivul victorian era preocupat, mai presus de toate, de rafinarea agerimii sale mintale prin rezolvarea a noi şi noi enigme criminalistice. Pentru numele lui Dumnezeu, un drog care să favorizeze gândirea? Din fericire, este vorba de o alarmă falsă. în realitate, cocaina nu sporeşte coeficientul de inteligență, nu face decât să scadă, ca şi alcoolul, capacitatea de autocritică. în orice caz, pulberea albă, cristalină; are un efect mult mai dramatic. Cine trage pe nas va avea curând sentimentul că este un geniu, un rege, un zeu.

Deoarece cocaina amorțeşte ganglionii, vă poate provoca halucinații neplăcute şi senzația că pe sub piele v-ar mişuna un milion de purici. Oricum, primul consum al acestui drog este însoțit adesea de stări de angoasă. Dar trebuie să persistați! Mai devreme sau mai târziu, cocaina vă va purta spre acea „dulce, mult dorită" stare de „dezintegrare a eului", lăudată de liricul Gottfried Benn. Dar atunci veți fi deja toxicoman. La vreo oră după momentul de beatitudine se instalează mahmureala: depresie, oboseală, plictiseală, stare

din care nu se poate ieşi decât trecând la următoarea experienţă euforică. Şi mai există un dezavantaj, este o plăcere scumpă. Lumea ştie: „Dacă tragi cocaină, este un semn discret din partea cerului că ai prea mulţi bani."

Acest semn discret i s-a arătat, ca atâtor altor vedete, şi baladistului bavarez Konstantin Wecker. în urmă cu mai bine de douăzeci de ani, cânta cu vocea sa de bariton cu prune în gură cam tot ce era la modă prin vremea aceea: ticăloşia naziştilor, minunăţia actului sexual, cruzimea războiului. Şi se acompania la pian. Iată câteva versuri tipice ale sale: „Asta iubesc atât de mult la copaci, / ştiinţa lor de a muri şi de a pătimi. / Visul lor de primăvară / ni-l împărtăşesc mai târziu, ca fruct."

Apoi, Konstantin Wecker a fost arestat. De poliţia lirică? în mod straniu, nu. Nu a fost acuzat de plăsmuirea unor versuri şchioape, ci s-a dovedit că omul consumase praful cel alb şi interzis în doze nu tocmai medicinale, trase pe nas. Efectul eliberator nu s-a lăsat aşteptat. Baladistul a compus la scurt timp o confesiune amoroasă, în care se lăuda cu potenţa sa, şi a plecat în călătorie prin Iranul lui Saddam Hussein, pentru a-i admonesta acolo pe americani, anunţând într-un interviu că

doreşte să „înveţe o limbă nouă. Nu limbajul gândirii, ci unul care să poată fi experimentat". Cât se poate de lăudabil.

' Apoi Konstantin Wecker a evitat să-şi poarte Îcariera lui din domeniul drogurilor până la finalul glorios. Cine a studiat literatura de specialitate nú , poate decât să regrete ce a pierdut: în multe cazuri, [t cocaina are drept efect îmbătrânirea timpurie. Via- i ţa emoţională se macină, nu mai există interes de- f cât pentru lumea exterioară: să-ţi faci rost de cât | mai mult drog. Consumatorii de cocaină într-un stadiu avansat pot fi recunoscuţi după mersul nesigur, pielea flască, ochii stinşi, înconjuraţi de cearcăne vinete, discursul dezlânat. în studiile clinice ^ s-a stabilit că probabilitatea apariţiei unei hemoragii \ cerebrale cauzate de consumul de cocaină creşte semnificativ. în concluzie, nu există nici un motiv pentru care necugetătorii să ocolească acest drog.

LSD

Cantităţi foarte mici sunt suficiente. Un singur gram picurat în apa de băut a unui orăşel este suficient pentru ca zece mii de suflete să pornească

în călătoria psihedelică. LSD este un drog sintetic, care acţionează asupra sistemului limbului şi asupra sistemului reticular, două zone ale creierului care comandă reacţiile emoţionale şi excitaţia simţurilor şi stabilesc care anume informaţii sunt transmise din lumea exterioară. Păianjenii cărora li s-a administrat LSD au ţesut pânze mai bune; pisicile au devenit prietenoase cu şoarecii. De regulă, oamenii cred că trec printr-o revelaţie. Practic, ei au o serie de pseudohalucinaţii pline de sclipiri: culori pâlpâie şi aruncă scântei, neguri verzi şi roşii ard cu vâlvătăi, litere se învălmăşesc printre fulgi de zăpadă, plăsmuiri ale lui Buddha sunt purtate printre svastici. Desigur, unii mai au şi experienţe horror, care ü fac să scâncească de frică, iar alţii ajung să fie convinşi că pot zbura şi se aruncă de la fereastră. Iar cei care nu o fac trăiesc cu impresia că ar fi teribil de înţelepţi. Li se pare, deodată, că au acces la planul de construcţie al universului.
în lumea cenuşie a realităţii, lucrurile arată desigur altfel: inteligenţa scade considerabil. „Capacitatea de gândire în situaţii care cer o rezolvare practică" devine grav afectată; „gândirea corelativă" se blochează, iar „formarea gândurilor" este tulburată. Simptomele aduc uimitor aminte de o stare

catatonică acută, aşa cum Ii se întâmplă schizofrenicilor. „Toate eforturile de a opri descompunerea lumii exterioare şi dizolvarea eului meu păreau zadarnice", descrie Albert Hofmann, cel care a descoperit drogul, prima sa experienţă cu LSD. „Un demon pătrunsese în mine şi pusese stăpânire pe trupul meu, pe simţurile mele şi pe sufletul meu. Am sărit în picioare şi am strigat, ca să mă eliberez de el, dar m-am prăbuşit pe canapea, neputincios. Substanţa cu care dorisem să fac un experiment mă învinsese. Ea era demonul care triumfa batjocoritor asupra voinţei mele. Şi m-a cuprins o teamă îngrozitoare ca nu cumva să fi înnebunit. Nimerisem într-o altă lume, într-un alt spaţiu şi îhtr-un alt timp." Mai târziu, simptomele devin ceva măi plăcute. Hofmann îşi aminteşte: „Am început, treptat, să mă bucur de incredibilul joc de culori şi de forme care se desfăşura în spatele pleoapelor mele închise. Spre mine veneau, ca într-un caleidoscop, plăsmuiri multicolore, fantastice, mereu metamorfozate. Remarcabil era faptul că toate percepţiile acustice, cum ar fi zgomotul făcut de apăsarea unei clanţe sau de o maşină în trecere, se transformau îh senzaţii optice. Fiecare sunet genera o imagine rezonantă, ce îşi modifica forma şi culoarea, ca o fiinţă vie."
ljsat de gândit ^9

Relatarea lui Albert Hofmann sugerează că ar fi drogul ideal pentru epoca televiziunii! Imagini fără sens defilează prin fața spectatorului într-un flux fără sfârşit. Acest lucru a fost recunoscut în anii şaptezeci ai secolului trecut şi de Timothy Leary, profesor la Universitatea Harvard. Mulți îşi mai amintesc încă de cultul straniu pe care l-a creat în jurul LSD. Era vorba de ceva care purta denumirea de „expansiune a conştiinței" şi urma să contribuie la învingerea „sistemului", prin care se înțelegea, aproximativ, democrația liberală. Profesorul Leary nu mai se afla printre noi. Să ne gândim la el cu emoție, pentru că acest educator a ajutat mulți tineri să-şi ia pentru totdeauna răr mas-bun de la gândire.

Opiate

„Iar de mă cuprinde deznădejdea şi mă simt rău, îmi rămân totuşi apa de migdale amare şi opiul", scria poetul Novalis, în 1798. Iar norocul îi surâde veşnic: „în dulce îmbătare / Desfaci aripile grele ale sufletului, / Şi ne dăruieşti bucurii / întunecată şi inexprimabilă / Tainică, aşa cum eşti şi

tu însăţi, / Bucurii, care ne lasă / Să întrevedem un cer." Prin urmare, opiatele sunt recomandate din vremuri îndepărtate. în afară de opiu, dih aceeaşi categorie fac parte şi heroina şi morfina, care dau rapid dependenţă, iar simptomele ce însoţesc cura de dezintoxicare sunt deosebit de neplăcute. Nu vreau decât să amintesc aici, tangenţial, despre convulsiile şi vărsăturile apoase şi viscerele care se mişcă pe sub piele ca şerpii, pentru a lăsa apoi totul sub vălul tăcerii. Aceste tulburări grave prezintă desigur un avantaj nepreţuit. Stimate cititor, trebuie să vă hotărâţi. Odată ce aţi pornit o carieră în domeniul drogurilor, nu mai există cale de întoarcere şi este nevoie de eforturi supraomeneşti pentru a renunţa. Căci la dependenţa fizică se adaugă şi cea psihică. Cunoscătorii afirmă că heroina are un efect mai euforic decât oricare al psihotrop (în definitiv, numele se trage de la faptul că sub influenţa ei te simţi mereu „eroic"). în orice caz, pentru ca acest efect să fie sesizat, doza trebuie permanent sporită.
Toate opiatele sunt obţinute din macul somniferum, macul nostru roşu obişnuit nefiind decât o rudă îndepărtată şi inofensivă. Ele conduc la o decădere fizică rapidă: valuri de transpiraţie, tulburări
Cum m -am /«„ 77i
Jăs*t de gândit *n

gastrointestinale, crize de anghina pectorală şi de impotenţă. Copiii din mame dependente se nasc cu dependenţă. Dar cine nu ar accepta cu dragă inimă aceste efecte secundare, ştiind, pe de altă parte, că opiatele îngroapă puterea de concentrare şi provoacă tulburări de memorie, fiind prin urmare inevitabilă instalarea treptată a unei stări de prostraţie?

Ce drog mi se potriveşte?

Expunerea de până acum nu este defel exhaustivă. La o privire mai atentă, în fiecare crăpătură de zid şi colţişor al acestei lumi se ascunde o substanţă halucinogenă. Din acest motiv, întrebarea „ce drog mi se potriveşte" nu poate primi atât de uşor un răspuns. Şi, în orice caz, depinde de fire. Tipii nervoşi ar face bine să-şi consume agitaţia în ceţuri de haşiş; naturile înzestrate cu mai puţină voinţă ar trebui să recurgă încrezător la injecţia cu heroină. în general, însă, aş prefera totuşi mai degrabă să vă sfătuiesc să staţi departe de drogurile ilegale. Ele nu pot fi procurate din chioşcul de la primul colţ de stradă şi, drept urmare, ar fi posibil ca tocmai dumneavoastră, dragă cititoare,

binevoitorule cititor, să alunecați în zona criminalității, pentru a vă putea permite drogul. Dar nu este aici locul în care să dezbatem dilemele morale aferente. Singura problemă interesantă rămâne că acest tip de infracțiuni pretinde de regulă un anume nivel de gândire. Spargerile trebuie pregătite cu grijă. Bogații trebuie urmăriți zile în şir, înainte să fie jefuiți. Dacă vă aruncați în brațele prostituției, cumpăniți bine dacă fraierul de la volan nu seamănă ciudat de bine cu criminalul sadic, al cărui portret-robot l-ați văzut ieri în ziar. Şi deja nenorocirea s-a petrecut: ce a mai rămas; din celulele dumneavoastră cenuşii sunt în fierbere.

Pentru majoritatea oamenilor care doresc să se lase de gândit într-un mod simplu, dar eficient, nu rămâne prin urmare deschisă decât calea alcoolismului. Cine recurge la sticlă se poate mângâia cu gândul că foarte mulți au folosit aceeaşi metodă, înaintea sa. Cu un succes nemaipomenit! „Am luat sticla şi m-am dus la lavoarul fixat în perete", citim în romanul Băutorul de Hans Fallada. „Am luat un pahar de apă şi am turnat alcool, până la trei sferturi, apoi l-am umplut cu apă, foarte precaut. Mâna nu mi-a tremurat. Am dus amestecul cel tare la gură şi l-am băut din trei sau patru înghițituri. O clipă am

rămas în extaz, apoi o lumină enormă s-a răspândit instantaneu în mine. Mi-am pierdut cunoştinţa şi m-am prăbuşit înainte, cu faţa la podea."

## Doamna cu coasă

Ar putea acum să vină cineva şi să arate, cu degetul ridicat, că rezultatul acestei a opta căi spre necugetare ar fi adesea moartea. Orice dependenţă de droguri, aşa se spune, este o sinucidere în rate; la capătul drumului, aşteaptă scheletul cu giulgiu negru şi-şi bate coasa. La asta nu pot să spun decât: Ei şi? Ce-o fi atât de înfricoşător? Poeţii romantici germani, dintre care mulţi erau, de altfel, consumatori de opiu, ne-au prezentat moartea în minunate versuri melancolice ca pe ţintă a dorinţei lor. Să se fi înşelat oare cu toţii? Să fi fost cu toţii, fără deosebire, perverşi sau nebuni? Ascultaţi Imnurile nopţii ale celui deja menţionat, Novalis, dragă cititoare, şi apoi spuneţi-mi dacă nu sunt pline de seducţie:

Lăudată noaptea veşnică,
Lăudat veşnicul dormit.

Poate ziua ne-a înfierbântat,
Şi mâhnirea cea lungă ne-a ofilit..
Şi mai târziu se spune, în aceeaşi poezie:
Ce ne mai împiedică să ne întoarcem,
Cei iubiți se odihnesc de mult.
Mormântul lor închide drumul vieții noastre,
Acum e ceasul durerii şi al neliniştii.
Căutarea s-a terminat -
Inima-i sătulă, iar lumea-i goală.

Desigur, toate sunt încă puțin obosite, de plumb, cu înțeles apăsător. în secolul XX a intrat însă în arenă o mişcare politică care a învestit dorul de moarte romantic cu ritmuri de marş; această mişcare a fost fascismul. Unul dintre generalii pucişti din Războiul Civil spaniol, Jose Miliari Astray, a inventat în 1936 strigătul de luptă Viva la muerte - „Trăiască moartea!" în mod cu totul consecvent, sloganul a fost urmat de un al doilea: Abajo la inteligencia - „Jos intelectualitatea!" Cu aceste două imbolduri, fasciştii spanioli i-au silit să îngenuncheze pe apărătorii republicii. Şi când la Universitatea din Salamanca s-a organizat o sărbătoare

Cum m-am , „ ,.
iasat de gândit

fascistă, s-a petrecut un incident penibil. Filozoful Miguel de Unamuno, pe care faptele oribile ale celor de stânga îl împinseseră în lagărul politic al extremiştilor de dreapta, s-a ridicat de faţă cu toate notabilităţile încărcate de decoraţii şi a spus: „Tocmai am auzit un strigăt necrofil şi fără sens - «Trăiască moartea». Trebuie să vă spun că acest paradox adus de departe este dezagreabil." Generalul pucist Millan Astray, care se număra printre oaspeţi, l-a acoperit cu un urlet: „Jos intelectualii!" Apoi Miguel de Unamuno a plecat şi, a doua zi, a fost pus sub arest la domiciliu, iar la scurt timp a murit.

Vrednicii urmaşi ai fasciştilor spanioli sunt teroriştii islamişti de astăzi. Pe paginile de Internet ale Al-Qaeda au putut fi văzute coşciuge care se deschid şi se închid; deasupra se putea citi în scriere arabă ondulată: „Adevărata ta patrie te aşteaptă." Texte din manualele şcolare palestiniene îi laudă pe „şuhada", aşa-numiţii martiri, care s-au aruncat în aer prin pizzerii şi cafenele, pentru a face bucăţele cât mai mulţi evrei; pe materialele video palestiniene se pot vedea copii care le fac semne de dincolo de mormânt colegilor lor de generaţie şi îi îndeamnă să li se alăture,

în paradis. Aici nu mai sunt urmărite, în sens strict, nici un fel de scopuri politice. Utopia şi morga s-au contopit.
Viva la muerte - acesta este strigătul"de luptă sub care necugetarea înaintează paşnic, de la o victoria la alta. Trăiască moartea! Căci numai ea aduce armonia deplină, de netulburat; numai ea stinge acea nelinişte care provoacă neîncetat gân--duri, acele gânduri care au chemat-o. Aduceți-vă aminte de frumosul epitaf al Iui Jonathan Swift, care spune că marele scriitor satiric se odihneşte acolo ubi saeva indignatio cor ulterius lacerare nequit? Adevărat, cuvânt cu cuvânt. Doamna cu coasă domoleşte orice indignare crudă, zdrobitoare de inimi. Poate că drogurile realizează în cadrul restrâns şi personal exact ceea ce mişcările totalitare de masă doresc să obțină la nivel general şi public. Oricum, este totuna prin ce mijloc veți ajunge la capătul drumului - heroină, alcool sau orice altceva. Important este doar că pe lumea de apoi nu mai există nenorociri. Craniul gol a uitat demult ce l-a chinuit odată şi rânjeşte calm spre veşnicie. Dar ce fac între timp gânditorii? Vă spun eu întocmai ce fac: se agață de viață, oricât de mizerabilă ar fi. Mulți dintre ei întemeiază familii şi

concep, respectiv nasc, copii. Nu se dau în lături de la ceartă şi tărăboi. Eu numesc asta îngâmfare.

Observaţie finală

Dacă acum cineva îmi va face reproşul că toată această carte nu este decât un atentat sinucigaş la adresa raţiunii critice, atunci îi voi răspunde franc, fără să clipesc: Aşa este.

EXERCIŢII PRACTICE

I. Beţi un pahar plin cu tărie. Mă refer desigur la un pahar de apă şi nu la ceea ce unii numesc un „degetar". în legătură cu felul tăriei, nu aş dori să-l stabilesc eu. Poate fi vodcă sau tequila şi dacă preferaţi ceva dulce, încercaţi rachiul de mere. E important doar să nu pierdeţi timpul şi să-l daţi repede pe gât.

II. Mai beţi un pahar de tărie. Dacă, la fel ca mine, aveţi un stomac sensibil, s-ar putea ca toate măruntaiele să vi se revolte. Ruşii mănâncă

slănină la băutură, deoarece grăsimea neutrali^ zează puțin arsurile la stomac. Băgați de seamă ce cald vi s-a făcut deodată? Mâine totul vă va fi încântător de indiferent.

III. Beți şi al treilea pahar de tărie.

# EPILOG

## Despre foloasele necugetării

Ştiinţa logicii a lui Hegel debutează cu două capitole, de lungime aproximativ egală, aidoma celor două table ale unui diptic. Unul este intitulat „existenţa"1, celălalt „neantul"2. Filozoful începe printr-o definiţie a celui dintâi obiect al său: „Existenţa, existenţa pură - fără nici o altă determinare." Această existenţă pură, explică el, „este asemenea doar cu ea însăşi", şi prin aceasta „nici nu este neasemenea faţă de celelalte". Cu alte cuvinte, nu

poate fi deosebită de nimic altceva de pe lume; nu are nici determinare, nici conținut. încă o dată, altfel zis, existența pură este puritate curată, netulburată de nimic - de nici un detaliu concret: „Este nedeterminarea pură şi visul." Ne aflăm, metaforic vorbind, înaintea unui perete neted. Şi, printr-o întorsătură stilistică elegantă, care ne lasă să bănuim de pe acum unde doreşte Hegel să ajungă, continuă astfel: „Nimic nu poate fi contemplat în ea, dacă se poate vorbi aici de contemplație." Existența pură ar fi, mai degrabă, „numai acea contemplare goală". Peretele cel neted nu oferă privirii iscoditoare nici un fel de neregularitate, care să o ajute să se ghideze. Hegel continuă, consecvent: nici despre existența pură nu poți gândi nimic - sau probabil că este tocmai „acea gândire goală". Conceptele nu se mai pot agăța de nimic alunecă în jos pe peretele neted. Şi astfel filozoful se apropie, sigur pe sine, de deznodământ: „Existența, nemijlocitul nedefinit nu este de fapt decât neant, nu mai puțin decât nimic."
Şi, după ce s-a stins consternarea generală, Hegel abordează următoarea țintă. Repetă numărul său artistico-intelectual şi pentru cealaltă parte a comparației. JNeantul, neantul p>ur, scrie el, este J5sat de gândit "1

pur şi simplu asemenea cu el însuşi, un desăvârşit vid, fără determinare şi conţinut." Am putea formula, în glumă: neantul pur se distinge prin aceea că nu se distinge prin nimic. Dar ce înseamnă atunci când abordăm acest neant şi îl gândim? Filozoful explică: „în măsura în care se poate invoca aici contemplarea sau gândirea, există o diferenţă între a contempla sau a gândi ceva sau nimic." Ca în conversaţia cotidiană: La ce te gândeşti? se interesează soţia. La nimic, răspunde soţul. Asta este, desigur, cu totul altceva decât dacă ar fi răspuns: La meciul internaţional de ieri-seară. „A nu contempla sau a nu gândi nimic are, prin urmare, o semnificaţie", conchide Hegel. întrebarea este doar: Care să fie sensul? Acum, dacă ne gândim la nimic, atunci nici în gândirea noastră nu va fi decât „nimic" - vid pur, cosmic şi curat. Asta înseamnă că în cazul nostru nu se găseşte decât „contemplarea goală sau gândirea însăşi", altfel exprimat o gândire care nu are obiect (fie că este vorba de un meci de fotbal între două echipe naţionale sau de orice altceva). Această gândire goală este însă, conform demonstraţiei, „existenţa pură". Filozoful poate acum să tragă linie sub comparaţia sa şi scrie: „Nimicul reprezintă astfel

aceeaşi determinare sau, mai degrabă, nedeterminare, fiind unul şi acelaşi lucru cu existenţa pură."
Fanfară şi aplauze! >

Dinspre treptele ieftine ale circului filozofic au izbucnit, desigur, hohote de râs. Criticii lui Hegel, sceptici, au considerat începutul Logicii sale un număr de iluzionism verbal şi, la fel ca plebea de la toate reprezentaţiile de magie, au susţinut că au pătruns şiredicul. Filozoful, spuneau ei, dorea să-şi inducă publicul în eroare: cum să fie alb şi negru unul şi acelaşi lucru? Cum să fie identice contradicţiile polare? Şi, în ziua aceea, Georg Wilhelm Friedrich Hegel a golit trei sticle de vin rqşu de Suabia. He, he, he! Cum susţii că aşa ceva ar fi logic? Şi un copil poate să-şi dea seama că e o mică diferenţă între a avea o sută de euro în cont şi a avea o sută de euro lipsă.

Da, răspunde Hegel lucid, dar o sută de euro tocmai că nu reprezintă o existenţă pură, nedeterminată. O sută de euro înseamnă ceva. Adică, ea poate fi deosebită de altceva: o sută de euro nu-i totuna cu o sută de dolari. Sau cu o sută de ruble. Sau cu o sută de baligi de cal. Negarea a o sută de euro este o negare foarte precisă. Opusul a o sută de euro nu este în nici un caz nimic, ci o negaţie,

Cum m-am i< ti?

o lipsă definită, bine circumscrisă, anume chiar lipsa deprimantă a o sută de euro. Eu, spune Hegel şi gustă din paharul său cu vin roşu, vorbesc despre categorii abstracte, nu despre obiecte reale. „Despre fiinţă şi neant trebuie spus că nu există în cer sau pe pământ ceva care să nu le conţină în sine pe amândouă, existenţă şi neant." Existenţa pură, prin urmare, apare în natură tot atât de rar pe cât alcoolul pur. „Desigur, deoarece aici este vorba de ceva real, iar determinările sale nu mai sunt prezente în acea stare de neadevăr absolut - de existenţă şi neant - ci într-o determinare mai largă." Universul este alcătuit din obiecte, care pot fi indicate şi despre care se poate spune: Cel de acolo! Aceste obiecte - meteoriţi, planete, aştri, copaci, consultanţi fiscali etcetera - sunt despărţite între ele prin definiţii - „determinări". Iar ele sunt, de la bun început, ceva; adică, sunt mai bogate decât acele abstracţii desemnate drept existenţă şi neant. Acele abstracţii sunt „absolut neadevărate", deoarece nu au nici un fel de corespondent în realitate.
Şi atunci, ce anume ar fi acea existenţă pură, pe care filozofia o distilează din lumea fenomenelor? Dacă vom studia încă o dată definiţia lui Hegel de

la început, cuvânt cu cuvânt, lucrurile vor fi foarte clare: existența pură este realitatea, aşa cum a fost ea înainte de a fi prelucrată de spiritul omenesc. Iar această existență pură este într-adevăr identică cu neantul.

Este posibil ca o comparație din domeniul ştiințelor naturale să ne ajute să înțelegem mai bine. Printre proprietățile lumii fizice se numără frecarea. Şi lacul înghețat ca o oglindă, pe care patinatoarele îşi execută iarna piruetele lor, are un coeficient de frecarej chiar dacă redus, altfel nici nu ar exista patinajul. Lamele nu s-ar mai putea opri şi ar aluneca pe gheață în toate direcțiile, pentru vecie. Nici măcar nu am mai putea păşi. Nisipul, răvăşit de cea mai slabă pală de vânt, nu ar mai înceta niciodată să se mişte. Orice ceaşcă de ceai ar aluneca printre degete, ca un peşte. Existența pură este o lume din care frecarea, ca proprietate fizică, a fost înlăturată printr-un cuvânt magic. în acea lume, deşi teoretic mai există obiecte, ele nu mai sunt tangibile, adică nu există pentru noi. Prin urmare, este indiferent dacă afirmăm despre aceste obiecte că există sau nu există. Oricum, nu ne folosesc la nimic. Putem la fel de bine să ne aflăm în cosmosul gol ca într-o asemenea lume. De-abia atunci când gândirea îşi varsă l**at de gândit ^

acidul său peste realitate apare iarăşi frecarea, cu un şuierat. Ca să spunem aşa, existența pură devine aspră din cauza contactului cu ideile. Suprafața abstract-netedă capătă consistența unui glaspapir fin, iar între fenomenele individuale se cască fisuri. Realitatea devine din nou alcătuită din detalii precise, o multitudine de ceva-uri. Aşa i se oferă conştiinței teren solid şi putem să riscăm iarăşi să păşim pe parchetul faptelor.

în acest punct mă opresc şi totul ar fi trebuit, de fapt, să fie limpede de mult. Necugetarea aspiră spre existența pură, spre acel indefinit neted şi gol, vecin cu neantul. Tânjeşte să se întoarcă spre realitatea inițială, virginală, care încă nu a fost atacată de acizii spiritului. Iar această existență pură - atenție, urmează un secret - poartă un nume care se trage din India, încă din vremea în care cel luminat medita pe malul râului Nerandjara, sub un arbore de pipăia: Nirvana. După cum poate vă aduceți aminte, Buddha a lăsat învățătură despre cum să scapi de suferințe - nu de una anume, ci de- toate care există pe lume. Omul se naşte, îmbătrâneşte şi moare; bolile îl chinuiesc; iubeşte şi este despărțit de ceea ce-i este drag. Mijlocul de a se elibera este pur şi simplu uitarea, omul trebuie să uite de toate

dorințele lui. Dar Buddha a găsit calea pentru distrugerea eului, prin exerciții mentale şi severă asceză trupească. Aşa se desprinde omul din ciclul reîncarnărilor, prin care sufletele sunt transmutate, după moarte, îh trupuri mereu noi, în care, însă, nu au de parcurs decât aceleaşi vechi suferințe.

Nirvana face parte dintre cele mai vechi şi nobile utopii ale omenirii. „în sistemele orientale, şi esențial în budism, principiul absolut este neantul, vidul", ne informează Hegel, în stilul său lapidar. Exact despre asta este vorba: golul, nimicul, principiul absolut. „Adevărat nu este decât gândul, care nu se înțelege pe el însuşi", scria un alt mare filozof, anume Theodor W. Adorno. EI se dă astfel în vileag în calitate de cripto-necugetător, căci acest aforism, tradus în vorbe clare, nu înseamnă decât că'adevăratele gânduri sunt o prostie. Şi atunci, ce rost mai are meditația?

## Dunciada

în mod straniu, istoria literaturii occidentale nu include până în momentul de față decât o unică epopee în care necugetarea este cântată şi lăudată.

Epopeea respectivă este Dunciada liricului englez Alexander Pope (1688^1744). Autorul, prieten cu Jonathan Swift, despre care am vorbit de mai multe ori, domina saloanele literare ale Londrei; un ironic cât se poate de aspru, traducător al lui Horaţiu şi Homer şi autor al poemului didactico-filozofic Eseu despre om. Cele mai cunoscute versuri sună astfel: Know then thyself, presume not God to scan: / The proper study of Mankind is Man. („Cunoaşte-te pe tine şi nu te aventura să-L cercetezi pe Dumnezeu; obiectul de studiu potrivit omenirii este omul.") Vă rog să vă ştergeţi imediat din memorie acest citat. înaintea noastră stau fapte eroice. Dunciada debutează, aşa cum stă bine unei epopei, cu invocarea unei zeiţe. Această zeiţă este Dulness, „Stupida", fiica haosului şi a nopţii veşnice; ea domnea încă dinainte ca muritorii să înveţe să citească şi să scrie şi, cum este zeiţă, va trăi veşnic. Alexander Pope ne face apoi cunoştinţă cu eroul poemului, un poet nefericit şi fără idei. în cele din urmă, arde, din disperare, operele sale împreună cu operele lui Shakespeare şi Moliâre. împinsă spre bunăvoinţă de fumul acestei jertfe, zeiţa i se înfăţişează şi îl răpeşte, ducându-l în sanctuarul ei. Acolo îl unge rege şi îl învăluie în

ceţuri de opiu; de aici înainte va purta un nume nou - acela de Prostănac.
în onoarea maiestăţii sale proaspăt încoronate se organizează jocuri homerice, conduse nu de rege, ci de zeiţă în persoană. Mai întâi sunt chemaţi poeţii, sosiţi cu miile în pelerinaj pe tărâmul letargiei, care trebuie să demonstreze că sunt în stare să facă zgomot. Lasă-i pe alţii să încerce să mişte inimile publicului, aici este vorba doar de cât mai mulţi decibeli cu putinţă. Vine apoi rândul jurnaliştilor, care trebuie să facă faţă Ia scufundări în nămol, la adâncime; unul relatează, după aceea, că acolo, jos, în noroiul format din calomnii şi zvonuri, ar fi întâlnit nimfe ale mâlului, maronii şi voluptuoase. în final, sunt supuşi grelelor încercări criticii literari. în vreme ce publicul zumzăie liniştitor, li se citeşte din bucoavne şi cine reuşeşte să nu adoarmă este declarat câştigător.
După competiţii, regele Prostănac I se odihneşte în templul zeiţei sale. în vreme ce-şi reazemă capul în poala ei, i se arată viziuni nemaipomenite. Eroul îşi închipuie că este condus de o muză zăludă în Elizeu, unde devine martor la botezul sufletelor poeţilor nenăscuţi în apa râului Lethe, care îţi dăruieşte uitarea. Şi de îndată ce îşi obţin trupul,
Cum m-amf»„ . ivi
Jâsat de gândit 2iy

nu le mai rămâne nici urmă de originalitate. Apoi, o stafie străveche şi şubredă îi poartă pe muntele viziunilor, de unde se pot vedea trecutul şi prezentul letargiei. Şi se pot contempla cu înfiorare hoardele de vandali care distrug fără să stea pe gânduri tot ceea ce depăşeşte orizontul lor spiritual; se poate privi şi marşul victorios al intoleranței religioase, autodafeurile în care preoții ard cărți pe care nu le-au citit. „Ce mică - ia te uită! - este acea parte a globului pământesc pe care cade palidă lumina ştiințelor", îi spune eroului călăuza sa şi îi dezvăluie că, foarte curând, şi Insulele Britanice vor fi reîncorporate în imperiul zeiței. Se apropie însă zorii unei ere de plumb, în care cele mai bune capete nu vor mai exista decât spre a fi ridicate în furci. Finalul este o profeție. Regele Prostănac I ia cunoştință de viitor; astfel află că zeița deprimării are la dispoziție o armă de distrugere în masă: căscatul ei. Acest căscat are un efect teribil de molipsitor. Nimeni nu îl poate evita: curând comunități întregi de enoriaşi vor adormi în timpul predicii, apoi şcoli, universități, chiar şi parlamentul, toți vor trage un pui de somn, până şi armatele se vor lăsa cuprinse de ațipeală. în ultimele sale versuri, Alexander Pope descrie triumful

universal al zeiței. Iar pentru că acest final este nu numai monumental, ci de-a dreptul înălțător, fie-mi permis să-l reproduc în întregime:

She comes! she comes! the sable Throne behold .
Of Night Primaeval, and of Chaos old!
Before her, Fancy's gilded clouds decay,
And all its varying Rain-bows die away.
Wit shoots in vain its momentary fires,
The meteor drops, and in a flash expires.
As one by one, at dread Medea's strain,
The sick'ning stars fade off th'ethereat plain,
As Argus' eyes by Hermes' wand opprest,
Clos'd one by one to everlasting rest;
Thus at her felt approach, and secret might,
Art after Art goes out, and, all is Night.
See skulking Truth to her old Cavern fled,
Mountains of Casuistry heap'd o'er her head!
Philosophy, that lean'd on Heav' n before,
Shrinks to her second cause, and is no more.
Physic of Metaphysic begs defence,
And Metaphysic begs for aid on Sense!
See Mystery to Mathematics fly!
In vain! they gaze, turn giddy, rave, and die.
m m -am ]«.
iâs*t de gândit

Religion blushing veils her sacred fires,
And unawares Morality expires.
Nor public Flame, nor private, dares to shine;
Nor human Spark is left, nor Glimpse divine!
Lo! thy dread Empire, CHAOS! is restor'd;
Light dies before thy uncreating word;
Thy hand, great Anarch! lets the curtain fall;
And Universal Darkness buries all.

„Iat-o venind! Iat-o venind! Priviți tronul sumbru al Nopții primordiale şi al bătrânului Haos! Norii de aur ai Fanteziei se risipesc înaintea ei şi toate jerbele de curcubee se sting. Zadarnic îşi dezlănțuie spiritul jocul său de artificii, scânteia cade şi dispare. Cumplita Medeea stinge cu puterile ei stelele bolnave de pe bolțile celeste, una câte una, aşa cum Hermes, cu nuiaua lui fermecată, închide ochii lui Argus, spre veşnică odihnă, unul câte unul. Şi tot aşa se veştejeşte, la apropierea zeiței cu puteri neştiute, o iscusință după alta, şi se transformă în Noapte. Apoi Adevărul reuşeşte să se strecoare la adăpost, în vechea lui cavernă, iar munții de subtilități i se adună în creştet! Filozofia, care se sprijinea mai demult pe Ceruri, se apleacă asupra lucrurilor tot mai neînsemnate, până nu

mai rămâne nimic din ea. Fizica îi cere apărare metafizicii, iar metafizica imploră ajutor de la rațiune! Iată cum se refugiază misterul în matematică! Zadarnic! amândouă se holbează, amețesc, delirează şi mor. Religia, sfioasă, îşi ascunde focul ei cel sfânt, iar moralitatea îşi dă duhul pe neaşteptate. Nu îndrăzneşte să mai strălucească nici Flacăra publică, nici Flacăra privată; nu mai este Scânteie omenească, nici Sclipire divină! Doar HAOS! împărăția ta de spaimă s-a reîntrupat! Lumina moare față în față cu vorbele tale sterpe; mâna ta trage cortina, o, puternicule Anarhist! Şi întunericul Universal îngroapă totul!"

## De dumneavoastră depinde

Binevoitorule cititor! Minunată cititoare! Se apropie tot mai mult momentul când va trebui să ne luăm rămas-bun. Am străbătut împreună o bucată de drum (şi sper că v-a făcut tot atâta plăcere cât şi mie). Dar de pe acum văd clar locul în care ne vom despărți, de unde vă voi lăsa singuri. Curând totul va rămâne doar în mâinile dumneavoastră. Alegerea va fi a dumneavoastră! Fie

veți continua să gândiți şi să petreceți o viață în singurătate, nefericire şi meditație, fie vă veți lăsa transportați de viziunea poetului englez Alexander Pope, chiar şi numai între cei patru pereți ai propriei dumneavoastră vieți, unde vă veți putea cufunda în acea noapte în care toate pisicile sunt negre, toate locurile comune adevărate şi toți americanii săraci cu duhul. Veți putea năzui spre existența pură, nepătată de stimuli deranjanți, petrecându-vă zilele hărăzite pe pământ murmurând, în extaz: „Nirvana, Nirvana." Mijloacele vi le-am descris amănunțit în paginile de față. V-am dezvăluit că trebuie
- să năzuiți mereu spre armonie;
- să vă identificați deplin cu grupul dumneavoastră etnic;
- să răcniți împreună cu gloata;
- să vă considerați cel mai mare;
- să conversați despre orice;
- să vă convertiți lá islamism;
- să nu mai citiți cărți;
- şi să deveniți dependent de droguri,

dacă doriti să puneți capăt acestui obicei de a gândi, în mare măsură dăunător şi antisocial. Nu

vă temeţi! Totul e mult mai simplu decât pare. în definitiv, au reuşit spirite mai mari decât noi să se lase de gândit. Voi aminti doar de acei poeţi şi filozofi care, în anii treizeci ai secolului trecut» s-au convertit la o religie politică dementă oarecare, fie ea de extremă stângă sau radicală de dreapta, pentru ca să nu se mai descotorosească niciodată de ea. Printre ei se află şi Ezra Pdund, un liric important, care chiar şi în ultimele zile ale celui de-al Doilea Război Mondial mai ţinea la radio spumegânde discursuri fasciste. Dar şi Bertolt Brecht, din ale cărui texte am şi ales un motto pentru acest ghid. EI a avut în anii douăzeci luna sa de miere cu marxismul, după care a apărat până la capăt dictatura sovietică. Ei doi, dar şi mulţi alţii asemenea lor, nu au fost câtuşi de puţin proşti şi chiar pe culmile unui grandios sacrificium intellectus şi-au pus, de bunăvoie, ochelari de cal. Manifestul comunist se încheie cu asigurarea că proletariatul nu va avea de pierdut, în revoluţia ce va să vie, decât propriile sale lanţuri şi că va putea câştiga lumea. Eu aş dori să fac o mică modificare: dumneavoastră, stimată ceată de cititori, prin renunţarea la raţiune nu aveţi nimic de pierdut, afară de măruntele celule cenuşii. Vă rog să-mi permiteţi

să vă mai pirogravez o dată în memorie, înainte de a se stinge - sperăm - pentru totdeauna, ce anume beneficii vă aşteaptă prin practicarea necugetării.
Este vorba de următoarele frumoase daruri:
Putere
Bogăţie
Linişte interioară
încredere în şine
Curaj
Respect de sine
Sănătate
Sex
Iar acum ştiţi şi ce anume aveţi de făcut dacă bă^ tiranul demon urmăreşte să-şi înfigă iarăşi ghearele în creierul dumneavoastră. La cel mai mic semn că reflecţia ar putea din nou să vă ia în stăpânire, daţi foc acestui volum şi cumpăraţi unul nou. Sau trimiteţi autorului direct în cont preţul volumului.
Animalul vorbitor
Dar după ce vă daţi seama - intenţionez să vă răspund rapid şi la această ultimă întrebare -

că terapia mea funcționează? Există în acest sens un semn infailibil: limbajul. în definitiv, este exact ceea ce ne deosebeşte de animale. Pe planeta asta sălăşluiesc două milioane de specii, dar numai una poate să le numere şi să relateze despre ele. în Talmud, omul este numit chai medaber, „vietatea care vorbeşte", iar în latină ar putea fi numit homo loquens. Este adevărat, şi între animale există o comunicare. Albinele îşi desfăşoară renumitul lor dans, delfinii dispun de un registru impresionant de sunete pițigăiate, iar cimpanzeii pot fi învățați, cu multă trudă, să pronunțe chiar propoziții simple. Dar nici o albină nu i-a povestit încă alteia prin ce aventuri trece poposind din floare în floare. Nici un delfin nu a compus încă un sonet. Iar nivelul de limbaj la care au ajuns câteva maimuțe deosebit de inteligente poate fi comparat cu limbajul unui copil de leagăn.

Aşa-zisele limbaje ale animalelor au în comun cu limbajul uman tot atât de puțin cât are o nucă de cocos picată din copac cu un accelerator de protoni. Ceea ce le lipseşte, fără excepție, este capacitatea de constituire a simbolurilor. în afară de obiectul „masă" şi de cuvântul „masă", înti>o minte omenească mai există, ca un al treilea element,

simbolul abstract care înseamnă „masă". Acest element ne permite să vorbim despre o masă chiar şi atunci când nici o masă nu se află prin preajmă, încă pe când mesele nici nu erau descoperite, ci doar în stadiu de proiect. Limbajul uman este constituit din acest triunghi: obiect, cuvânt, simbol. Limbajul, prin urmare, şi doar el, a fost instrumentul care ne-a permis să atingem statutul de cea mai eficientă ființă de pe planeta albastră. Ceva mai devreme v-am oferit câteva indicații despre stilistică. în primul şi primul rând vă sugeram să nu vă mai alcătuiți propozițiile din cuvinte, ci din elemente prefabricate. De îndată Ce vă veți lăsa de gândit, acest proces se va instala automat şi, curând, fluxul vorbirii va suna exact ca apa trasă la baie. Veți emite fără încetare declarații de genul: „Actorii politici, privați şi instituționali ai sectorului cultural, precum şi administrațiile competente influențează elementele structurale ale spațiului public şi utilitatea sa obştească, şi anume peste tot unde decid felul în care se reprezintă, în calitate de vecini." Şi aşa mai departe. Stilul ăsta se poate radicaliza chiar şi mai mult. Ascultați-mă cu atenție: „Ultimele lucrări publicate de Poincon şi Wattmann relevă existența unui dumnezeu

personal oacoacoacoac cu barbă albă oacoac în afara spaţiului şi a timpului care de la înălţimea apatiei sale dumnezeieşti a atambiei dumnezeieşti a afaziei dumnezeieşti ne iubeşte cu unele excepţii nu se ştie de ce dar asta se va rezolva şi suferă ca Miranda cea divină cu care nu se ştie de ce dar avem tot timpul prin chinurile ce vor veni în focul a cărui văpaie ale cărui flăcări chiar dacă mai durează puţin şi cine se mai poate îndoi că la sfârşit totul va sări în aer adică iadul în cer care mai este uneori aşa de albastru şi de senin aşa de senin ca o linişte care, chiar dacă rară, este cu atât mai binevenită dar să nu anticipăm..." Şi, în cele din urmă, totul se va stinge într-un grohăit, desigur cât se poate de melodic.

Laudă pentru yahoo1

în acest punct aş dori să iau apărarea lui yahoo, aşa cum a fost el descris de Jonathan Swift. în partea finală a Călătoriilor tui Gulliver, eroul

Cum ffl-aoi . ,.

as*t de gândit

relatează cum în țara cailor a întâlnit oameni complet animalizați. Nu mai pridideşte să-şi exprime dezgustul față de yahoo, care obişnuiesc să se cațere în copaci ca să arunce în el cu excremente. Bărbații, ca şi femeile, sunt păroşi ,pe tot corpul, cu excepția zonei din jurul anusului; bărbații poartă bârbiță de țap, iar femeile îşi târăsc țâțele lăsate până la pământ. „în toate călătoriile mele, consemnează Gulliver, nu am văzut un animal mai neplăcut sau împotriva căruia să simt o aversiune mai naturală şi mai intensă." în orice caz, nu trebuie să uităm că avem de-a face cu o relatare partinică. Călătoriile lui Gulliver reprezintă o scriere propagandistică în susținerea gândirii, prin urmare nu este deloc surprinzător că Swift omite orice detaliu care ar putea fi în favoarea acestor ființe. Dar nici el nu poate ocoli faptul că yahoo par a fi o specie cât se poate de fericită. Yahoo nu năzuiesc spre lucruri mai înalte, nici nu sunt chinuiți de dorințe arzătoare şi nici nu suferă de ceea ce, obişnuit, se numeşte stres. Sunt foarte mulțumiți să se lăfăiască în mizeria lor şi să se împerecheze pe lună plină.
Acesta este modelul pe care ar trebui să-l aveți mereu înaintea ochilor, spiritual vorbind. Vă rog

să-mi permiteți să mai formulez încă o dată altfel, gândirea produce zgomote oribile, aidoma cretei care alunecă scârțâind pe tablă, torturându-ne urechile. Iar necugetarea şterge urmele de cretă cu buretele indulgent şi blând al prostiei. în sfârşit, ne putem întoarce să ne reintegrăm în hoarda de maimuțe, în sfârşit vom fi scutiți de povara de a fi oameni. Iar când ne vor părăsi ultimele microelemente ale limbajului, acest instrument care nu serveşte decât la răspândirea şi menținerea nefericirii, atunci Utopia lui Buddha va deveni realitate. Ne vom transforma, în sfârşit, în yahoo, vom trăi cât se poate relaxați, chiar aici, chiar acum. Şi vom afirma triumfător, dacă vom mai reuşi: Non cogito, ergo sunt! Nu gândesc, deci exist! Grrrmf. Grrrmmmf! Uaaaaah!

MULȚUMIRI

Rolf Behrens a ştiut să-mi mai indice încă două locuri comune, Rüdiger Dammann a avut ideea şi apoi răbdarea de a citi manuscrisul. Michael Miersch şi Martin Mosebach mi-au dat impulsul, iar die WELT mi-a dat liber.

CUPRINS

. Hannes Stein
enciclopedia lucrurilor care mâ sâcâie zilnic
mic tratat pentru intelectuali agasați
„DAN BROWN
O proză moale ca un cauciuc de bicicletă cu un ciob înfipt în el. Cu intrigi testate îh tunelul aerodinamic, astfel încât să ți se facă părul rtiăciucă în mod eficient Iar dialogurile sunt scrise, fără îndoială, de câteva sardele în ulei în stare de dementă (oricărui actor de telenovelă i-ar fi jenă să le rostească).
Justețea dogmatică a teologiei ,lui a fost cernută şi verificată de înaltul tribunal inchizitorial al feminismului soft şi politically correct („Biserica papistașă reprimă femeile, ca şi adevărul, să nu fi fost oare matriarhatul mult mai plăcut?" Bun de tipar!) Dar vom trece mai departe cu mărinimie şi ne vom opri asupra edițiilor ilustrate şi adnotate ale operelor sale, în care se escamotează evidența că avem de-a face doar cu minciuni sfruntate, în schimb, faptul că există oameni care utilizează produse ale casei Brown în chip de ghid de călătorie - care prin urmare îşi deschid ochii prin ochelarii săi narativi asupra unor locuri cum ar fi Westminster Abbey şi Luvru sau asupra picturilor lui Leonardo da Vinci - asta nu mai este ceva de neglijat Căci, după cum ne ihvață fizica modernă, obiectele se schimbă după modul în care sunt contemplate. Şi aşa se face că aceste clădiri şi tablouri sunt acoperite de un strat de murdărie metafizică invizibil şi nelavabil. Şi asta are importanță, fără nici o îndoială: avem cu adevărat de-a face cu un fel de sacrilegiu.
DEMOCRAȚIE (liberală parlamentară)
Şe presupune că vechii greci au imaginat democrația. O legendă frumoasă, care evocă tablouri idilice [...]."

John Lloyd & John Mitchinson
cartea ignoranței
mic tratat pentru cei care ştiu că... nu ştiu
Un compendiu al concepțiilor greşite, al neînțelegerilor şi al greşelilor frecvente selecționate din programul Quite Interesting de la BBC.
în cazul în care încă mai. credeți că numele Americii vine de la cartograful italian Amerigo Vespucci, că francezii au inventat şampania, că George Washington a fost primul preşedinte al Statelor Unite, că Bangkok este capitala Thailandei, că cea mai mare ființă este balena albastră, că Alexander Graham Bell a inventat telefonul, că whisky-ul şi cimpoiul provin din Scoția sau că Everest este cel mai înalt vârf din lume, atunci există cel puțin două sute de motive pentru care ar trebui să citiți această carte.